
Saxo Grammaticus,

hans Historie og Charakter, og hans lærde Samtidige
i Danmark, under Baldemarernes Tidsalder.

«Exemplo ostendisti tuo, quantum momenti in unico non-
numquam eive situm sit, ad universam aliquam gentem illu-
strandam, atque barbariei & inscientie crimine liberandam.»

Joh. Gram.

1.

Det er ikke blot fra det undertiden eensidigt indskrænkede nationale Synspunkt, eller efter en derfra udgaaende, ikke altid upartisk Burdering, at de Danske i Aarhundreder have betragtet Saxos Historie som et Hædersværk for det Land og Folk, som Forfatteren tilhørte. Har det danske Navn allerede for et Aartusinde siden været kiendt vidt udenfor Landets Grændser: saa kunne vi dog sige, at i halv tyvende hundrede Aar af det lange Tidslob har Saxo virket meer, end mangan dansk Konge, Krigshelt eller Statsmand i fordums Dage, til at giemme og udbrede Danmarks historiske Navn og Ry. Hans Beskytter, Erkebiskop Absalon, forseilede ikke sin Hensigt; Valget, han gjorde, ved at give Saxo det Hverv, at fortælle det danske Folks Skiebne og Kongernes Bedrifter fra de fierneste Tider indtil Kong Baldemars Dage, kan tiene til et Beviis paa, at den tappre og statskloge Prælat baade forstod at sætte Priis paa Saxos Evner, og overhovedet at vælge de Mænd, han brugte i forskjellige Syssler. Han havde, som man seer, paa een Tid overdraget det samme Foretagende til to af sine Huusgeistlige; men formodentlig havde Absalon fundet sig mindre tilfredsstillt ved Svend Aagesens tørre Korthed, end ved

Saxos rige Udførlighed. Denne har imidlertid, som det synes, ikke hastet med sit Arbejde; og det er i det mindste klart, at Erkebiskoppen ikke oplevede at see det fuldført, eller bragt saa vidt, som vi have det. Der fulgte snart Tider i Danmark, da Saxos Kronike blev henlagt, og baade den og Forfatteren ikke vare langt fra at synke i Forglemmelse. Men neppe var Bogen reddet fra Undergang, før den blev det lærde Europas Beundring; og man har i halvfjerde hundrede Aar gientaget det Spørgsmaal af Erasmus: „hvoreledes i hiin Tidsalder en saadan Bestaenheds Kraft kunde vies af en dansk Mand?“ — Man kunde vel ogsaa fristes til at spørge: hvoreledes det kunde gaae til, at en saa fælden, ved Lærdom og Landsgaver i Danmark saa udmærket Geistlig, som Saxo Grammaticus, er bleven staaende paa et, i Forhold til disse Fortienester meget lavt og beskedent Trin i udvortes Stilling og Forfremmelse, og derfor ogsaa i personlig Henseende er bleven mindre bekendt, end mangen ubetydelig Biskop, Prælat eller Abbed i Middelalderen. — Begge Dele forklæres maa skee lettest og naturligt af hans Individualitet, af en saadan Betskaffenhed i Charakter og Tankemaade, hvorved Saxo, uden ærgierrig Higen, noiedes med en Stilling, der gav ham Leilighed og Ro til Studier, uden at han søgte eller fandt Udgang til nogen høiere geistlig Værdighed.

For at forstaae, hvoreledes en historisk Forfatter, som Saxo, og et Værk i det latinske Sprog, som hans danske Kronike, kunde blive til i Danmark i Overgangen fra det 12te til det 13de Aarhundrede, maae vi deels kende til hans Tidsalder, og hvoreledes dens Tilstand og Skikkelse var i hans Fædreland; deels betragte hans Individualitet, hans personlige Stilling, Charakter og Egenskaber, hvorved vi desværre strax maae vedgaae, at hertil fattes saa at sige enhver anden Kilde, end Saxos eget Værk. Endelig maae vi

ogfaa, netop paa Grund af denne Mangel, bestræbe os for, saameget noiere og omhyggeligere at opklare den virkelige Beskaffenhed og eiendommelige Natur af dette historiske Arbeide — et i sin Art eneste skriftligt Monument fra Middelalderen — for igiennem dette saavidt mueligt at ledes til en rigtig og klar Beskuelse af Forfatteren, hans Aand, Tænkemaade, Anlæg, Evner, Studier, og Anvendelse af disse; ligesom af de ydre Bilkaar og Betingelser, under hvilke han har skrevet sin Historie; det Siemed og Formaal, som han selv havde stillet sig, eller Andre opgivet ham, i det han foretog sig at fortælle sit Fædrelands Historie.

Saxos Levealder har formodentlig udfyldt det 13de Aarhundredes anden Halvdeel, og hans Dødsfald kan, i Følge senere Begivenheder, som han i Forbigaaende berører, ikke være indtruffet før i det tidligste henimod 1210; saaledes lang Tid efter det Aar, hvormed Fortællingen af Begivenheder i hans Samtid sluttes, eller rettere afbrydes. Danmark havde paa den Tid allerede henved et Par Aarhundreder havt Christendom, catholsk Kirkeforfatning og Clerestæ, og en, skont længe, som det synes, kun svagt pleiet geistlig Lærdom og latinsk Sprogkultur. Saxo selv sætter den ikke meget høit, eller langt tilbage i Tiden, der hvor han i sin Fortælle giver tilkiende, at det danske Folk til hans Tid endnu hverken havde et dannet Sprog, eller en skriftlig optegnet Historie. Efter hans rigtige Anskuelse og Overbeviisning, at der udkræves en vis Grad af den ved Videnskaber forædlede skriftlige Sprogkultur hos et Folk, hvor historiske Arbeider skulle fremstaae: henholder han sig til den ligeledes herskende Mangel paa Færdighed i det latinske Sprog som Grunden til at Danmark ingen tidligere Historieffrivere havde eiet. Paa Dansk, mener han, kunde Ingen skrive Historie; Latin havde man i ældre Tider slet ikke kiendt; i den sildigere Tid havde man forsemt at dyrke

det. „Hvo (siger han) skulde vel tidligere have optegnet de Danstes Bedrifter, imedens denne for ikke længe siden¹⁾ kristnede Stat savnede baade Religion og det latinske Sprog? — Men efterat her, tilligemed Gudstienesten, ogsaa var indført Romersprogets Brug, traadte hos os Lædshed i Uvidenhedens Sted; saaledes fællede os ligesaa meget ved Uvirksohmhed, som tilforn ved Mangel paa Evne.“

Dette Sted siger os ikke blot, hvad der desuden er givet, og klart nok for Enhver, som kender noget til de danske Sprogforhold i det 12te og 13de Aarhundrede: at det aldrig kunde falde Saxo ind at tænke sig en Muelighed i, at skrive Landets Historie i dets eget Tungemaal; men det taler ogsaa kun svagt til Fordeel for danske Geistliges Videnskabelighed overhovedet; og mindst for deres Interesse og Virken for Historien, hvori Middelalderens Geistlighed i andre Lande, og netop i Saxos Aarhundrede, havde flere udmærkede og fortiente Exempler at fremvise (f. Ex.: Biskop Otto af Freisingen, og Adam, Canonicus i Bremen). Naaskee har Saxo, der selv i Studier, Aand og latinsk Sprogkunst har været langt forud for sine Samtidige i Danmark, noget for stærkt paataalt den lærde Stands „segnities“ og „desidia“ i hans Fædreland; eller han har gjort noget for store Fordringer til sine danske Standsbredre i det 12te Aarhundrede: i hvis Dren

¹⁾ At Saxo i sin Fortællelse, hvor han nævner „Dania . . . nuper publicis initiata sacris“, ikke just har ment sin egen, eller en ganske nylig forbigangen Tid: har Dahlmann først (Herschingen I. S. 158) siden ogsaa P. G. Müller (Ed. Saxonis, p. 2) antaget; nemlig, Saxo har ment „nylig“, i Sammenligning med de sydeuropæiske Nationer. (Se om denne Brug af nuper Cicero de nat. Deor. II. 50. og de Divinat. I. 39.) Men at Saxo dog i den næste Sæmning: „At ubi cum sacrorum ritu“ &c. ikke undtager de tidligere Slægter, endog den nærmest foregaaende, fra den Ulyst og Forsømmelighed i at skrive, som han tillægger sine Landsmænd, ligger tydeligt i det paafølgende: „quo evenit, ut parvitas mea“ &c.

hans Udtryk just ikke kunne have havt nogen behagelig Klang. Saameget er dog i det mindste vist, at det er i Absalons, Valdemar den Førstes og Saxos Tidsalder, hvor vi finde de første egentlige Spor til en vaagnende videnskabelig Aand iblandt Danmark's Geistlighed; naagtet Landet næsten et hundrede Aar tidligere i Svend Estrithsen havde havt en Konge, der baade af Indenlandske og Fremmede berømmedes for Lærdom. Denne bestod dog kun i, at Kongen forstod noget Latin; at han ikke var ubekendt med den hellige Skrift, eller i det mindste med Evangelier og Lectier, som brugtes ved Gudstienesten; ligesom han havde hørt og kunde huske adskilligt om Danmark's og Nordens Tilstand i ældre Tider.

Det var imidlertid under denne Konge og under hans Son, Knud den Hellige, eller i anden Halvdeel af det Ute Aarhundrede, at den catholske Kirkes Indretning blev udført eller fuldført i Danmark; det er saaledes i denne Periode, vi maae søge de tidligste Spirer til indenlandsk geistlig Cultur og Lærdom; og vi maae derhos bl. a. lægge Mærke til, at under disse to Konger fortsattes endnu den ved Knud den Store begyndte Forplantelse af christelige Lærere, Munke og andre Geistlige fra England. Uheldigviis fattes vi historiske Data til nærmere Kundskab om det, som Knud den Store har udrettet for Religion og Kirkeforfatning i Danmark; men endskiont han som Regent overhovedet var og blev mere engelsk, end dansk, og længe mest og især tænkte paa sine Erobringsplaner, og paa at befæste sit Herredømme: saa kunne vi af enkelte Træk dog slutte os til, at han ved sin Tilbeielighed for Geistligheden i England ogjaa er bleven ledet til at virke noget alvorligt for Kirkevæsenet i Danmark. Der- til har formodentlig hørt Indretningen af Kirkesogne, og Opbyggelsen af endeel Kirker, om endog i Begyndelsen kun af Træ, i hvis Sted der efterhaanden kom Steenkirker. Det

kan neppe antages, at det hele betydelige Antal Kirker, som Adam fra Bremen tillægger Danmark i Svend Estrithjens Tid, skulde alle være opførte under denne Konge. I Almindelighed vil man dog ikke tillægge vore tidligste Landkirker af Steen nogen høiere Alder, end anden Halvdeel af det 11te Aarhundrede, men snarere henfætte den største Deel af dem i det følgende, og i det 13de Aarhundrede. Knud den Stores Regiering tillægger man ogsaa Oprettelsen af de første Klostre i Danmark, skiondt det synes som her har været Munk og smaa Cellerklostre i Landet (*cellular, conventicula*) allerede i Svend Tveskjægs Tid. Boer Kloster i Jylland nævnes som det ældste Benedictinerkloster i Danmark, og dets Stiftelse henlægges til Knud den Stores Tid; ligesom ogsaa St. Mariæ Kloster i Viborg. Efter en Angivelse hos en af vore sildigste Annalister, eller historiske Compilatorer²⁾, skal det have været i Aaret 1030, at de første Benedictinere ere komne til Danmark. At det især var engelske Geistlige, som Knud den Store benyttede, saavel til at indrette Klostre, som overhovedet til at ordne det danske Kirkevæsen, kan der saameget mindre være Tvivl om, da det endnu længe efter denne Konges Tid vedblev at være Skik, at indkalde Engländerne, enten til at besætte høiere geistlige Embeder i Danmark, eller til at afgive Stammen for nye oprettede Munkelklostre. Endnu i A. 1100 blev St. Knuds Kloster i Odense besat med Munk fra Everham i England. Iblandt de mest bekendte engelske Geistlige, der i dette Tidsrum kom til Bærdighed i Danmark, var den første Biskop i

²⁾ Corn. Hamsfort *Chronologia secunda*. S. R. Dan. I. 269. (Jes. Saxo (Ed. Stephani) p. 201). Efter hans Beretning synes det, at Knud den Store baare af egen Herme udstiftede større Klostre (*privatorum clericorum conventus*) og foregede de smaa Cellerklostres Antal, som allerede fandtes i Danmark (*cellularum frequentiam novis conventiculis auxit*.)

Roskilde, Gerbrand, som Knud den Store lod indvie af Erkebiskop Ethelnoth af Canterbury (1022;) og under Svend Estrithsen den navnkundige Biskop Wilhelm, der havde været Knud den Stores Capellan og Cantor, og 1048 blev Biskop i Roskilde, hvor han døde 1076. Gilbert eller Egilbert, en Engländer, som havde været Klerk hos den bremiske Erkebiskop Adalbert, blev ligeledes 1048 Biskop i Odense; og samme Aar blev en tredje Engländer, Henrik, som havde været Knud den Stores Skatmester og siden Biskop paa Drakenoerne, den første Biskop i Lund. Ikke længe efter Svend Estrithsens Tid³⁾ kom Munkene Ethelnoth fra Canterbury til Danmark, hvor han havde levet i 24 Aar, da han skrev sin bekiendte Lærnettsbeskrivelse af Knud den Hellige.

Med den ved Geistligheden indbragte, i denne Stand pleiede Lærdom og boglige Kunst stod det imidlertid længe kun paa svage Fødder i Danmark; først da Universiteterne i Frankrige og Tydskland begyndte at komme op (i første Halvdeel af det 12te Aarh. og noget senere i Tydskland), blev det snart meer og mere hyppigt, at Danske reiste ud af Landet, for i Paris og andre Steder at søge den høiere skolastiske og theologiske Lærdom, eller den Tids geistlige og videnskabelige Dannelse. Vel besøgte Nordboerne i den tidligere Middelalder ogsaa de italienske Universiteter, især Bologna, (ligesom senere hen Padua) for at studere canonisk Ret og skolastisk Theologie; men hyppigst bleve dog fra det 12te og 13de Aarhundrede deres Besøg i Paris; da det franske Universitet netop i disse dets første Aarhundreder stod i den høieste Glænde, som vel nogen saadan Stiftelse i Middelalderen har opnaaet. Her var det fornemmelig, hvor en ny videnskabelig Retning opkom

³⁾ Efter Langebeks rimelige Conjectur hændte A. 1085; og saaledes har Ethelnoth omtrent 1109 (formodentlig i St. Albani Kloster i Odense) skrevet Kong Knuds Lærnet. (Ser. R. Dan. III. 327.)

og udviklede sig, der først søgte at bringe en udvortes Harmonie tilveie imellem Kirkens herkende Videnskab, Theologien, og Skolens Philosophie, eller den frie Tænkningens Anvendelse paa de religiøse Dogmer. Theologien vedblev vel altid at være Videnskabelighedens Kærdom og Middelpunkt; thi saa godt som uden Undtagelse var Enhver, der søgte et Universitet for at studere, Geistlig, om han endog siden ikke opoffrede sig allene til Kirkens Tjeneste, eller indtraadte i en geistlig Orden. Medbragte man fra en Domscole eller Klosterscole de fornødne grammatiske Kundskaber, og Læsning i nogle latinske Classikere, da gik man herfra ved Universitetet over til Theologien, der egentlig var det eneste og herkende Facultets-Studium, da man endnu hverken kendte noget juridisk eller medicinsk Facultet. Den canoniske Retslærdom støttede sig paa den ene Side til Theologien, paa den anden til den romerske Ret; men allerede længe før Saxo kan have studeret i Paris, havde en ny og mægtig Skolevidsdom banet sig Vej til Universitetets Høresale. To af Middelalderens navnkundigste Lærere, Italieneren Anselmus (der begyndte som Munk i et Kloster i Normandiet, og tilsidst imod sin Villie, ophævedes til Erkebiskop af Canterbury) og den endnu mere navnkundige Abelard (f. 1071 i Bretagne) havde grundet Scholastiken, hvis egentlige Stifter, Anselmus, i sit Kloster Bec i Normandiet egentlig var den første, som vilde anvende dialectisk-metaphysisk Videnskab paa at bevise Troens Mysterier. Endnu mere fri og dristig var Abelard, der kunde tælle sine Tilhørere og Disciple i Tusindevitis, og i dialectisk Skarpsindighed, i Betsalenhed og Tanferigdom overgik alle sine Samtidige og Modstandere, som vel kunde forfølge ham og fordemme hans Lære; men ikke standse dens Udbredelse¹⁾. Saa-

¹⁾ Til at karakterisere Anden i Anselmus' og Abelards scholastiske Religionsphilosophie, kunne et Par Hovedsætninger af begge her være

ledes blev Frankrige den scholastiske Philosophies Fædreland, og denne blev et Hovedmiddel til at hæve Universitetet i Paris til en Anseelse og Celebritet, hvori længe ingen anden Højskole kunde maale sig med den, som i Saxos Aarhundrede søgtes af alle studerende danske Geistlige. Den franske Hovedstad havde desuden Tillokkelser for Fremmede, som ikke fattedes eller forseilede en Virkning, der i 6 til 7 Aarhundreder ikke har ophørt. „Paris — har Engelstoft sagt — var allerede dengang den store Magnet, som drog Europas Reisende og Studerende til sig. Hvad Under, at Alt strømmede derhen, hvor Videlysten fandt Tilfredsstillelse; hvor Beskyttelse og Udmærkelse ventede de Studerende; hvor Vren kaldte og Fornotelser vinkede; hvorfra man kom tilbage som Magistre og Doctores af første Rang, som lysende Stjerner og som visse Candidater til Præbender, Bispestole og Stats-Embeder. — I Norden, og særdeles i Danmark, vare Reiser derhen ikke mindre hyppige end nogensteds; og det sidstnævnte Rige havde just under sine to første Baldemarer en Periode, hvori dets Rigdom, Velstand og Anseelse forenede sig med Nationens Aand, til at befordre alle de Midler til Lærdom og Cultur, som Tidsalderen frembød.“²⁾

Endskjøndt de sidst anførte Udtryk vel kunne synes noget for stærke, naar de anvendes paa den videnskabelige Aand i Danmark i den angivne Tidsalder: saa er det dog neppe for meget sagt, at Paris paa den Tid har været besøgt af flere danske

nes. Anselm siger et Sted (i Skriftet: *Cur deus homo*, I. cap. 2): „Negligentia mihi videtur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus intelligere quod credimus.“ Abelard gaaer endnu langt videre: „Non credi potest aliquid nisi primitus intellectum; ridiculosum est, aliquid aliis prædicare quod nec ipse, nec illi quos docet, intellectu capere possunt“. (Ep. I. sive Hist. calamitatum suarum).

²⁾ Engelstoft: „Noget om Fremmedes Studeringer i Paris, i 12te og 13de Aarhundrede.“ Skandinav. Museum, 1802, IV. S. 92. 93.

Studerende, end i vore Dage. Dette forklares meget naturligt ikke allene derved at danske Geistlige eller Vægfolk, der vilde studere, (og de første vare saa at sige de eneste) i Middelalderen nødvendig maatte tye til et fremmedt Land; men ogsaa derved, at Universitetet i Paris endnu i det 13de Aarhundrede havde større Anseelse og Berømmelse, end noget andet; ligesom Paris dengang, som i en Række af tidligere Aarhundreder, i Almindelighed blev betragtet som Culturens Middelpunkt i Europa. De Franke gjaldt allerede paa den Tid for den mest polerede, den vittigste, mest smagsfulde og bedst klædte Nation i Verden⁶⁾. Man reiste til Paris, ikke blot for at studere, men ogsaa for at danne sig ved Dmgang med en saa cultiveret Nation; for at lære Sproget; og, hvad dengang, som nu, var en meget betydende Grund — for at forneie sig. Forfatteren af Bogen: *de disciplina scholarum*, som man har tillagt den berømte Scholastiker Johannes Scotus Erigena, fra det 9de Aarhundrede⁷⁾, men som formodentlig er af en meget tidligere Forfatter, siger om sig selv: at han drog over til Paris, formædelt de Franskes belevne Manerer, og Fruentimrenes venlige Tale og Dmgang (ob ritus Gallorum facetos matronarumque pios affatus). Man behøver kun at læse en eller anden samtidig Forfatters Skildring af Pariserlivet i det 12te eller 13de Aarhundrede, for at blive overbevist om, at Frankriges Hovedstad allerede for 600 Aar siden ikke blot var en Skole for Videnskab, Oplysning og slebne Manerer; men ogsaa for sandelig Bellyst, Ryggeløshed i Sæder, Luxus og Ddselhed. Skildringen af det Liv, som den Tids Klerke eller Studenter

6) „Nulla quibus toto gens acceptior orbe militia, sensu, doctrinis, philosophia, artibus ingenius, ornatu, veste, nitore”: siger Wilhelm fra Bretagne (Guilielmus Brito) om de Franke. Han levede under Philip August, i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede.

7) Bulæi Historia Universitatis Parisiensis. II. p. 675.

forte i Paris — hvorledes man (i Folge en Forfatter fra Overgangen mellem det 12te og 13de Aarh.⁸⁾) kunde i eet og samme Huus ovenpaa finde en Skole, hvor Magistre docerede og holdt lærde Disputationer, og nedenunder en Bolig for ufydske Dwindfolk — er ikke mere anbefalende for den Tids Sæder, end hvad man veed om vore Dages Skik og Levemaade i „le pays latin” eller Studenterkvarteret i Paris. I andre Træk af Frihedsaaend, Urolighed, og ungdommeligt Overmod hos Studenterne i Paris i det 12te Aarhundrede⁹⁾ synes vi ligeledes at gienkiende langt sildigere Tider. De betydende Privilegier, men i Særdeleshed Fritagelsen for at svare under andre Domstole end de geistlige, endog i criminelle Sager, som den franske Konge Philip August¹⁰⁾ tillagde de Studerendes Samsund, (clerici, scholares, écoliers, kaldtes de den Tid) bidrog meget til at forøge baade Studenternes umaadeligt, næsten fabelagtigt voksende Mængde i Paris, og deres academiske Sjofering, Uafhængighed og Selvraadighed.

⁸⁾ Cardinafen Jacob de Vitry, i hans *Historia Occidentis* cap. 7. (s. Engelstoft, anf. St. p. 69.)

⁹⁾ See bl. a. Meinerss *histor. Vergleich. der Mittelalters*. III. S. 547—60; og de hos Engelstoft (*Skand. Mus.* 1808, p. 65—71) anførte Stæder af samtidige Skrifter.

¹⁰⁾ En blodig Strid opkom i A. 1200 imellem Studenter og Borgere i Paris, hvori de sidstes Overhoved (Borgermesteren, *Prevôt des Marchands*) med væbnet Magt vilde forsvare sine Meeborgere og bringe Orden og Retlighed tilveie, hvilket kostede Studenterne 5 Dode og mange Saarede. Dette gav Anledning til at Philip August ikke allene paa en haard og barbarisk Maade lod afstraffe Borgermesteren og hans Undergivne, men tillige i en hoi og skadelig Grad udvidede de Studerendes Privilegier og Immuniteter, hvorved de gjordes til et af den verdslige Vdrighed recent uafhængigt Samsund. Den sidste *Prevôt des marchands* i Paris, som ved sin Embeds-Tiltrædelse maatte ved Universitetet aflægge Ed paa at vilde erkende og agte dets Privilegier fra Aaret 1200 var Mr. Villeroy 1592. (*Sismondi Hist. des Français* VI. p. 196. E. Dubarle *Hist. de l'Université de Paris*. I. p. 69. 70.)

At Frankriges Hovedstad allerede i hine Aarhundreder, og saaledes vel ligesaa tidligt, som af nogen anden Nation, hyppigt besøgte af Danske: derom have vi bl. a. det mærkelige Vidnesbyrd hos Kronikeforfatteren Arnold fra Lybek, der levede i Begyndelsen af 13de Aarhundrede. Efterat have berettet, hvorledes de Danste i hans Tid efterhaanden aflagde deres gamle Sømandsdragt (*formam nautarum in vestibus*) og optog Tydsterens Dragt, Skarlagens og Sillklæder, tilføjer han: at de Danste heller ikke have gjort ringe Fremgang i Videnskaberne (*scientia liberali non parum profecerunt*) fordi Landets Fornemme (*nobiliores terræ*) sende deres Sønner til Paris, ikke blot for at undervises i verdslige Sager (*seculares res*). „Og naar de saaledes have opnaaet Færdighed ikke allene i hiint Lands Videnskabelighed, men ogsaa i Sproget, saa pleie de at blive meget dygtige, baade i de frie Konster, og i Theologien. Efterdi de ei allene, for medelst deres af Naturen meget slydende Tunge, befindes fine og skarpsindige i dialectiske Materier; men ogsaa vilie sig, i at behandle geistlige Sager, som gode Lovlyndige i den canoniske og civile Ret“¹¹⁾. — Om vore Forfædres allerede for over 600 Aar siden udbredte Berømmelse for Lethed i at tale fremmede Sprog og antage fransk Politur, har man et andet Vidnesbyrd fra samme Tid. Den bekjendte urolige Biskop Baldemar af Slesvig, af Kong Nielses Slægt og Sen til Kong Knud V., (han døde i høj Alder henved 1236) havde ogsaa i sin Ungdom, i anden Halvdeel af det 12te Aarhundrede, studeret i Paris, og der formodentlig boet i Klosteret St. Genevieve. Man har et Brev af Petrus Tornacensis, der havde været Abbed i dette Kloster, og som bevidner, hvorledes denne Prinds havde efterladt en meget

¹¹⁾ Arnoldi Lubec. Chron. Slavor. (Contin. Helmoldi) Lib. III. cap. 5. Ed. Lub. 1702. p. 306.

hæderlig Erindring om hans Ophold i Paris, hvor Brødrene i Klosteret havde beundret hans Modenhed i saa ung en Alder, en uvortes Værdighed, der anstod den tilkommende Biskop, den store Ydmyghed hos en saa høibyrdig Herre, den venlige Omgangstone hos en Prinds af kongeligt Blod, og endelig den franske Elegants hos en nordisk Mand." Vi kunne ved den Leilighed erindre, at det var fra det samme St. Genovevas Kloster, at Biskop Absalon (1165) indfaldte den hellige Vilhelm¹²⁾, som han satte til Abbed over et Augustinerkloster paa Eskildsø i Jsefiord, hvorfra han siden flyttede med sine Munke til Ebelholdt i Sjælland, og døde her 1202, Aaret efter Absalon, i sit 98de Aar. Det er af denne meget agtværdige Geistlige, en af Saxos Samtidige, at man har den bekiendte Samling af latinske Breve, der indeholder mange vigtige Bidrag til vor Historie under den Tid, han levede i Danmark. Der er al Grund til at antage, hvad der ogsaa udtryffeligt berettes, at Abbed Vilhelm har bidraget meget til at vedligeholde og forøge det vedvarende Samkvem imellem de danske Geistlige og Studerende, og Universitetet, ligesom ogsaa St. Genovevas Kloster i Paris¹³⁾. Man finder saaledes, at endnu langt hen i det 13de Aarhundrede (1275) er der i den Gade i Paris, hvor dette Kloster laae

¹²⁾ Om Aaret (1165) jvf. S. R. Dan. V. 470. not. i. Suhm, Danm. Hist. VII. 192.

¹³⁾ Bulaeus (Hist. Univers. Paris. T. II. p. 385) fortæller vigtigt, og imod Beretningen i Vita S. Vilhelmi (S. R. Dan. V. 471), at det var Absalon selv, der var sendt af den danske Konge i et Gesandtskab til Paris, og hvem det tillige var overdraget at medføre nogle Munke eller Kunniker fra St. Genovevas Kloster. Af St. Vilhelms Levet ved man derimod, at Absalon sendte Provsten Saxo fra Roskilde med Breve til dette Kloster, for at formaae Abbeden til at sende Vilhelm med 3 andre Brødre til Danmark, for at reformere Klosteret paa Eskildsø. Bulaeus tilføjer imidlertid: Hinc commercium, tam literarum, quam Societatis inter Dacos & Canonicos Sangenouefanos emersit. Nam plerique, qui e Dacia Parisios mittebantur studiorum causa, apud

(Rue de St. Geneviève), blevet bygget et eget Collegium, eller Hus for danske Studenter, paa en dansk Geistligs Befestning, hvis Navn dog ikke er nævnt; men som Gram har meent kunde være den til Erkebiskop i Lund udvalgte Erland, der netop 1275 flygtede her af Landet til Frankrige, hvor han døde.

Paa den Tid var meer end et heelt Aarhundrede forløbet, i hvilket Historien melder om Danske, der i Paris havde søgt Underviisning, Lærdom og Dannelse. Bille vi nævne nogle af de navnkundigste blandt disse, da maa Begyndelsen skee med Absalon selv, hvis Ophold i Paris maa være indtruffet omtrent ved Midten af det 12te Aarhundrede, eller ikke meget sildigere, end 1150; eftersom den nylig nævnte Abbed Vilhelm, med hvem han indgik et fortroligt Vennskab („cum Parisiis studendi causa moraretur“) i Aaret 1165 efter Biskop Absalons Dødsfald kom til Danmark.¹¹⁾ At Absalon (f. 1128) har studeret i Paris, efter sit 20de Aar, og formodentlig i flere Aar, er saaledes historisk vist; at han fra Ungdommen af har været bestemt til den geistlige Stand, uagtet han tillige, som Saxo fortæller, var Mester i alle Legemsøvelser og hærde til Krigslivet, og at han ikke pludselig i sit 30te Aar (1158) fra Lægmand er bleven valgt til Biskop i Roskilde: synes heel rimeligt. Selv gamle Vidnesbyrd berømme hans Lærdom og udmærkede Belsalenhed ikke mindre, end hans Tapperhed og Vaabendygtighed; og det bedste Beviis paa hans egen Dannelse, hans Kiærlighed til Videnskab og til Historie, er at han havde Mænd som Saxo og Evend Aagejen i sin Tjeneste, og selv var den, der opmuntrede dem til at skrive.

S. Genouevam hospitabantur.“ Bulw Hist. Univ. Paris, l. c.

¹¹⁾ Aaret 1165 maa (efter den af Suhm meddeelte Grund, ifølge Vilhelms egne Jætringer) heller antages, end 1161 (som findes i Vita Vilhelmi Abb.) eller 1171, efter Langebek (Inf. S. R. D. V. p. 470 i.)

Et Vidnesbyrd herom var ogsaa Absalons Omjerg for at hans Fætter Peder Sunesen, der senere (1195) blev Biskop i Roskilde, i en ung Alder sendtes til Paris, hvor han nogle Aar opholdt sig og blev oplært i St. Genovevas Kloster.

Endskiødt derfor Absalon især glimrer i Historien ved sit store Navn som Statsmand, Krigshøvding og Hierarch, kunne vi dog forudsætte, at han baade selv fra sit Studium i Paris har havt meer end almindelig geistlig Dannelse, om end ikke egentlig Lærdom; og at han har været ivrig i at opmuntre sit Clergie, og den danske Geistlighed overhovedet, til at lægge sig efter Videnskab og latinsk Sprogkundskab, meer end hidtil var skeet i Danmark. Vi bør imidlertid ikke glemme, at Absalon heri har havt en noget tidligere Forgænger, men tillige med ham samtidig Prælat og geistlig Videnskabsmand. Det var Absalons i flere Henseender udmærkede Formand paa Lunds Erkeføde, Eskild, der, tilligemed hans Farbroder og Formand, Erkebiskop Adzer og hans Broder søn Svend Aagesen, nedstammede fra Palmatøke, var af Absalons Slægt, og giennem Erik Giegods Dronning Bothild besvogret med det danske Kongehuus. Eskild var fra sit 12te Aar bleven opdraget i den da berømte Skole i Hildesheim. Man veed ikke bestemt, om han ogsaa har studeret i Paris, hvilket dog ikke er ganske usandsynligt, da han, efter sin Dphoielse til Biskop i Roskilde 1134, og kort efter (1138) til Erkebiskop i Lund, har staaet i Brevverling med de to, i det 12te Aarhundrede saa berømte franske Geistlige, den hell. Bernhard fra Clairvaur (d. 1153) og Petrus Cellensis, Abbed i Klostret Mostier la celle ved Troyes, der døde som Biskop i Chartres 1187. Eskild synes at have havt adskilligt tilfælles med sin Ven St. Bernhard, som han besøgte i Clairvaur, endnu Aaret før dennes Dod (1152;)¹⁵⁾ og ligesom denne, og andre Middel-

¹⁵⁾ Suhms Danm. Hist. VI. S. 167.

alderens høie Geistlige, blandede han sig meget i Statsfager, og laae hyppigen i Strid med Kong Valdemar I. Han endte omsider sin Løbebane med, i en Alder af henved 80 Aar, da han næsten 40 Aar havde været Erkebiskop, at nedlægge sin Værdighed, (1177) gif som Bernhardiner-Munk i Klostret Clairvaux, og døde der 1182. Vel har man, saavidt vides, foruden den ældste skaanske Kirkeet, givet af Esfild 1161, intet andet skriftligt Mindesmærke af denne Erkebiskop tilovers, end et eneste, hos Hvitfeldt (I. 276) aftrykt latinsk Brev, som han skrev hjem til Kongerne (Knud og Valdemar), Geistligheden og Folket i Decbr. 1156. Han var da, paa sin Hiemsfærd fra et Besøg i Rom, hos Paven, Hadrian IV. bleven overfaldet og udplyndret i Nærheden af Thionville i Luxemburg, og siden holdt i Fængsel — som det synes med Keiser Frederik den Førstes Vidende og Billie. Men dette ene Brev, foruden at det, som ogsaa Gram har sagt, udmærker sig ved en god og veltalende Stil, (det beviser bl. a. ogsaa, at Erkebispem var bekendt med Terentius) er tillige et smukt Vidnesbyrd om Esfilds mandige, uforfærdede Aand og om hans patriotiske Tænkemaade. Han siger saaledes bl. a., at Keiseren vel tilslagde ham grove Forfølsler imod sin Person, og at han skulde have forvoldt hans Rige og Krone Tab og Krænkelse; men Erkebispem havde deri sin Samvittighed fri, og vidste ikke, naar han skulde have foretaget sig saadant. Saaledes var han uskyldig bleven anlagt, og fordømt uden at være overbevist. „Men dette er vor Ure og vor Triumph“, tilføier han; „og til den Grad ønsker jeg, at det danske Riges Hæder, og den danske Kirkes Høihed maa fremmes, at det er mig kærere, at lide for Kirken, end at herske i den.“ Derfor formaner han sine Herrer, sine Bredre og Venner, at de vel vilde bede til Gud for hans Befrielse, men aldrig tænke paa at bede ham fri for Penge; thi en saadan Befrielse vilde

være fiendig, hvorved Kirkens Frihed forgik. (Præterea infamis est redemptio, qua libertas perit ecclesie, qua servitus ei comparatur.) Hellere vil han sætte sit Liv i Fare ved at forblive i sit Fængsel, end at for dette Livs Skyld den almindelige Frihed skulde omstyrtes. „Det bør en Biskop, om han ei kan leve, da i det mindste at døe for Menigheden.“ (Pontificis est, si non vivere, mori saltem pro universis.)

Saa hoimodigt tænkte og saa diærvt skrev en dansk Biskop i Midten af det 12te Aarhundrede; og dette er kun eet af flere Exempler, der kunne vise, at naar En eller Anden allene vil nævne Middelalderens Geistlighed som en uvidende, egennyttig, herskesyg Caste: da taler man med den eensidige, fordomsfulde Partistheds Stemme, der ikke sætter Fortidens historiske Billede i Sandhedens fulde og klare Lys. — Et med Trostøb udført Billede af en anden berømmelig dansk Prælat, der levede i det 12te og langt ind i det 13de Aarhundrede, vil kunne overbevise os om, at i Baldemarernes Periode, paa en Tid, da det catholske Hierarchie i Danmark var i sin fulde Glans, og da dets for Staten og Kirken lige uheldige Opposition imod Kongemagten endnu ei var opkommen, fandtes her en Biskop, hvis hele Levnet endnu kunde være et Mønster i den protestantiske Kirke. En med den Viborgske Biskop Gunnar samtidig Munk eller Geistlig har givet os en Biographie eller Charakterfildring af denne ærværdige danske Prælat, (der døde 1251 i sit 99de Aar) hvilken, tilligemed Om Klosters Historie, (hvortil Biskop Gunnars Levnet er føjet¹⁶⁾), Biskop Vilhelms Levnet og Breve, Erkebiskop Absalons Testament, og Sorø Klosters Stiftelseshistorie, m. m., hører til de interessanteste samtids Bidrag, som høves til den danske Geistligheds og til vor Culturhistorie i det 12te og 13de Aarhundrede.

¹⁶⁾ Script. Rer. Dan. Tom. V. p. 231—302.

Om Biskop Gunner — der ikke blot var samtidig baade med Erkebiskopperne Eskild og Absalon, og med den sidste Giftermand i Lund, Anders Suneson, men med de to nærmest følgende lundske Erkebiskopper — kan i Almindelighed bemærkes, at ogsaa han uden Tvivl har været en Mand af Lærdom og videnskabelig Dannelse, ligesaa vel som han var en i sit Embede nidkær og ivrig, i sit Huus og i sit Levnet baade exemplarisk og elskværdig Biskop; endskiøndt man ikke finder Spor til, at han har været Forfatter, og det heller ikke udtrykkelig siges om ham, at han havde besøgt udenlandske Universiteter. Ikke desmindre sees af hans Levnetsbeskrivelse, at han ikke allene selv var saa vel studeret og øvet i den Tids boglige Konster og Dialectik, at han kunde disputere med de dygtigste og skarpsindigste „Paris-Klerke“, (eller Geistlige, der kom hjem efter at have fuldendt deres Cursus i Paris) og ofte, baade med Skiemt og Alvor slog dem af Marken; men han holdt endog et Slags Skole eller Gymnasium i sin Bispegaard; omtrent som man finder, at nogle af de ældste islandske Biskopper ligeledes gjorde. Han plejede nemlig selv at undervise sine Capellaner og andre Klerke og Munk, som han havde hos sig i Huset, baade ved mundtlig Lære og ved Samtaler, hvori han brugte idelig at indstrøe baade Sententser af Kirkefædre, og Vers af romerske Poeter, og af hvilke man bl. a. seer, at han havde læst Ovid, ja endog denne Digters Remedia amoris¹⁷⁾. I andre Tider dicterede han sine Disciple Læresætninger, som de nedskreve, siddende ved hans

¹⁷⁾ Biskop Gunner var meget mild og eftergivende mod Bønderne og Almuen, i Henseende til at tage Straffebøder, hvoraf han gjerne eftergav den største Deel, naar det ikke var for grove Forbrydelser. Men naar han saae en Bønde komme, plejede han tiot spogende at sige: „Nu faaer jeg Arig!“ nemlig med Ovids Ord: „Bellum mihi video“.

Fødder; eller han overhørte de unge Klerke i de Bøger, som de havde læst, og i det, de sagde at have lært i Skolerne. Hvor uvidende endog de Personer vare, der kom i Biskoppens Huus — tilføier hans Biograph — saa bleve de dog efter nogle Aars Forløb forbedrede baade i Lærdom og Dmngang. Derfor bleve flere Munke og Klerke, der havde været Capellaner hos Biskop GUNNER, eller levet i hans Huus, forfremmede baade til Prouster, Abbeder og Biskopper, og den sidste Klerk eller Capellan, han havde, Johannes, der 1266 blev Biskop i Bergslum Stift, sagde ofte, at han og flere Andre havde lært mere, baade i Sædelighed og i Videnskab (tam in morum honestate, quam in literatura) i Biskop GUNNERS Gaard i Viborg, end mange Andre lærte med stor Beføstning under deres Ophold i Paris.

Denne Nestor i Danmarks geistlige Stand (ingen dansk Biskop i det mindste har opnaaet hans Alder) fortiente saaledes al den høie Berømmelse, som en samtidig Forfatter (der ogsaa havde været en af Biskoppens Huusgeistlige) tillægger ham. Heller ikke er det uden Betydning, at netop GUNNER, der i eet og Alt kunde kaldes et Monster for sin Tids Geistlighed, er den eneste catholske Biskop i Danmark, der har fundet en Biograph, som kunde skildre hans Character, hans Egenskaber, hans hele Levemaade, med saa mange Træk af naiv Sandhed og Naturlighed og af levende Deeltagelse, ligesom med en Udførlighed, der sætter os ganske ind i Biskop GUNNERS hele patriarchalske Huusliv og Embedsferrelse, og hvorved hans Embedsbredres, eller den høiere danske Geistligheds Levessik i det 13de Aarhundrede i mange Dele oplyses. Hvad vi derimod savne i dette ualmindelige og interessante Bidrag til vor Kirkes og Culturhistorie, eller hvad man kunde ønske, det havde indeholdt en større Deel af: er nærmere og videre biographiske Efterretninger om GUNNERS

Levnetløb giennem et heelt Aarhundrede. Herom vides ikke meget meer, end at han havde været Cistercienser-Munk, og først i Alderdommen, eller i sit 64de Aar, 1216 blev Abbed i Om Kloster i Jylland, og 6 Aar derefter (1222) valgt til Biskop i Viborg. — Svormegret Kong Valdemar II. (som det ogsaa udtryffeligt siges) ærede og agtede Biskop Gunner, som han altid, baade mundtligt og i Breve, kaldte sin Fader, og hvor stor Kongens Tillid var til Gunnedes Forstand og Klogskab, viste han ogsaa ved at sende den gamle Prælat i dennes 77de Aar, i Folge med flere Gesandter, til Portugal, for at begiere Dronning Berengarias Broderdatter, Prindsesse Eleonoras Haand for den allerede som Faderens Efterfølger hylkede og kronede Kong Valdemar den Unge (1229.) Oldingen udforte ikke blot dette Værende til Alles Tilfredshed, og vandt baade den unge Konges og hans Fyrstindes Hengivenhed og Kiærlighed; men endnu 11 Aar derefter, da Gunner var i sit 88de Aar, mødte han med de øvrige Biskopper i Bordingborg, og deltog i de Arbejder og Forhandlinger, som vedkom Samlingen og Udgivelsen af den jydsk Lov. Et Par Aar derefter (1242) forlangte han alvorligen at resignere; men Erkebiskoppen vilde ikke give sit Samtykke dertil; og Gunner, som beholdt Syn og Hørelse til det sidste, kunde endnu 1246 i sit 94de Aar holde Liigtalen over Abbed Michael i Om Kloster. Omfæder døde han uden Sygdom, af Alderdoms Afkræftelse, paa Nsmild Kloster, d. 25de August 1251, da han gif i sit 100de Aar. Hans Berømmelse har en taknemmelig Lærlings Pietet ligesom sammensatt i de meget sigende Ord: at tværtimod det gamle Sagn, at Tænkemaaden ofte forandres hos den, som stiger i Væge og Høihed, blev Gunnedes, der var ædel og fuldkommen i sin ringere Stand, mere hellig og fuldkommen (sanctior & perfectior) som Biskop, baade i sit Forhold til Gud, til sin Næste og til Verden.

Naar Gunner i Viborg saaledes skildres som en stelden, ved Handskræfter, Bestalenhed, ædle og elskværdige Egenskaber lige udmærket, med Verdensflogskab og Urbanitet begavet geistlig Overhyrde i Valdemarernes og Saxos Tidsalder: da havde Danmark paa samme Tid en anden hei Prælat, der paa en Maade kunde gielde som Monster for hiin Tids lærde Geistlighed i Norden: Absalons Frænde og Eftermand, Anders Suneson, der fra 1201 til 1222 beklædte Lunds Erkesæde, men i sidstnævnte Aar for en ulægelig Sygdoms Skyld maatte resignere, og siden levede i Genlighed paa Jys i Skaane, indtil sin Død 1228. Han var en Son af den under Valdemar I. og Knud VI. meget betydende og anseete Sune Gøbesen, (d. 1186) og en Fætter (Farbrodersøn) til Erkebiskop Absalon, der tog sig baade af Anders Sunesons og dennes ældre Broder Peders Opdragelse, hvis Ophold ved Universitetet i Paris ovenfor er omtalt. Efterat Peder Suneson, for sin Helbreds Skyld, noget inden han havde fuldendt sit Curfus, var kommen hjem (formodentlig henved A. 1182¹⁸), blev hans Broder Anders ligeledes skicket til Paris, hvor han i flere Aar studerede Theologie, Dialectik, Romerret og canonisk Ret. Ikke noiet hermed foretog han en Rejse, der varede flere Aar, til England og Italien, og vendte tilbage til Paris med saa megen Anseelse for sin Lærdom, at han, som man mener, enten selv aabnede et Curfus, eller forestod en theologisk Skole ved det franske Universitet; hvis han endog ikke, som Andre (Stephanus) have troet, har nydt den for en Fremmed ualmindelige Hæder: at blive valgt til Universitetets Rector. Paa begge Maader har man forklaret Saxos Ord: „Tu splendidissimum externæ scholæ regimen apprehendisti.“ Det første synes imidlertid rimeligt, og kan svare til, eller

¹⁸) P. E. Müller: Vita Andreæ Sunonis. 1830. 4. p. 5.

forklare, at Anders Sunesen i en gammel Fortællelse over dem, som vare begravne i Sorø Klosterkirke, kaldes „sacrae theologiae professor“, og paa et andet Sted „in sacra theologia magister“¹⁹⁾; ligesom ogsaa allerede Hvitfeldt (i Fortællingen til hans Udgave af And. Sunesens latinske Oversættelse af de sfaanske Retsvedtægter) har antaget denne Mening.²⁰⁾ Efter sin Hjemkomst til Danmark blev han først Provst i Roskilde (omtrent 1194—95;) siden Cantoler eller Secretair hos Knud VI.,²¹⁾ der bl. a. brugte ham, tilligemed Abbed Wilhelm, ved det vigtige Gesandtskab, som Kongen 1194 sendte til Rom for at klage over den franske Konge Philip Augusts Opførsel imod sin Dronning, Knud VI. Søster Ingeborg.

Efter et Par Aars Fraværelse paa denne Rejse kom Anders Sunesen tilbage; og det kan mueligen have været i Mellemtiden fra hans Hjemkomst indtil hans Udnævnelse til Erkebisp 1201, at han skrev sit, i hans Levetid og Aarhundrede berømte (liednt neppe meget læste) skolastisk-dogmatiske Læredigt paa Latin om Stabelsen, under Titel „Hexaëmeron“, hvis over 8000 for det meste haarde, ujævne og ucorrecte Hexametre det i vore Dage vilde være et svært Arbejde, at faae læst til Ende; uden at man derfor vil give Gram Uret i, at Digtet vel, for Sielshedens og Forfatterens Skyld, fortiente et Afstryk; et Foretagende, som hos os Udskillige have bebudet, men Ingen udført. Gram har for øvrigt i saa Lincier, med sædvanlig træffende Charakteristik, angivet dets Beskaffenh-

¹⁹⁾ Scr. R. Dan. IV. 511. IV. 172. 174.

²⁰⁾ Den er antaget, og med Udvisning af endel Grunde forsvaret af P. G. Müller. Vita A. Sunonis 1830. p. 5—7.

²¹⁾ „Ob insignium culmen meritaque virtutum Regius Epistolaris effectus“. Saxo. Kong Knud kaldte ham selv i et Brev „Cancellarius noster“. (S. R. Dan. VI. 144.) Hos Arnold fra Lübeck IV. c. 11, kaldes han „regalis aulæ cancellarius“.

hed. „Forfatteren, siger han, synes i dette Værk at have villet udgyde sin Lærdoms Fylde. Som Boet gaaer han ud paa at fremstille, ikke allene et heelt theologisk Curfus, men ogsaa den Tids philosophiske Skolers hele, baade aabenbare og skjulte Lære, i bunden Stil — og det en Stil, man ikke tør ligne med Saxos, da den er langt mere raa, mindre filet, og meget ofte støder an imod Metrikens Love²²).“ Saxo selv kalder derimod dette sin Beskytters Værk „mirificum opus“; hvoraf vi erfare, at det allerede var til, da Saxo tilegnede Anders Suneson sin Danmarkshistorie. Den Skiebne har det i det mindste havt tilfælles med Saxos virkelig „beundringsværdige“, og ulige mere berømte Værk, at det omtrent har været sin Undergang ligejaa nær, som Saxos Historie, hvoraf man havde stor Nød med at skaffe et Exemplar tilveie i Begyndelsen af det 16de Aarh, da Værket første Gang skulde gaae ud i Verden paa Prent. Af Anders Sunesons Hexaëmeron er nu heller ikke meer end eet Exemplar tilovers, eller bekiendt; men dette er i det mindste et godt, med Forfatteren næsten samtidigt Pergamentshaandskrift²³). I øvrigt vides det, at Anders Suneson har været Forfatter af et andet latinsk Væredigt om de 7 Sacramenter, hvilket endnu var til i det 16de Aarhundrede, og at han skrev latinske Lovsange, (S. R. Dan. II. p. 668) hvortil han neppe kan have havt meget poetisk Anlæg.

Et langt vigtigere Arbejde, med Hensyn til dets endnu vedvarende Nytte til Oplysning og Fortolkning af en af de ældste danske Lovsamlinger (den skaanske), er Anders Sunesons latinske Recension eller Paraphrase af Ekaanes Vedtægter.

²²) Oratio de statu rei lit. in Dania. (Dänische Bibliothek. VII. St. S. 476).

²³) Paa Universitetsbibliotheket i Kiøbenhavn, hvor det findes i Samlingen: e donat. Varior. Nr. 154. 4to. (Jvf. ogsaa P. E. Müllers ovenfor anf. Program om And. Suneson, p. 12.)

Om Værdien af dette Erkebispens Arbeide har der, siden Kæfød Andser²¹⁾ sagde, at det vidnede om hans grundige Indsigt i Lovkyndighed, og at „det allene var nok for at giøre hans Navn udødeligt“, kun hersket een Mening hos Sagkyndige. Til disse maa man dog regne F. W. Schlegel, naaget denne Retslærde har funnet falde paa en saa besynderlig Mening, (hvilken Rosenvinge har anseet det fornødent, udferligt at giendrive) som den, at Forholdet med de to Texter skulde være det modsatte af hvad det virkelig er; eller, at den skaanske Lovbog paa Dansk ikke skulde, ligesom vore andre, de norske, og de svenske gamle Love, være den oprindelige Samling af Skaaningernes Retsvedtægter; men en endog maadelig udført Oversættelse i Landets Sprog af Anders Sunesens latinske Original, i hvilken han først skulde have samlet, ordnet og fortolket disse skaanske Vedtægter. At fremsætte denne Schlegels Mening tør nu være nok for at vise, hvor blottet den er for al rimelig og fornuftig Grund. Den kan vel tilskrives en høj Grad af Interesje og Forkjærlighed, som Schlegel havde fattet for Anders Sunesens Værk, hvis egne Fortienester heller ikke tabe noget, ved at det sees i sit sande Forhold. At det vidner om, at Erkebiskoppen ikke allene var fuldkommen hjemme i det, som var giældende Ret i Skaane, men forstod som Retskyndig at fortolke Vedtægterne, og heri viste sig som vel bevandret i de romerske Love: er en Bemærkning af Schlegel, hvori uden Tvivl enhver Sagkyndig vil give ham Ret. Han tilføjer, at i dette Arbeide — hvor en latinsk Elegants og Sprogkonst, som hos Saxo, vilde have været ilde anvendt, hvis Anders Sunesen endog havde været i Stand dertil — er hans Sprog og Stil dog bedre, end i fremmede juridiske Skrifter fra det 12te og 13de Aarhundrede. — Af langt

²¹⁾ Dansk Lovhistorie. 1769. I. Deel. S. 69.

større Betydning ere de Hielpemidler, Anders Suneſons Værk indeholder til den ſkaanſke Lovs Oplysning og Fortolkning. Saaledes giver han paa flere Steder Underretning om, hvad der i denne Lovſamling er ældre, og hvad der er forandret, eller i ſidligere Tider er vedtaget; paa andre Steder anfører han Lovforſkrifternes rettlige Grund (rationes legis;) oplyſer ofte juridiske Antiquiteter; ja forklarer endog en heel Deel gammel-danſke Ord i Lovsproget. Alt dette er at betragte ſom Tillæg og Commentarer, hvilke den retskyndige Prælat har ſoiet til ſin Oveſættelse af Vedtægterne, der baade i den oprindelige Text, og i Suneſons Fortolkning, frembyde Spor nok af Maaden, hvorpaa de ere ſamlede af Folkets bevarede Tradition,²⁵⁾ og formodentlig allerede i Abſalons Tid, eller imod Slutningen af det 12te Aarhundrede, ſkriftligt optegnede.

Allerede de ovenfor i Korthed berorte Exempler ville giøre det umiſkiendeligt, at den i politiſk Henſeende glimrende Periode, man pleier at kalde Baldemarernes Tidsalder, ogſaa har udmærket ſig derved, at Statens Magt, heldige udvortes Forhold, og en kraftig Styrelſe, har udøvet en viſ Indflydelse paa den videnskabelige Culturs Fremgang hos den geiſtlige Stand i Danmark — den eneſte, hos hvilken en ſaadan Cultur paa hin Tid kunde ſeges; uden at dette i øvrigt, enten i bemeldte Tidsrum, eller i et Par af de paaſølgende Aarhundreder, fremkaldte nogen national Literatur i Landets Sprog. Alt Danmark og Sverrig heri have ſtaaet tilbage, ikke allene for England, Tydſkland, Frankrige og flere ſydeuropæiſke

²⁵⁾ F. Ex. i de mange Steder, hvor den Talemaade forekommer: „Det ville (d: mene) ſomme Mænd at ſkulle være Lov“; eller: „Det have Skaaninger ogſaa ſtundom havt for Lov“ (IV. 16); hvorimod det, i Medſætning hertil, hedder om ſamme Gienſtand: „Dette ville nu ſomme Mænd have til Lov.“ c. ſaal. fl.

Land; men endog for Island og Norge: er en bekiendt Sag. Jeg vil i denne Anledning kun med faa Ord gjentage, hvad jeg meer end engang tilforn har viist: at en gammel national Literatur, eller egen Middelalder-Literatur, har Norden kun et ved og hos Islænderne; at en Green af samme fæstede Rod og udviklede sig i Norge, af den naturlige Grund, at Sprogforholdet imellem Islænderne og Moderlandet altid maatte blive det nærmeste og mest umiddelbare; men at den aldrig er bleven levende forplantet, hverken til Sverige, eller Danmark. Man kan (og dette maa vi nødvendigvis erindre, ogsaa med Hensyn til Saxos Behandling af den danske Historie) ei engang forestille sig at den gamle islandse Literatur, navnlig i dens Hovedbestanddeel Sagaerne, nogentid skulde have været en fælles og almindelig Folkeliteratur i hele Norden. At dette aldrig kan have været Tilfældet i Danmark, lader sig til Klarhed bevise. Naar opstod, uddannede sig og blomstrede den islandse Sagafortælling som Literatur, eller i skriftlig Form? — Ikke før i Tidsrummet fra Begyndelsen af det 12te til henimod Slutningen af det 13de Aarhundrede. Havde den i dette Tidsrum forplantet sig til Danmark, saaledes at islandse og norske Sagaer her vare blevne Folkelæsning, da vilde den upaatvivlelig, ligesom i Norge, have fremkaldt en Forplantning af Sagaskrivningen i det danske Sprog, som det taltes i det 12te eller 13de Aarhundrede; og dette vilde da ogsaa have yttret sin Indflydelse paa Opkomsten af en eller anden Epire til en egen, national Sagsaliteratur, en dansk fortællende Prosa. Men intet af saadant spores i Danmark (som vi siden, i Anledning af Saxos Historie nærmere skulle berøre) hverken i det 13de eller 14de Aarhundrede; ja man veed ei engang af, at nogenstunde et islandst Haandskrift er fundet bevaret i vort Fædreland. Dermed vilde vi naturligviis ikke sige, at jo et eller andet islandst

Haandskrift kan være kommet her til Landet, i den Tid, da islandske Skialde og Sagafortællere (f. Ex. under Valdemar I. og under Valdemar II.) søgte til Danerkongens Hof. Men der er en uendelig vid Afstand imellem det, at en eller anden tilreisende Islænder kan have medbragt en „Stindbog“ fra sin Fædrenes, som er bleven i Danmark og der forbrugt som gammelt Pergament; og det, at islandske Sagaer skulde være blevne til almindelig Folkelæsning her i Landet, hvortil der ikke gives det allerringeste Spor. Man maatte da i det mindste have fundet, om ikke hele Sagaer, dog endeel Fragmenter eller Blade af saadanne i Danmark; ligesaa vel som man har kunnet fylde adskillige Foliobind med Levningerne af det, som i det 12te, 13de og 14de Aarhundrede er skrevet paa Latin, af Aanaaler, Legender, Klosterhistorier, Fordebøger og Gavebøger, i de danske Domcapitler og Klostre. Men knap er i alle disse historiske Kilder det mindste Spor at finde til, at nogen af vore geistlige Aanaalister har kiendt, hvad der i det gamle Nordens Sprog var skrevet i Norge og Island; saa lidt som der i disse vore egne Aarbøger spores den ringeste Brug af nogen dansk Kongesaga, skreven i hiint Sprog. Saa vel vor Saxo, som den ikke meget tidligere norske Munk Theodorik (omtrent 1160—70) tale overhovedet kun om mundtlige Fortællinger af Islændere²⁶⁾. Efter deres egne

²⁶⁾ Theodorik vil „fortællig optegne noget om de gamle norske Konger, saaledes som han omhyggelig har kunnet udspørge det af dem, hos hvilke Erindringen om de gamle Tider i Særdeleshed lever“ (prout sagaciter perquirere potuimus ab his, penes quos horum memoria præcipue vigere creditur) „dem, som vi talde Islændere, og som gjentage og bevare disse Ting, af dem besungne i deres gamle Døde“ (qui hæc in suis antiquis carminibus percelebrata recolunt). Efter disse Fortællinger har han optegnet sin Beretning („quorum relatione hæc annotavimus;“) og han har skrevet, „ikke hvad han selv har seet, men hvad han hørt.“ (Quia non visa,

Udtryk kan Ingen, der ligesom læser og forstaaer dem, tænke sig andet, end at hverken den norske eller danske Historiekriv-
 ver nogenstunde har læst en Saga; og hvad var mere naturs-
 ligt? Ingen af dem var opfodt i Island; men begge havde
 latinist Klosterdannelse og Skolelærdom. Theodorik i Norge
 var vel de nordiske Kilder langt nærmere, end Saxo; men
 han har, efter al Rimelighed, ikke kendt mere til dem end
 denne. Vi see ogsaa, at da man i det 17de Aarhundrede,
 saavel i Danmark, som i Sverrige, opdagede, eller begyndte
 at blive opmærksom paa, at der fandtes en næsten aldeles
 glemt gammel nordisk Literatur: da maatte ethvert Blad af
 dens Indhold, man vilde samle, hentes fra Island.

Det er ikke overflødigt, at gjentage og fastholde disse
 Kjendsgjæringer, for at man ei, naar Taler er om Dan-
 marks „Literatur i Middelalderen“ skulde tænke sig noget, der
 kunde kaldes nationalt, eller tilhøre vort eget nyere Sprog.
 Alt hvad der af videnskabelig og literair Cultur i det 12te og
 13de Aarhundrede — netop den gyldne Tid for den is-
 landske Literatur — dannede sig i Danmark, var den i
 Knud den Stores og Knud den Helliges Tid, deels fra Eng-
 land og Tydskland, deels fra Universitetet i Paris, indplantede
 geistlige Lærdom og Videnskab, hvis Sprogform og Stil —
 Middelalderens stunkne, eller barbariske Latinitet — var fremmed,
 og hvis literaire Frugter i Danmark saa godt som allene
 indskrænkede sig til Annaler, Legender og Klosterhistorier; da
 den skolastiske Philosophie og Dogmatik (naar vi undtage An-
 ders Sunesons metriske Arbejder) ikke synes at have fundet
 practiske Dyrkere, eller Forfattere i Norden. Hvilken Art af
 literair Virksomhed, der var mere historisk, end speculativ og

sed audita conscripsimus.) Ser. R. D. Tom. V. p. 312. Saxos
 Udtæring i samme Anledning forekomme nedenfor.

dialektisk, synes hos de danske Geistlige i det 12te og 13de Aarhundrede ikke at have været ganske ubetydelig; om vi tør slutte efter det, vi af dens Frugter endnu have tilovers. Men skiondt unegtelig en eneste Forfatter som Saxo veier meer i det 12te og 13de Aarhundredes slykende latinske Literatur i Europa, end et eller to Dussin almindelige Scholastikere (her er ikke Tale om Mænd, som en Anselm eller Abelard), og skiondt ogsaa den med Saxo samtidige Anders Suneson var udmærket ved en ikke almindelig Lærdom og flersidig Dannelse, erhvervet under et langt Ophold i fremmede Lande: saa tør vi dog ikke tænke os i Baldermarernes Periode nogen almindelig eller meget udbredt lærd Cultur hos Geistligheden i Danmark; hvortil fattedes deels højere Lærestifter i Landet, deels nogen Sands for en saadan Cultur hos Landets Konger og mægtige Mænd. Disse tænkte især kun paa Erobringer og Krige; Geistligheden paa at ordne, styrke og udvide Kirkens Myndighed, og at berige dens Eiendom. Vel fandtes der Stifts- eller Cathedral-skoler og Kloster-skoler i Danmark fra det 12te Aarhundrede af;²⁷⁾ men disse have, efter Alt at slutte, været i maadelig Tilstand her, som i flere Lande; og overhovedet vel ikke meget bedre, end Skolerne i Danmark fandtes at være i det 15de og 16de Aarhundrede, indtil Reformationen. Et Exempel, som Biskop Gunnars i det 13de Aarhundrede, der gjorde sit Huus til et Slags Collegium, hvor han baade ved Lære og Levnet veiledede mange yngre Geistlige til Fremgang i Videnskaberne, ligesom til ecclesiastisk og pastoral Dannelse: var vel overhovedet temmelig sjældent. — Det uundværlige Middel

²⁷⁾ Noget Bidrag til deres Historie har man i Jens Worms „Forsøg til Skolevæsenets Tilstand i Danmark før Reformationen“. Vid. Selsk. Skr. XI. D. 1777. S. 245—390. Om Lunds Cathedral-skole s. I. E. Rietz Skånska Skolväsendets Hist. p. 193.

til en saadan Underviisning og Dannelse, Bøger og Bogsamlinger, har Danmark vel heller ikke manglet, fra den Tid af, at der kom Klostre og Capitler i Landet; men de faa Efterretninger, som Annalerne have bevaret om Bogvæsen og Bibliotheker hos os i Middelalderen, give os ikke Anledning til at antage de sidste for at have været betydelige, eller rigt forsynede; hvilket heller ikke kunde siges at være Tilfældet paa mange Steder i Europa — især udenfor Italien, hvor man overhovedet i den christelige Verden tidligst har affkrevet de bedste og fleste Haandskrifter, og vel ogsaa tidligst har begyndt at anlægge Bibliotheker ved Klostre og Capitler.²⁸⁾

Det var ligeledes ved saadanne geistlige Stiftelser, at man i Danmark har havt de første Bogsamlinger. Den ældste af disse har maaskee været det Lundske Domcapitels Bibliothek; i det mindste har man om dette de tidligste Efterretninger, hvoraf bl. a. erfares, at Medlemmer af Domcapitlet, der eiede Bøger, i det 12te Aarh. ofte skienkede dem til Bibliotheket. Allerede en af de første Kanniker, Mag. Bernhardus, som døde 4de August 1103, gav „mange gode Bøger“ til St. Laurentii Kirke eller Domkirken i Lund²⁹⁾. Tyve Aar efter Erkebispedømmets Indstiftelse døde en Capellan og Diaconus i Lund, Ulf Biörn, der ved Testamente skienkede Capitlet Bøger „& alia ornamenta“; og en anden af de tidligere Kanniker i Lund, Provsten Asmund, gav paa samme Maade Misjaler og flere liturgiske Bøger til

²⁸⁾ Naturligvis maa dette sesaaes med mangen Undtagelse, baade for England, Frankrige og Tyskland. Jeg vil allene nævne det berømte Klosterbibliothek i S. auct. Gallen, hvis Historie man kan forfølge giennem et heelt Aartuinde (s. Weidemanns Geschichte der Bibliothek von St. Gallen, seit ihrer Gründung 830 bis auf 1811. St. Gallen 1846.)

²⁹⁾ S. Rer. Dan. III. p. 452, 428, 468.

Domkirken³⁰). En Canonicus og Provst, Adjer, i Lund, død 1131, skienkede Domkirken ikke allene de fleste af det G. og Nye Testaments Bøger, forsynede med Commentarer (glossatos;) men ogsaa mange medicinske Bøger (multos etiam libros physicales³¹). Videre finder man, at Erkebiskop Absalon (d. 1201) i sit Testamente, blandt andre tildeels kostbare Gaver, ogsaa skienkede Bøger til Domkirken og Capitlet i Lund (S. R. D. III. 498;) og hans Exempel fulgtes af hans Efterfølger Erkebiskop Anders Suneison (d. 1228,) der skienkede Capitlet en for den Tid ikke ubetydelig og kostbar Bogsamling (pretiosum thesaurum,) der opregnes i den ældre Lundsk Gavebog (liber daticus vetustior,) hvoriblandt jeg blot vil udmærke de juridiske; nemlig „VII. libros legum“ (hvorved formodentlig forståes Dele af det romerske Corpus Juris) og „Corpus canonum, librum honestum & multum utilem“ (formodentlig Gratians bekjendte Samling af Decretalerne, m. m. omtr. fra 1151.³²)

Ogsaa ved de øvrige danske Stiftskirker og Domkapitler har man uden Tvivl allerede i det 12te Aarhundrede havt Bogsamlinger; men neppe af anden Beskaffenhed, end som vi omtrent kunne skionne af Anders Suneisons Bogfortegnelse, at Bibliothekerne dengang vare forsynede; nemlig med latinske Bibeltekster, med og uden Glosjer, nogle af Middelalderens scholastiske Theologer, tilligemed de fornødne liturgiske Bøger;

³⁰) Necrologium Lundense. Ser. R. Dan. III. p. 458. 556. 453.

³¹) S. R. Dan. III. 448. Det er bekjendt nok, at i Middelalderen var ogsaa Lægekunstens Udvælselse i Geistlighedens Hænder; og Carl d. Store befaler 805, at blandt anden Lærdom skulde ogsaa Medicin læses i Kloster-skolerne, hvor den siden i lang Tid, under Navn af Physik, decredes som en Deel af Quadrivium, eller det fuldstændige Skole-Cursus.

³²) Ser. R. D. III. 524. cf. T. IV. p. 48. jvf. de af P. C. Müller, l. c. p. 29. 30, meddeelte Oplysninger om Bøgerne.

naar det kom høit, Lovbegerne i den romerske og canoniske Ret, med deres Fortolkning, eller nogle medicinske Tractater; fielden noget Skrift af de latinske Kirkefædre, og endnu fielddere af de profane romerske Classifere. — Der berettes om Viborgs bekiendte Patron, den hell. Kiold (St. Ketillus,) som i første Halvdeel af det 12te Aarh. var Præst og Kanik, og siden Provst ved Capitlet i Viborg (hvor han døde 1150 i Sept.), at han skrev „multa preciosa volumina“: (S. R. Dan. IV. p. 427. et. p. 428. 436.) hvoraf vel i det mindste nogle have været bestemte for Viborgs Capitel; skiondt man ogsaa seer, at nogle af dem ere komne til Domkirken i Slesvig, „hvor de dagligen bruges“; som der siges i en Legende om St. Kiold,³³⁾ hvoraf kan sluttet, at det især har været Messiebøger og Breviarier. St. Kiold var først af den viborgske Biskop Eskild bleven optaget i Capitlet som Læsemester, eller Lærer ved Domskolen (Magister puerorum), og i den Tid, fortæller hans Biograph, anvendte han sine ledige Timer til at afskrive Bøger, da han altid havde Apostelens Ord for Die: Qui non laborat, nec manducet. — En lignende, men sildigere Efterretning findes i en af vore Klosterhistorier om Franciscaner-munken Hans Baaske (Johannes Paschæ) i Kiøbenhavn, som ved Slutningen af det 13de Aarhundrede var en ivrig og meget brugt Afskriver. Saaledes skrev eller fuldendte han 1297 for Franciscanernes Guardian i Roskilde, Joh. Lydikon, hele Bibelen i to store Bind, hvormed han blev færdig i halvandet Aar og 7 Uger; og atter 1299 afskrev han Bibelen i 5 Bind for sin Ordens Kloster i Roskilde. Han maa være

³³⁾ I det plattyske Passionale, der er trykt i Lybek med Enden af det 15de Aarh.: „Unde he schreff ok grote kostlike Boeke umme Gades wylle, alze me noch seen mach in der Stad Sleswyk in dem Dome, de men gemeenliken alle daghe bruket“. S. R. D. Tom. IV. 436.

bleven færdig 1301; da han i dette Aar for samme Kloster affkrev St. Gregorii Magni saakaldte Moralia eller Expositio in Jobum, som, tilligemed denne Kirkefaders Homiliae in Ezechielem hørte til de hos Middelalderens Geistlige mest yndede Bøger³¹). Man finder derfor ogsaa optegnet om den arbeidsomme Hans Paaske, at han foruden Bibelen og andre Bærker, affkrev allene tre Exemplarer af Gregorii Moralia.

Hvor vigtig en Erhvervelse Bøger vare i Middelalderen for et Kloster eller Capitelsbibliothek i Danmark, viser sig ogsaa deraf, at næsten altid, naar det omtales i Klostrenes Annaler eller Necrologier, at Nogen skienkede eller testamenterede Bøger til et saadant Bibliothek, opregnes disse navnlig; (see f. Ex. en saadan testamentarisk Gave af Biskoppen i Ribe, Johannes Hee, der døde 1327. S. R. Dan. V. 536.) Ligesledes seer man, at naar nogen i tidligere Aar testamenterede sine Bøger til et Capitel eller Kloster, forsømte Bedkommende ikke, eftertryffeligt at forbeholde sig Ret til, med fuld Frihed at beholde og bruge dem i levende Live; som Tilfældet er med Biskop Peder Ingredsson, der 1195 skienkede alle sine Bøger til Capitelsbibliotheket i Aarhuus ved et særskilt Gavebrev,³²) hvori han tillige truer Enhver med Bannlysning, der efter hans Død maatte vove paa at ville borttage eller tilegne sig nogen af de Bøger, han skienkede Capitlet. At saadanne,

³¹) „Opus Moraliū b. Gregorii, quod dulcius est, & plus sapit animæ aliis lectionibus.” (Exordium Caræ Insulæ.) S. R. Dan. Tom. V. p. 255. Man seer ogsaa af det nedenfor anf. Inventarium over Dm Klosters Haandskrifter, at der har været 3 Exemplarer af Gregorii Moralia.

³²) „Tamen adhibita cautione, nam speratis eveniunt sæpe contraria, illud juris ex integro nobis salvum esse volumus in predictis libris, quod eorum usus in nostro tempore juxta nostrum arbitrium disponantur.” (Biskoppens Gavebrev i S. R. D. VI. p. 405.)

af Biskopperne samlede private Bogsamlinger undertiden ikke have været ganske ubetydelige, seer man bl. a. af Efterretningen om Biskop Dm i Ribe, der døde 1204, og skienkede Domkirken (1186?) sit Bibliothek, som var fordeelt i flere Repositoria,³⁶⁾ og havde kostet Biskoppen 60 Mark Sely, som paa den Tid var en ikke ringe Sum. — Den interessanteste Beretning, man har om noget dansk Bibliothek i Middelalderen, er vel den, som Forfatteren af Dm Klosters Kronike har meddeelt om den udmærkede Dmsorg, Biskop Svend i Aarhus, dette Klosters store Belynder og Velgjører, (død 1191) bar for at forsyne dets Bibliothek med Bøger, især Bibler, vel ogsaa andre af theologisk Indhold (replens armarium fratrum libris scripturæ divinæ.) „Saa ofte, siges der, som han kom paa Spor efter nogen Bog, der var opbyggelig for Sæderne, hvilede han ikke før han kunde erhverve den.“ Sely lod han berede Pergament til Bøger; selv holdt han Skrivere og Illuminatorer, og sørgede for, at intet manglede dem. „Og deraf — tilføies i Munkens Fortælling — kommer det, at vi have forgyldte og malede Begyndelsesbogstaver i vore Bøger, hvilket vor Ordens Regel ikke tilsteder os selv at giere;³⁷⁾ men nok at modtage flige Bøger, som Andre have skrevet, til Gave.“ Videre fortælles, at en anden Biskop i Aarhus, Peder Dlassen, (d. 1246) deels forærede, deels for Betaling overlod Klostret endeel Bøger; men at derimod hans Eftermand, Biskop Peder Ughætjen, (d. 1260), førte sig saa slet op imod Klostret med hvilket han idelig laae i Strid, at han

³⁶⁾ „Bibliotheca per sedes & volumina digesta.“ Chron. Eccles. Rip. S. R. D. VI. 191. Formodentlig menes ved sedes Gulde, hvorpaa Bøgerne laae. Svitsfeldt i Bispeken. S. 20 (kan synes dog at have sin Efterretning fra et andet Sted) skriver: „Et Liberi henlagt paa Bende, og med Dykfast gierte paa Pladene.“ Jvf. Suhm, D. Hist. VIII. 131.

³⁷⁾ Dm var et Cistercienserkloster.

bortførte de fleste Bøger til Bispegaarden, under Foregivende af at ville paa en kort Tid laane dem, men aldrig gav dem tilbage igien, hvorved han skilte Klofret for Bøger til en Værdi af over 200 Mark Penge, og saaledes opførte sig, iffe som en Bifkop, men som en Kirketyv.“ (S. R. D. Tom. V. 255. 262.) Det er efter disse Omftændigheder faameget mere intereffant, at man endnu har et Inventarium over Dm Klosters Bibliothek, saaledes som det var omtrent 300 Aar tidligere, da Klofret efter Reformationen blev ophævet, eller fra Aar 1554³⁸⁾. Her opregnes i Abbedens eget Bibliothek 114 Artifler, eller særffilte Bærker; i Klofrets almindelige Bibliothek 173 Artifler, foruden 19 Pergamentshaandskrifter, („libri in pergameno scripti“³⁹⁾) som hørte til det almindelige Bibliothek, men gientes af Abbeden. Hverken iblandt Abbedens eller Klofrets Bøger, eller blandt Pergamentsbøgerne, finde vi en eneste iffe-theologiff Bog, med Undtagelse af Digestum vetus & novum, nogle ubetydelige Skrifter af grammatiff Indhold, og to Exemplarer af Josephus paa Latin — den eneste historiff Bog, som Klofret, da det blev sæculariferet, eiede. — Dette giver os iffe noget stort Begreb om et Klosterbibliothek i Danmark, ifær et faadant, som kunde regnes for et af de ældfte og bedft forfnyede. Saaledes finder man i Forteguelfen over Dm Klosters Bøger fra 1554 en Befræftelse paa det, som Chriftiern Pedersen, omtrent 20 Aar tidligere, skrev⁴⁰⁾: at man vel i gamle Dage havde indrettet

³⁸⁾ Det er aftrykt i Suhms (Nyerups) Nye Samlinger til den danffe Hiftorie. III. S. 312—321.

³⁹⁾ Det findes iffe bemærket ved de øvrige Bøger, om nogle have været Pergaments-Haandskrifter. I øvrigt have Munkene i Dm, som man feer, paa den Tid ogsaa haft enkelte af Luthers og Melancthons Skrifter.

⁴⁰⁾ I hans bekiendte Skrift: „Om Vern at holde til Skole og Studium.“ (Antwerpen 1531.)

„Liberier“ eller Bibliotheker ved Demfirker og Klostre, „og lagt mange Bøger i dem; enddog faa af dem vare ret gode og duelige, men de fleste unyttige“; hvorpaa han opregner endeel af de hyppigst forekommende af Middelalderens Scholastikere og Grammatici, og tilføier: „De gode Bøger ere afslagte, af hvilke unge Menneſker ſkulde lære god Latine og boglige Konſter, at de kunde læſe og forſtaa andre gode Bøger, og digte, tale og ſkrive god og ret Latine, ſom den ene danſke Mand, Saxo Grammaticus gjorde, og ingen Anden af Danmark, Sverrige eller Norge.“ — I denne almindelige Charakteriſtik af de danſke geiſtlige Bibliotheker har Chr. Pedersen neppe havt Uret; endſkiøndt man dog uden Tvivl tør antage, at det ſnarere har ſeet endeel værre og mørkere ud, baade med Lærdom og Bogſamlinger i Capitler og Klostre, i det 15de og 16de Aarhundrede, end i det 12te og 13de. Men at her nogenſinde i Middelalderen ſkulde have været betydelige Skatte af Haandſkrifter at finde i vore Kloſterbibliotheker: er en Tanke, der ſavner al hiſtoriſk Grund. En Codex af Juſtinus, ſom Abſalon ſkienkede til Sorø Kloſter, og ſom endnu er til, er et af de yderſt ſaa Vidnesbyrd, man kan anføre for, at Haandſkrifter af profane romerſke Claſſikere i Middelalderen have kunnet finde Veien til Danmark. Naar man imidlertid tænker paa, hvad Skiebne denne Codex vel har havt, paa ſin Vandring fra Sorø, indtil den henved 1590 blev funden paa et Piaſtetorv i Kiøbenhavn, og reddet fra Undergang: tør man dog formode, at et og andet godt Haandſkrift fra de op- hævede Kloſtre kan have gaact ſamme Wei, ſom Abſalons Juſtinus, uden at have været ſaa heldigt, ſom denne.⁴¹⁾

⁴¹⁾ Til Sammentilning af de foregaaende korte Antegnelſer om geiſtlige Skoler, Kloſterlærdom og Bibliotheker i Danmark under Middelalderen, med ſamtidige Forhold i Sverrige, ville vi ſærlig henviſe Læſeren til Skildringen af diſe i Dr. Neuterz ahl's „Sverrige under Kenningarne af Feſtungeäuten“ (Svenska kyrkans Historia.

Ved samme Leilighed kunne vi bemærke, hvor overraskende det er, at man hos en Munk i Norge i Midten af det 12te Aarhundrede finder Spor, om ikke til egen betydelig Lærdom eller udmærket stilistisk Kunst, saa dog til en ualmindelig udbredt Læsning. Vil man ikke antage, at Munken Theodorik, der omtr. 1160—70 forfattede sit latinske Compendium af den norske Kongehistorie, fra sit udenlandske Studium har havt Tilgang til et rigeligt Forraad af Excerpter: da maa man forbauses over den Rigdom, hvormed det trondhiemske Capitels Bibliothek i det 12te Aarhundrede har været udstyret, i Sammenligning med det, vi tør formode om vore danske Bibliotheker i Middelalderen. Det er ikke nok med at Theodorik, som unegtelig reber en kiendelig Lyst til at vise sig som belæst Forfatter, citerer Augustinus, Hieronymus, Eusebius, Boethius, Jornandes, Beda, Paulus Diaconus, Isidorus Hispalensis, og flere af de i Middelalderen mest læste Kirkesædne og profane Skribenter; men endog Glasfikere, som Plato, den ældre Plinius, Horats, Ovid og Lucan, finder man anførte af Theodorik i de saa Blade, som hans norske Kronike optager. — Hvor langt fra en saadan Lærdoms Skin er vor Saxo, som, foruden Beda og Dudo, hvilke han paa en Maade virkelig citerer til Brunt, kun et eneste Sted navnlig beraaber sig paa Paulus Diaconus, til Hiemmel for et gammelt Sagn om Longobardernes Udvandring fra Norden; men aldrig nævner nogen af

II. 1ste Afd. Bnd. 1850) S. 564—593; hvortil slutter sig Noticer om Sverriges latinske Literatur i Middelalderen, S. 593—607. Resultatet af en saadan Parallele bliver, at Forskiellen imellem de to Niger ikke har været mærkelig; at Sverriges Klostergeistlige vel have været mere forsømmelige, end de danske, i at optegne Middelalderens Aarbøger; men at de derimod tidligere, med mere Hlid og Frugt, end i Danmark, have lagt sig efter at dyrke Moderemaal, og at skrive i dette. Den større svenske Rimekronike (fra Erik Criffen til Begyndelsen af Magnus Criffens Regjering) et samtidigt Arbejde, der maa være forfattet omtr. 1320, er nok til at bevise dette.

de romerske Digtere (bl. a., som vi formode, Dvid og Lucan) og Profaisker, som han maa have kiendt og studeret. Men hvor langt staaer derimod Saxo — denne „Septentrionis ingeniorum Phoenix“, som Gram kalder ham — i Stilens og Foredragets Kunst over den meget belæste, jævne, sandhedselskende norske Munk, der nok vil lade sine Læsere see, at han kan regne sig til de Boglærde, men ikke fortælle andet om gamle Begivenheder, end hvad han havde god Hiemmel for hos sine islandske Sagamænd. — Her finde vi dog Anledning til at anvende nogle Linier i en Afhandling af den bekiendte Professor og Rector Jens Worm⁴²⁾: „Saa lidt som man paa den ene Side kan fremsætte Saxo Grammaticus til et Monster, og derefter giøre en Slutning til alle Andre paa de Lieder: „ligesaa lidt bør man paa den anden Side, af en eller anden uoplært Munks daarlige og latterlige latinske Skrivemaade, argumentere til al Resten.“ — „Jeg vilde svarere“, foier han til, „i slikt Tilfælde fremstille Svend Nagesen, Saxos Samtidige i det 12te Saeculum; thi af hans Skrivemaade kan omtrent sees, hvorledes i Almindelighed den bedste latinske Stiil var her i Landet paa de Lieder.“ Heri kan man maaſkee i det Hele give Worm Ret; endskiøndt vi dog uden Tvivl hos en eller anden af vore sildigere Annalister kunde finde ligesaa god Klosterlatin eller Munkestiil, som hos Svend Nagesen.

Om denne Forfatter, ikke blot Saxos Jævnliges i Levetid, men i Bestilling som Absalons Klerk, ville vi tilføie et Par Ord, inden vi gaae over til den nærmere Betragtning af hans berømte Samtidige, hvis større Evner og Gaver til Historiens Fortælling, Svend Nagesen selv med Beskedenhed erkjender⁴³⁾. Her kunne vi da først erindre, at ligesom For-

⁴²⁾ I hans Afhandling om Skolevæsenet i Middelalderen. Vid. Selv. Skrifter. XI. S. 377.

⁴³⁾ Quorum gesta (Svend Estrithsens Sonners) superfluum duxi plane

fatteren af Rnytlunga Saga, der behandler en stor Deel af det selv samme Stof, som Saxo, fortæller sin Historie paa den islandske Maaner som en Slægtsaga, med Dmtale af endeel individuelle Træk og med adskillige indstrøede Skialdevers: saaledes har Svend Aagesens Arbejde ganske Formen af et kort og temmelig magert Compendium, efter den hos nogle af Midalderens latinske Annalister sædvanlige Maade, hvori han, med Hensyn til Stil og Fremstilling, i en vid Afstand fierner sig fra Saxo. Dog har Svend Aagesen, hvor lidt man end og tør vente sig af hans latinske Stil, hvori han ikke stod over sit Aarhundrede, ved enkelte Leiligheder stræbt at hæve sig til et renere og bedre Foredrag. Heller ikke kan han have været ganske fremmed for de romerske Classikeres Skrifter, om han end ikke har forstaaet at efterligne deres Latinitet. Dette viser bl. a. et Sted, hvor han siger om Knud V. Halvsøster Sophia, der blev Baldemar I. Dronning, og hvis Skionhed han ophøier, ikke blot efter Andres laante Dom, men efter eget Diesyn,⁴¹⁾ i de stærkeste Udtryk: at i at beskrive den vilde Cicero's Beltalenhed være kraftløs, Dvid's Aare vilde udterres, og Virgil's Genie neppe være tilstræffeligt. I øvrigt kan man om Svend Aagesens Historie ikke allene sige, at med Undtagelse af nogle enkelte Partier (hvoriblandt Fortællingen G. 3 om Thyre Danebod, der er et aabenbart Eventyr) røber den, ved Siden af Magerheden, en vis Charakter af Sandheds-

recolere quum, illustri archipræsule Absalone referente, contubernalis meus Saxo elegantiori stilo omnium gesta exponere decreverit." (Cap. 5, Scr. R. Dan. I. p. 56.) Svend Aagesen har altsaa skrevet ganske uafhængig af Saxo, da denne var i Færd med at begynde sit Værk, eller i det mindste neppe noget af dets Indhold endnu har været bekendt.

⁴¹⁾ „Præsertim cum sæpius oculata fide perspexerim, in quibus naturæ concinnam fabricam satis admirari non potui." c. IX. S. R. Dan. I. p. 63.)

fiærlighed og Sanddrubed hos Forfatteren; men ogsaa, at den undertiden er mærkelig ikke allene ved det, den fortæller, men ogsaa ved det, den udelader. Saaledes er det ikke allene tydeligt, at Svend Nagesen i sin Række af danske Konger (der i øvrigt har Huller og Mangler nok) tildeels er gaaet efter andre Kilder og Kongelister, end de, hvorefter Saxo har komponeret sin Række; men man finder, at han tier reent om de i Klipper og Steen indgravede gamle Sange, m. m., hvormed Saxos rhetoriske Kunst har udpyntet sin Fortælle. Heller ikke taler Sv. Nagesen om danske Skialde eller Skialdesange; men nævner udtrykkelig, at efter Skjold ere i de islandske Sange (*modis Islandensibus*) de danske Konger først bleve faldte Skjoldunger. Dette kan saaledes nævnes som et af de tre Hovedsteder hos de ældste nordiske Historieforfattere,⁴⁵⁾ hvori Islænderne nævnes som de tidligste Bevarere af historiske Erindringer om Nordens Fortid. — I øvrigt har man, som bekendt, et andet Skrift paa Latin af Svend Nagesen, hvilket her ikke videre skal berøres: en Fremstilling af Indholdet af Knud den Stores Gildeslov eller Gaarøsret for Kongens Huustropper, eller staaende Hær, med et Slags Historie af denne Lov fra Knud den Store til Baldemar I.

Endnu kan her, med Hensyn til den geistlig-latinske Middeltalderens Literatur i Danmark, tilføies et Par almindelige Bemærkninger. Endskiøndt det vel ikke er usandsynligt, at eet og andet skriftligt Arbejde paa Latin af theologisk, ascetisk eller homiletisk Indhold, der skyldtes danske Geistlige i Middeltalder-

⁴⁵⁾ Det første er det ovenfor anførte Sted hos Theodorik: at han i Korthed vilde optegne, hvad han havde kunnet mundtlig erfare af dem, hos hvilke Minder om disse Ting især ere bevarede; nemlig Islænderne („*quos nos Islandicos vocamus*“.) Det andet er Saxos Ord om „*Thylensium industria*“, eller Islændernes Æid og Drift til at ville kende og i Erindringer bevare alle Nationers mærkelige Bedrifter.

ren, kan være forgaæet, netop fordi det ikke har havt synderlig Værdi, og har interesseret mindre at affrивe, end Optegnelser om Begivenheder i Landet: saa er det dog siensynligt ved Indhold og Mængde af det bevarede Stof, at den egentlige theologiske Lærdom og Literatur kun har havt saa Dyrkere; men at deels saadanne Optegnelser eller Annaler, deels mere almindelige Aarbøger, og deels Klosterhistorier, Helgenes og Geistliges Levnetsbeskrivelser, have været de Materier, som mest have sysselsat de danske Klerkes og Munkes latinske Pen. Tillige er det temmelig klart, at der i denne ikke-nationale Literatur, den eneste, som Danmark eier fra Middelalderen, har hersket et vist, mere frugtbart Liv, eller at den har havt sin mest blomstrende Periode, i det 12te og 13de Aarhundrede — som netop træffer sammen med det Tidsrum, da i Norge og Island den national-nordiske Literatur stod i sin Blomstring, uden at udøve noget Slags Virkning paa Danmark. Vilde vi gienneulobe og fremhæve de bedste og vigtigste af det Slags historiske Bidrag, som ere skrevne paa Latin, enten af indfødte Danske, eller dog i Landet selv, og hvis Tid omtrent kan bestemmes — og stille dem i chronologisk Række, tilligemed Saxos, And. Sunesens, Svend Klagesens, og den norske Theodoriks Skrifter: da komme vi til det Resultat, at de alle ligge imellem A. 1100 og omtrent 1300¹⁶⁾. — Et noget opmærk-

¹⁶⁾ De betydeligste og ældste af vore historiske Kildeskrifter ere omtrent følgende:

Dmtr. ved Aar 1110: Knud den Helliges Levnet, skrevet af Munkun Wlnoth fra Kent i England, siden Prior i Odense Kloster, og som, da han skrev dette, havde levet 21 Aar i Danmark. (S. R. Dan. III. p. 325—390.)

Dmtr. ved 1157: Den saafaldte „Anonymi Roskildensis Chronicon Daniae“, som gaaer indtil dette Aar, og er den ældste af vore latinske Annaler, om hvem Langelof siger: „Inter optimos medii ævi Scriptores nostros locum meretur.“ (S. R. Dan. I. p. 373—87.)

somt Giennemsyn af vore Annaler og øvrige historiske Kildeskrifter, sildigere end Begyndelsen af 14de Aarh., vil ogsaa

-
- Omt. imellem 1160—1170: *Theodorici Monachi Historia Regum Norvagensium.* (S. R. D. Tom. V. p. 311—341.)
- Omt. imellem 1180—88: Den viborgske Demproest **St. Kieldes** Levet af en Samtidig. (Kield døde 1150, og blev canoniseret 1188.) (S. R. Dan. IV. p. 425—42.)
- Omt. imellem 1180—90: **Svend Hagesens** ferte Begreb af den danske Historie, og hans latinske Recension og Historie af Knud d. Stores Vitherslagstret. (S. R. D. Tom. I. p. 42—64.)
- Omt. imellem 1180—1200: **Saxos** „Gesta Danorum“, som den saakaldte Sjællandske Kronicke, der først omtaler den, benævner hans Historie.
- Efter 1194: **Anonymus de protectione Danorum in Terram Sanctam**, der omhandler et saadant Tog fra 1187. (S. R. Dan. V. p. 341.)
- Efter 1200: Beretningen om **Vitstøl Klosters** Stiftelse. (S. R. D. IV. p. 457—63.)
- Omt. 1205, eller noget derefter: **Anders Sunezens** latinske Redaction af de skaanske Retsvedtægter. Noget tidligere er maaskee hans Lærebog: *Hexaëmeron.*
- Imellem 1207—1216: Begyndelsen, eller omt. de første 36 Capitler af det saakaldte „*Exordium Carie Insulae*“, eller Om Klosters Historie, ved en Munk i dette Kloster; siden forfat af andre indtil A. 1300, og sildigere. (S. R. Dan. V. p. 231—302.)
- Efter 1221: **S. Wilhelmi Abbatis vita**, auctore discipulo eius in Dania. (S. R. Dan. V. p. 428.)
- Efter 1251: Den viborgske Biskop **Gunnors** Levet eller Charakteristik, af en Munk i Om Kloster. (S. R. Dan. T. V. 574—581.)
- Omt. ved 1272: den før vor Historie vigtige saakaldte „*Sjællandske Kronicke.*“ (S. R. Dan. II. p. 602.)
- Efter 1274: Beretningen om Processen imellem **Christoffer I.** og **E. Biskop Jacob Erlandsen.** (S. R. Dan. V. p. 582.)
- Efter 1300: *Vita beati Nicolai Arusiensis, filii Regis Danorum Canuti.* (S. R. Dan. V. p. 303.)
- Efter 1307: De saakaldte „*Annales Rerum Danicarum Esromenses.*“ (S. R. Dan. p. 212—250.)
- Efter 1313: *Annales Danici ab Ao. 1101 usque ad a. 1313.* (Scr. R. D. Tom. IV. p. 22.)
- Efter 1317: *Incerti Auctoris („de historia nostri optime meriti“)* *Chronicon Danorum ab a. 936 ad a. 1317.* ib. II. 169—176.
- De sildigere Annaler m. m. fra det 14de Aarhundrede forbigaaes her.

overbevise os om, at de fra den Tid efterhaanden blive baade fortere og mere ubetydelige. De blotte Necrologia og Gavebøger, som man i Klostrene vedblev at fortsætte, ere vel ei uden historisk Bigtighed; men kunne ikke nævnes som Sprogværker. Meer end almindelig Interesse har den interessante, med megen Omhu behandlede Historie af Sorø Kloster, som dog kun tildeels er fra 14de Aarh. Sildigere endnu (fra 1431) er Munkens Thomas Gheysmers⁴⁷⁾ Compendium og Fortsættelse af Saxos Historie indtil Baldemar III. Tid; men dette Arbejde, skiondt ikke slet fra Behandlingens Side, er dog mest ikke andet end Udskrift; tillige vidner det om, hvor ulignelig høit Saxo som Forfatter har staaet, baade over sin Samtid og de følgende Aarhundreder. Derfor trængte man til et Compendium af hans Historie i simplere Klosterstil; og Forfatteren af dette har i sin korte Forerindring selv angivet Grunden til hans Foretagende. „Saxo har paa mange Steder været for vidtløftig; meget er sagt hos ham, mere til Prydelse, end for at fremme historisk Sandhed; hans Stil er dunkel, og formedelft mange Ord, og endeel Poesie, usædvanlig i den nyere Tid.“⁴⁸⁾ Saxos eget Bærk har uden Tvivl allerede for 1400 kun været til i faa Afskrifter; thi Bogen var for stor og for svær at læse for Munkene. Thomas Gheysmers Udtog har saaledes bidraget endnu mere til at forhøie Sjældenheden af Saxos Bog — et Akenodie, der efter al Rimelighed, uden Lave Urne og Christiern Pedersen, havde været tabt.

⁴⁷⁾ Han var født i Stralsund og var Klosterbrøder i Odense, hvor det eneste gamle Haandskrift, som kendes, er skrevet. Efterretningen herom (S. R. Dan. II. p. 400.) er ikke meddeelt af Forfatteren selv (Langebek; l. c. p. 287) men af en Afkriver, Henrik Duvel. Foruden det samtidsige Haandskrift af Thomas Gheysmer, som Langebek udgav, ciedte Stephanius to andre. (O. Wormii Ep. I. p. 266.)

⁴⁸⁾ „Stilus suus nimium obscurus, et propter plurima vocabula & poemata diversa, moderno tempore inconsueta.“

2.

Ved de foregaaende Efterretninger og Oplysninger vil det findes yderligere bekræftet: at Norden ikke har nogen Forfatter at fremvise fra Middelalderen, der i Mærkværdighed har opnaaet eller nærmet sig til Saxo. Hele Europa har været enig om at erkiende den i hiint Tidsløb beundringsværdige, saa at sige mageløse Færdighed, som denne Historie-skriver befød i at behandle det latinske Sprog baade i Vers og Prosa. Allerede i sin Levetid (som man kan slutte af Svend Nagesens Udtryk) maa han have været bekendt for sine udmærkede Mandsgaver; og ikke meget over et halvt Aarhundrede efter hans Død berømmes den sällandske Kronicke Saxos vidunderlig smagsfulde og fine Veltalenhed, (mira & urbana eloquentia), som man derimod i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede fandt „dunkel og uvant.“ (Th. Ghesmer.) Efter Videnskabernes og den classiske Literaturs Restauration har Saxo, foruden mange baade ældre og nyere Beundrere, ogsaa fundet dem blandt det 17de Aarhundredes kritiske Latiniister (s. Ex. en Dan. Heinsius, G. J. Voësius, Casp. Barth, o. fl.) Men dog har neppe Noget udtrykt sig med mere levende, næsten begejstrede Ord til hans Berømmelse, end Erasmus (ikke meget længe efter at Saxo først var bleven trykt og bekendt) i en af sine Dialoger (de optimo dicendi genere:) „Jeg vil da hellere begive mig til Danmark, som har skienket os „Saxo Grammaticus, der har bearbejdet sit Folks Historie „med Glæde og Høihed i Stilen. Jeg priser hans livfulde, „fyrige Mænd, hans aldrig slappe eller fævnige Foredrag; ikke „mindre end hans ualmindelige Sprogfylde, hans Rigdom paa „Læreregler, og hans beundringsværdige Mangfoldighed i Billeder; saaledes at man ikke nok kan undres over, hvorfra en „dansk Mand i hiin Alder kunde faae saa stor en Kraft i sin

„Weltalenhed.“ — Man kunde ved Siden af Erasmus fra Rotterdam stille vor egen Gram, som to hundrede Aar sildigere, med en europæisk Navnkundighed, som knap senere nogen dansk Lærd har havt, forenede en høj Grad af uafhængig Selvstændighed og Reenhed i sit Dømmeme. Endskiøndt han kun leilighedsvis og meget kort omtaler Saxo i en berømt academisk Tale⁴⁹⁾ (hvori den skarpe og ubøielige Kritiker dog ikke kan glemme hans „nævi historici, de quibus nunc non sermo est“) har Jugen dog med varmere Beundring eller stærkere Hølelse, end Gram, udtalt hans Værk, og Erkiendelsen af, hvormeg det danske Folk skylder hans Bærf, og den høie Berømmelse, det vandt og har bevaret. — Hvor enig man nu endog har været i at lade vor eneste lærde Celebritet fra Middelalderen, af en saadan Rang, baade i og udenfor Danmark vederfares al den Ret, der tilkommer ham: saa vil man dog let blive vaer, at Berømmelsen altid i Særdeleshed udgaaer fra Saxos Egenskab, som rhetorisk Kunstner og latinisk Stilist; og at man derimod kun sjelden eller usfuldkomment har indladt sig paa det, man kunde kalde hans aandelige Charakteristik: Billedet af Saxos egen Charakter som Menneffe og som Historieffriiver, saaledes som Trækkene dertil ere nedlagte i hans berømte Værk. Det er jo endog først nyligen i vore Dage, at man har nærmet sig en mere videnskabelig-kritisk Betragtning af dette Værk, med Hensyn til de to eller tre væsentlig forskiellige Bestanddele, hvoraf det er sammensat, og til den Behandling og Fremgangsmaade, Saxo har fulgt i at fremstille sit Stof under en vis Eenhed, som han vel synes at have villet give dets Ydre, i Fortællingens Form og i dens Totalindtryk; men om hvilken vi dog ei kunne andet end antage,

⁴⁹⁾ Oratio de orig. a statu rei literariæ in Dania & Norvegia. (Dänische Bibl. VII. Stück. p. 470. 471.)

at den var en ved Kunst frembragt Egenskab, som ikke kunde udspringe af Stoffets Natur, men med Indsigt og Bevidsthed maatte gives det af en ligesaa klog, som phantasterig Historiker. Med en eneste Undtagelse (Dahlmann) har dog Ingen af disse Nyere gaaet dybere ind i Saxos Charakteristik, som Historiker; og denne Lærde, hvis klarsynede kritiske Blik kun svigter ham i sildigere Tider, naar han kommer til at berøre danske Forhold og det opløsende Element i Statsbevægelser, har dog egentlig nærmere betragtet og vurderet Saxos historiske Arbejde, end Historiefriveren selv; og dertil maa Enhver saa meget lettere føres, da Bogen saa at sige er vor eneste Kilde til at kende og bedømme Forfatteren.

Vi maa forudsætte som almindelig bekiendt, at uagtet den Mand, som hans Herre og Beskytter selv havde overdraget den ærefulde Bestilling, at beskrive sit Folks og sin Samtids Historie, kan regnes til de navnkundigste Personer fra den Absalonffe Periode: saa er dog det, man med Visshed kan berette om Saxos Levnetsomstændigheder, saa godt som intet. Hvor lidt tør man vente sig af biographisk Stof i vore Annaler til Middelalderens Historie, naar en saa udmærket Mand er forbigaaet næsten med Tausked? — Af Fødsel var Saxo en Siællandsfar; „Saxonem nostrum Sialandicum“ kalder Biskop Lave Urne ham 1512. At han har været af en gammel eller anseet Slægt — en saadan, som herte til den Tids Adel eller ætgode Mænd — og at dette ikke var ham ligegyldigt, lader sig slutte af de Udtryk,⁵⁰⁾ hvormed han

⁵⁰⁾ I den Deel af Tilægnelsen foran Historien, hvori Saxo henvender sig til Valdemar II: „cuius clarissimi patris castrensem militiam parens avusque meus fidissimis bellici laboris operibus coluisse noscuntur.“ Disse Udtryk synes ogsaa at betyde paa, at Saxos Fader og Farfader have gjort Tjeneste ved Valdemar I. Hof, eller blandt hans Fjæstroepper.

omtaler, at baade hans Fader og Farfader havde tient med Trofkab og Tapperhed i Kongens Hær. Af det ovenfor paa-beraabte Sted i den siællandske Kronicke, hvor han kaldes „Saxo cognomine Longus“, har man sluttet, og vist ikke uden Rimelighed, at hans Slægtnavn har været *Lang* — et Navn, der har tilhørt en meget gammel, oprindelig dansk Adelslægt, som først uddøde i 18de Aarhundrede. At Tilnavnet Grammaticus er et sildigere, ham tillagt Hædersnavn, og at man har givet ham dette Tilnavn, ikke blot for hans Sprogkundskab, men overhovedet for hans Lærdoms Skyld: behøver neppe at bemærkes. Man veed, at denne Benævnelse, baade hos de Gamle og i Middelalderen, blev tildeelt saadanne Mænd (f. Ex. Alfred eller Alfrius Grammaticus, Erkebiskop i Canterbury, død 1006; Gallfridus Grammaticus, i det 15de Aarh. o. fl.,) der udmærkede sig ved lærd og kritisk Indsigt, i alle, eller dog i flere Videnskaber; eller, som Stephanus siger: „illis, qui plenam & exactam omnium disciplinarum cognitionem sibi comparaverant; qui omnis scientiæ liberalis periti, ac universæ eruditionis complexu instructi essent.“ (Prol. p. 13.) Dette tør man for en stor Deel ogsaa anvende paa Saxo, der ligesaa lidt uden ualmindelige Studier og Lærdom kunde i hans Tidsalder erhverve sig den videnskabelige Dannelselse, eller den Styrke i det latinske Sprog, hvilken hans Historie lægger for Dagen, som han kunde skrive den uden udmærkede Aands-gaver i de Retninger, som hans egen Natur fortrinlig anviste ham. Han har derfor ikke uden Grund faaet et Hædersnavn, som i hiin Tid især blev tildeelt saadanne Forfattere, hvilke man vilde tillægge classisk Aand og Lærdom. I øvrigt er det uafgjort, hver tidligt Saxo fik dette Tilnavn, hvilket, saavidt jeg veed, Thomas Gheysmer (1431) er den første, der giver ham.

Der har været ført Strid, om vor Historieskriver, saa-

ledes som Stephanus meente, har været den Roskildske Provst Saxo, hvem Absalon 1105 sendte til Paris, for at formaae sin Ven Wilhelm, der var Canonicus ved St. Genoveva's Kloster, til at drage til Danmark. Allerede D. Sperling den yngre, i hans lærde Anmærkninger til Absalons Testamente,⁵¹⁾ har modsagt denne Mening, som ogsaa i det Hele kun har ringe Sandsynlighed for sig. I dette Testament kaldes Saxo ikke andet end Absalons Clerik (Clerico suo), hvorved snarest maa menes hans Secretair,⁵²⁾ der maaskee tillige har været en af Erkebiskoppens Huusgeistlige, eller Capellaner. Da Saxo endnu saa sildigt, som ved Absalons Død, blot forekommer som dennes Haandskriver, og der blandt Testamentets Vidner udtryffeligt nævnes en Toke som Provst i Roskilde, bliver det saa meget mere tydeligt, at man her ikke havde forsumt at give Saxo hans Titel, i Fald han havde havt en saadan Værdighed. Saaledes bortfalder al Rimelighed for den Formodning, at Saxo, enten 1201, da Erkebiskoppen døde, har været Provst ved Roskilde Domcapitel, eller tidligere; thi ogsaa i det sidste Tilfælde havde han upaatvivlelig beholdt den anseelige Værdighed, eller ikke opgivet den, for at blive Absalons Clerik. Saxo vilde vel heller ikke, beklædt med denne Værdighed, kunne passende have brugt et saa beskedent

⁵¹⁾ Ser. Rer. Dan. V. p. 425. 450.

⁵²⁾ „Hoc enim“ siger Sperling, „est clericum alicuius esse; ita Reges Clericos suos habebant, qui scribenda & notanda maxime curabant. In hodiernum usque diem Belgæ, veteri more, Scribas & secretarios suos Klericke vocare pergunt.“ S. R. Dan. V. p. 425. 450. — I Følgende gjør Sperling her den skarpe og træffende Bemærkning: at dersom vore Fædrene i Danmark i Fædenes Tid havde forstaaet at skrive, som Regle, der ikke forstaae Saxo, træc at kunne bevise af hans Historie: da maatte man undres over, hvorfor Kongerne aldrig tog Skialde og slige Følk til at skrive deres Breve, men altid Geistlige, og det, som man seer, snart efter Christendommens Indførelse og mange Aarhundreder derefter.“

Udtryk om sig selv, som dette, hvor han i Begyndelsen af sin Fortale kalder sig „den Ringeste blandt Absalons Betiente“, eller „i hans Folge“ (comitum suorum extremo.) Til en saadan Stilling passer det ogsaa bedre, end til en Domprovsts i Roskilde, at Absalon i sit Testamente forordner, at de 2½ Mark Sølvs, som han tilforn havde laant Saxo, skulde være ham skienkede; ligesom Erkebiskoppen ved denne Leilighed ogsaa paaminder om, at han fra Sorøe Kloster havde laant Saxo to Bøger, som han paalægger ham at give Klofret tilbage.⁵³⁾ Det kan vel neppe kaldes i Tvivl, at Absalon i sine sidste Levedage, enten med Forjæt eller ved Tilfælde maa have opholdt sig i Sorøe Kloster; og at han der paa sit Yderste har tilkiendegivet sin sidste Villie, i mange Vidners Nærværelse, hvoriblandt Abbeden i Sorøe, Geistlige fra dette Kloster og fra Lund, Provsten Toke fra Roskilde, og flere: saaledes kan man ikke antage, at Saxo har været der tilstede; da han ellers upaatvivlelig, ligesom andre Erkebispens Huusfolk, hans Kammermester (Camerarius,) hans to Pager eller Smaasvende, (pueri) var bleven tilfaldet som Bitterlighedsvidne. I øvrigt maa hiin ved Raynesforverking opfomne Mening om Saxos Provsteværdighed have været gammel og udbredt nok; da endog hans Udgiver, Christiern Pederfen, for henved halvfjerde hundrede Aar siden tillægger ham den i sin bekiendte „Vertegns Postill“; (Sol. 20. h.)

⁵³⁾ Det synes (hvad dog Ingen har bemærket) at Saxo i Absalons Testamente ikke egentlig fremtræder som en Mand, der i sin Herres sidste Dage stod meget høit i hans Opmærksomhed, eller Venstabs og Fortrolighed. Derimod taler allerede, at Absalon ikke havde sin „Clericus“ hos sig, eller havde medtaget ham, da han sidste Gang begav sig til Sorøe. Heller ikke har han betænkt ham, som saamange Andre, med nogen Mindegave, og der synes at ligge et Slags Kulde i den blotte Estergivelse af et Laan, som dog ikke var særdeles betydeligt. Halvtredie Mark Sølvs kan (i Folge Prof. Velshow's Formening) efter Uregning af Komprisen i Danmark i Valdemar II. Tid, og dens Forhold til en Middelpriis i vor Tid, (en Td. Rug regnet til 5 Mbd.) 1212 have svaret til en Værdi af henved 250 Mbd. i vore Dage.

Uagtet vi ikke vide noget bestemt om Saxos Fødsels- eller Dødsaar, sayne vi dog ikke aldeles saadanne Data, der kunne bestemme, deels i hvilket Tidsløb Udarbejdelsen af hans Historie maa henfattes: deels, hvor langt vi med Visshed kunne udstrække hans Levetid. At en betydelig Deel af denne indfalder under Valdemar I., er deraf klart, at han paa adskillige Steder nævner denne Konge som samtidig med sig; f. Ex. hvor han i 11te Bog kalder Valdemar „en Konge fra hans Tidsalder“ (nostri temporis rex;) og hvor han i 10de Bog omtaler, at Sorovernes Anfald i Saxos Tid (nostris annis) ved K. Valdemars og Abjalons Marvaagenhed bleve hindrede. Han taler endogjaa p. 215 (Ed. Müller p. 578) om den roskildske Biskop Adgers Begravelse (død omtrent 1158. Suhm, VII. S. 11) som en Tildragelse, der var foregaaet i hans Tid (nostris temporibus.) At Saxo dog vel ikke tidligere, end efter A. 1177 har lagt Haand paa sit historiske Værk, synes temmelig antageligt; og bl. a. deraf, at han i de første Linier af sin Fortale nævner Abjalon som Erkebiskop, hvor han omtaler, at det var denne, der havde paalagt ham et Arbejde, som Andre uudslog sig for, nemlig at forfatte den danske Historie, og ved hyppige Dymuntringer havde skyndet ham dertil; men i Aaret 1177 var det, at Abjalon forenede Lunds Erkesæde med Roskilde Bispestol. At i det mindste de elleve første Bøger af Historien have været skrevne før Udgangen af 12te Aarh., bliver ogsaa deraf tydeligt, at Saxo i Slutningen af 11te Bog nævner Knud den Helliges Datter Ingerd, og hendes Sønneson, Birger (Brose) Jarl, „som endnu lever“; tilligemed Kong Knuds anden Datter Gitzel, m. fl.⁵¹⁾ — Saxo har endvidere ikke allene overlevet G. B. Abjalon; men ogsaa K. Knud VI., som døde sidst i Aaret

⁵¹⁾ Saxo, ed. Stephan, p. 221. Ed. Mülleri, p. 592. (Birger Brose døde 1202. Suhm D. Hist. VIII. 680.)

1202; ja han maa have levet en Tid lang under Baldemar Seiers Regiering, og har uden Tvivl skrevet Slutningen, eller de sidste Bøger af Historien, endee! Nar efter at den først var begyndt. Han kan i det mindste ikke have skrevet den Deel af Fortalen eller Indledningen til Bærfet, hvor han umiddelbart henvender sig til Kong Baldemar II., tidligere end efter Aaret 1206 eller 1208. Thi han omtaler her, hvorledes K. Baldemar, ved sine scierrige Vaaben havde udvidet det efter hans Fader arvede Herredømmes Grændser paa begge Sider af Elben. Dette kunde — endskiøndt Baldemar som Hertug, under sin Broders Regiering undertvang Nordalbingien — efter Suhms Mening først siges, efterat Baldemar II. i A. 1206 eller 1208 havde indtaget Orteneburg og Boitzenburg, Sønden for Elben, og 1208 havde ladet opføre en Bro over denne Flod. — Saameget ligger for Dagen, at Saxo har skrevet sin, Anders Sunesen tilegnede Fortale til sin Historie et godt Stykke hen i Baldemar den Andens Regiering. Ingen kan tvivle paa, at han har tilbragt en Række Aar ved dette Arbeide; og dersom man tør tillade sig en Formodning, hvor fuld Vished ikke kan have, da ville vi, støttede paa den forskjellige Charakter i de to eller tre Hovedafdelinger i Saxos Historie, antage at den første, eller Sagnhistorien, tilligemed den fortere, mellemliggende Deel, eller Krøniken om Kongerne fra Harald Blaatand til Svend Estridsen, er skreven i Saxos tidligere Manddomsaaar, under Baldemar den Førstes Regiering. Den tredie Deel, en halv pragmatisk, halv-episk-anfsuelig og udfærlig Fortælling om Absalons Tidsalder, og om Kongerne Baldemar den Førstes og Knud Baldemarsøns Krigsbedrifter, er vel snarere nedskreven under Knuds Regiering, eller omtrent imellem A. 1180 og 1200. — At Saxo har afbrudt sin Fortælling omtrent ved A. 1187, kan enten have været fordi det af en eller anden Grund anskedes, at han ikke skulde

fortsætte den længere ned i Samtiden; eller, hvad der maaskee er ligesaa rimeligt, at han ved Abfalens og Kong Knuds Død ikke var naaet længere i sit Værk, end til bemeldte Tidspunkt; og at han da, i en allerede fremrykket Alder, ikke har felt Lyft eller Drift til at fortsætte sin Historie længere; men nogle Aar sildigere har lagt den sidste Haand paa Værket, og sluttet det ved at skrive og tilføie Indledningen og Tillegnelsen til Anders Sunesen.

Saxos Dødsaar kiende vi ligesaa lidt, som Aaret, da han blev født.⁵⁵⁾ I Lunde Capitels Gavebog (Liber daticus) findes anmærket ved den 4de Jul. „Obiit Saxo Subdiaconus, hujus loci Canonicus“, og man har villet henføre dette til vor Historieforfatter; men uheldigviis mangler her Aarsstallet, som for det meste er Tilfældet med Klosterbøgernes Angivelser af Dødsfald. At Saxo kan have havt et saadant Præbende i Lund, som een af Erkebiskopperne (maaskee snarest Anders Sunesen) har tildeelt ham: var i øvrigt ikke urimeligt; og han havde derved havt en Grund mere til at tilegne den sidstnævnte Prælat sit Værk. Vilde man derimod antage, at Saxo allerede under Abfalon havde en saadan Stilling i

⁵⁵⁾ Ved man ikke Saxos Dødstid, saa træer man i det mindste at kiende hans Gravsted; og det saa sikkert, at det endog utryffeligt siges i en meget maadelig Gravskrift i latinske Vers, som Regte have tillagt Biskep Lave Urne, og som er opsat i en Sidegang i Roskilde Domkirke, hvor man ogsaa fremviser en lille glat Marmorskeen i Kirke-Gulvet som Saxos Gravsteen. Vi tør neppe stole meget, hverken paa Gravskriften eller paa Stenen. Den paa Lave Urnes Tid udbredte Mening, at Saxo havde været „propositus Roskildensis“, kan let have givet Oprindelse til et Sagn, der tilegnede denne Kirke Urnen, at giemme hans Stov. Falder Provis-Embedet bort — og deril havde allerede Sperling gjort det mest — og vil man snarere tillægge Saxo Diaconatet i Lund, heilket, ifølge Indskriften i den Lunde Liber daticus, og af andre Grunde, ikke er urimeligt: da bliver der endnu mindre Sandsynlighed for Gravstedet i Roskilde.

Dom-Capitlet: da vilde man vel ogsaa paa den Maade kunne forklare Saxos Ord om sig selv og om Absalon, hvor han bruger Udtrykket „Comitum suorum extremus“; efterdi Acolythi og Subdiaconi i Følge den romerske Kirkeforfatning ere de ringeste Grader blandt Medlemmerne i et Capitel. Det forekommer mig dog, som Saxos Udtryk „Comites“ om sit Forhold til Absalons geistlige Hof snarere betegner et huusligt, eller umiddelbart personligt Forhold, som man kan tænke sig det imellem Erkebiskoppen og hans Klerk, end en egentlig geistlig, clericalsk eller capitularisk Stilling hos Saxo. Naar i øvrigt danske Forfattere (endnu ganske nyligt, i et academisk Program) kalde Saxo „Munk“: da maa bemærkes, at dette er uden al historisk Hiemmel.

Dette er Alt, hvad man for en Deel mere maa slutte og giette sig til, end man kan sige at vide det med historisk Visshed, om vor mest berømte Forfatter fra Middelalderen. Endnu vilde vi kun tilføie en meget kort Angivelse af de væsentligste Momenter i Literaturhistorien af Saxos Danmarks-Historie, inden vi gaae over til hans Charakteristik som Forfatter. Den fra flere Sider mærkværdige, engang ivrig catholske, siden meget luthersk sündede Geistlige, Christiern Peder Jensen, den ældste egentlige Forfatter og Stilist i dansk Prosa, vilde være bleven udødelig allene ved at have reddet Saxos Bærk fra Undergang. Det var efter Tilskyndelse af den roskildeke Biskop Lave Urne, og under et Ophold af flere Aar i Paris (før og efter 1511) hvor Chr. Pederien, som ogsaa havde et Canonicat i Lund, skal være bleven Magister (skjendt man ikke finder, at han selv har tillagt sig denne Titel,⁵⁶) at han formaaede den lærde franske Bogtrykker Jodocus

⁵⁶) Bogtrykkeren Jodocus Badius nævner ham som Udgiiver af Saxo: „Magister Christiernus Petri, Lundensis Ecclesiae

Badius Ascensius til at befordre Saxos Historie til Trykken. Ved den Leilighed viste det sig, at Bogen i Haandskrift var i en Tid af tre hundrede Aar bleven i den Grad sielden, at da Chr. Pedersen to Gange forgieves havde sendt en Skriver (Tabellarius) fra Paris til Danmark, for at skaffe et Haandskrift at trykke efter, reiste han selv hjem, allene i dette Niesmed; og det var nær ved, at han ikke havde været heldigere. Det var ikke mueligt, for nogen Priis, at faae et Haandskrift af Saxo tilkiøbs. En af Christ. Pedersens Venner i Kiebenhavn, Anders Christensen, Prior i Carmeliterklosteret, tilbød, at han med egen Haand vilde tage en Afskrift af Historien, heller end at Christ. Pedersens berømmelige Forsæt skulde gaae tilbage. Men denne modtog ikke Tilbudet, i Haab om at han dog engang maatte være saa heldig at overkomme et gammelt Haandskrift af Saxo. Omfæder lyffedes det ham ved den danske Erkebiskop Birgers Hielp, der (efter Udgiverens Udtryk) „endelig fandt en Udvei til at skaffe ham et Exemplar“ („qui exemplar pio tandem reperit compendio“; maaskee af det Lundske Capitels Bogsamling.) Med dette reiste Chr. Pedersen tilbage til Paris, og her udkom Saxos Historie første Gang 1514. Ved saa stor en Sielendhed af Haandskrifter af dette Værk, hvoraf siden den Tid ikke et eneste har været at opdage, hyerken i Norden eller i det øvrige Europa,⁵⁷⁾ bliver det temmelig paafaldende, at den tydske Phi-

Canonicus.“ (3 Brevet af 15de Marts, som er overskrevet: Jodocus Badius Ascensius Lagoni Hurno, etc.) Besynderligt er det, at Biskoppens Navn her er bleven skrevet med fransk Udtaal, da det paa den modsaaende Side to Gange er trykt rigtig: Lago Urne.

⁵⁷⁾ Der findes, saavidt vides, neppe engang i Norden noget Spor til flere Haandskrifters Tilværelse, end det af C. Pedersen omtalte, undertagen at den yngre Bartholin skal have eiet to Blade af Saxos VI. og VII. Bog, der havde været brugte til Bind om et Regnskab. (Suhm, D. Hist. IX. 110.)

lelog, Caspar Barth, henimod Midten af det 17de Aarh. (1638) beretter, at han endogsaa havde eiet to Codices af Saxo, som han havde mistet ved Branden af et Landsted nær ved Leipzig. — Hvor stor Opfigt, Saxo har gjort i det 16de Aarhundrede, ligger for Dagen, ikke allene ved de to Eftertryk af den parisiske Udgave, som i nogle Decennier fulgte paa hinanden (Basel 1534 og Frankfurt 1576); men ogsaa ved de tidlige, oftere gjentagne Stemmer fra Mænd som Erasmus, der lode sig høre om den i sin Art eneste, og for sin Tid næsten vidunderlige Bog. Endelig, 120 Aar efterat Chr. Pedersen havde ladet sit Haandskrift afstrykke, og 70 Aar efter at And. Vedel ved sin frie Bearbejdelse havde gjort sine Landsmænd og det danske Folk mere bekendte med „Den danske Kronike“ af Saxo Grammaticus, besørgede den yngre Stephanus i Sorøe den første Udgave i Danmark af Saxos latinske Text. Denne udkom i det uheldige Aar 1645, og dens Fortienester for sin Tid ere tilstrækkeligt kiendte og erkjendte. Stephanus, en lærd, ved Rejser og Studier i Holland og England dannet Philolog, gik til dette Arbejde med stor Kiærlighed og Omhu. Han var som Latinist, som historisk og antiquarisk Kritiker, heldig i mange af sine Oplysninger og Anmærkninger til Saxos Text; ikke altid i hans Opfatning af Saxos Standpunkt som Sagnfortæller og Historiker. Henimod halvhundredet hundrede Aar sildigere end Stephanus, faldt det en tydsk Philolog, Prof. C. A. Klotz, ind (man seer ikke ret, i hvilken Anledning) at lade Saxos Text afstrykke, ledsaget med en Indledning om Værket og Forfatteren, der i enkelte Dele (s. Ex. med Hensyn til de stilistiske Bemærkninger) har sin Fortieneste. Det er imidlertid paaafaldende nok, at denne Indledning gaaer saa lidt ind paa en dybere og fuldstændigere Kritik og Oplysning af Saxos Latinitet overhovedet, og hans mærkværdige latinske Verifikation, hvilket man hos en Philolog, som Klotz,

netop kunde vente sig. Stephanius har især ladet det blive ved Undersøgelsen af Saxos Forhold som Stilist til to romerske Forfattere: Valerius Maximus og Martianus Capella; han har ved en giennemført Undersøgelse af Saxos hele Text lagt for Dagen, hvor meget han især maa have yndet Valerius, og hvor hyppigt han har laant ikke blot saa Udtryk, men hele Talemaader hos den romerske Historiker. — Om den Udgave, hvori en med det gamle Nordens Historie og Literatur fortrolig Lærd, Biskop P. G. Müller, vilde nedlægge Frugten af en Række Aars historiske og kritiske Studier, som desuden havde fremkaldt et eget udmærket Skrift, de bekendte kritiske Undersøgelser over Stoffet i Saxos Værk, og hans Behandling af samme: vil det være ufornodent at tilføie meer, end det Duffe og Haab, at vi endnu maatte see det Müllerske Monument over Saxo og hans høit fortiente Udgiver fuldendt.

3.

Det kunde fordrø et særskilt, og fornemmelig til den historiske Kritik henvendt Arbeide, at meddele en udtømmende, eller i enhver Deel fuldstændig Fremstilling af den Virkning, Saxos Værk har yttret i sildigere Behandlinger af den danske Historie. Et saadant Foretagende, som i vore Dage ved P. G. Müllers og Dahlmanns, omtrent paa een og samme Tid udgivne Arbeider i denne Retning, desuden er blevet temmelig overflodigt — er ikke Formaalet for nærværende mere almindelige Betragtning af Saxos Charakter som Forfatter, af hans Værk i og for sig selv, som individuelt historisk Arbeide, og i dets Forhold til det 12te Aarhundredes Historiographie overhovedet, ligesom til den nordiske Sagnfortælling. Vi ville dog ikke forbigaae, hvad Læseren vel tør vente sig: et Hensyn til de vigtigste videnskabelige Resultater af de to anførte Forfatteres

kritiske Undersøgelser af Saxo. Uden tillige at ville samle og gjentage Beretningen om de forskjellige Synsmaader, hvorefter man fra det 16de til det 19de Aarh. har betragtet ham som Forfatter, ville vi forudsæde en derhen hørende Bemærkning. Man maa ikke tænke sig, at den lettroende eller ukritiske, aandsforvirrende Maade, hvorpaa endogsaa enkelte Mænd af udstrakt Studium og Lærdom jævnlig have villet opfatte Saxos Fabelhistorie, har været ganske almindeligt herskende i eller udenfor Norden i det 16de og 17de Aarhundrede — eller førend Torfæus, Høiberg og Andre ved Begyndelsen af det 18de Aarhundrede begyndte for Alvor at rydde op i Saxos danske Fortid. Stephanus selv, med al sin Begeistring for Saxo, har været ærlig nok til, i det 21de Capitel af sine Prolegomena at opregne og citere Steder af ti til tolv Forfattere (hvoriblandt ogsaa en Dansk, Jonas Jac. Venusinus, og den bergenske Biskop Fosø), der meer eller mindre haardt have angrebet Saxos Historie fra Behandlingens og Troværdighedens Side. Blandt dem kan især And. Fosø (der levede i Slutningen af 16de og Begyndelsen af 17de Aarh.) fortjene Dmærksomhed; da han allerede i sin Tid ganske rigtigt har adskilt de historiske Bestanddele i Værket, efter deres forskjellige Grad i Sikkerhed, fra de eventyrlige og poetiske.⁵⁸) Han tillægger Saxo fuld Troværdighed, Orden, Klarhed og Sammenhæng i Fortællingen af de sidste 150 Aars Historie; i de 150 Aar, der gaae forud for disse, antager Fosø, er der en stor Deel Sandhed i Saxos Beretning, men ogsaa mange Feiltagelser. Utter i de dernæst foregaaende 100 Aar, eller omtrent fra A. 800 til 900, er hans Fortælling en Blanding af Historie med rene Fabler; men det øvrige af Saxos saakaldte Historie (*reliqua ipsius, quæ vocatur*

⁵⁸) S. Stephani Prolegomena ad Saxonem. p. 36. 37. (Sej. ogsaa Nyerups Færel. Literatur i Middelalderen. S. 277. 278.)

historia), nemlig fra Kong Dan til den jydske Gottriks Tid, eller til henved A. 800 e. Chr. „er snarere Fabel og Digtning, end Historie“ (*fabula potius, poesisque est, quam historia.*) Man kan gjerne sige, at nærmere kunne vi endnu ikke komme Sandheden i den kritiske Bestemmelse af Saxos Egenkab, med Hensyn til hans Beretnings historiske eller factiske Charakter. Det mindre rigtige i Aud. Fosss og flere Uldres Dom over Saxos historiske Troværdighed ligger egentlig deri, at de have betragtet hans 9 første Bøger som reen Opdigtelse af ham selv;⁵⁹⁾ hvorimod den nyeste Tids kritiske Betragtning af Sagtiden og Sagnfortællingen har bragt os til den rigtigere Overbeviisning: at Saxo vel ikke selv fra første Haand har opdigtet sin Historie for Knud den Store; men at han har componeret den af et ham overgivet Stof af Sagn og Eventyr, paa en upaatvivlelig, som Foss siger, mere poetisk end historisk Maade.

Saxos Arbejde er et for ham saa eiendommeligt, at det ikke allene i sin Sammensætning eller historiske Composition, men ogsaa i Behandlingen og Fortællingen af det ham overleverede Stof, baade det fabelagtige, sagnartede og factiske, er grundforskjelligt, saavel fra de gode eller historiske islandske Sagaskriveres Fortællingsmaade, som fra Snorre Sturlesens, der byggede sin norske Historie paa tidligere enkelte Kongesagaer m. m. Islandernes Sagaskrivning — dette i Europas Middelalder mærkværdige Phænomen, hvortil man kun finder

⁵⁹⁾ „Maxima ex parte poeticam atque a se met ipso confictam conscripsit historiam, a Dan usque ad Gottricum, (quod tempus plus quam 2000 annorum complectitur.) — „Saxo (meo iudicio) nullam fere habet veritati innitentem Historiam, ante annum Christi 800. — Id autem intelligi volo de regibus ipsis, quos in Dania, regnasse his illisve temporibus, asserit; deque rebus illis gestis, quas ipsis, ex suis inventis, commentisque aut somniis, Saxo affingit“. *A. Foss, Stephani Prolegom. p. 37.*

et Slags Sideslykke i Orienten, nemlig Arabernes Historieffrivning — har overhovedet en, om ikke udelukkende, dog stærkt fremherskende biographisk Retning. Den islandiske Saga dvæler mest ved det Individuelle og Personlige, ved humslige Scener og Familieforhold. Den er som oftest en Stamme- eller Slægt-Historie, hvor den ikke, i et kortere Omfang, især dreier sig om en enkelt Persons Levnet og Hændelser. Disse fremstiller den med usiagtig Fuldstændighed indtil de mindste Træk, ikke blot af Handlingen, men af den Handlendes Personlighed og Charakter. Saga-Historien er derfor i sig selv privat og biographisk; men Island havde et Slags ufuldkomment aristokratisk Demokratie. Landets Historie bestod egentlig i de mægtigere Slægters Forhold til hverandre, deres Forbindelser, deres Stridigheder og Fejder; saavel de, der førtes i Marken, under Baaben, ved Overfald og ved Tyekamp, som de, hvori Folket viste sin Lyst til Sogsmaal og Retstrætter, der skulde afgjøres ved Thingene, efter en meget udviklet Retsvedtægt. Althinget var baade Overret og Parlament; Slægtsfejder og Processer udgjorde Landets vigtigste Begivenheder; og for saa vidt som den berørte og behandlede disses Opkomst, Fremgang og Udfald, var Sagafortællingen politisk for Island. Den beretter med antik Simpelt, hvad der længe havde levet i Traditionen om saadanne Forhold; hvad der tildeels i Familierne, eller ved mundtlige Sagafortællere, var gaaet fra Slægt til Slægt. Den er derfor stærk og troværdig i de genealogiske Forhold, eller i bevarede Urtled og Slægtregistre; ved Siden af dette Element gaaer det chronologiske og annalistiske, og skøndt det sjeldnere fremtræder eller blander sig i den egentlige Slægt-Sagas Fortælling, saa ere derimod de islandiske Annaler ikke mindre vigtige og hyppelige Hjelpe-midler for den egentlige Historie; saameget mere, som det for-

nemmelig var i disse Annaler, at Islænderne tillige gjemte og optegnede en stor Deel mere offentlige Begivenheder.

Hos Saxo er det langt anderledes; han er hverken Genealog eller Annalist; Slægtsforhold, udenfor Kongestammens, byrder han sig lidt om; Navntal ere hos ham ikke at finde. Han er i det Hele ganske fri for, at ville lægge nogen historisk Værdom eller Lærdning til Skue: men han er sig den stillistiske Kunst i Romersproget bevidst, hvilken han fremfor nogen i hans Tidsalder besad, og hengiver sig derfor ogsaa til dette Talent med fuld Mandsslyst og Frihed.⁶⁰⁾ Sagafortællingens Natur og Egenhed er ham ikke fremmed; den kunde ikke være det, da han saa godt som allene skrev efter mundtlig Fortælling. I hans Fortids- eller Sagahistorie fremtræde enkelte Personer (f. Ex. Starkodder, Frode, Hamlet o. fl.) og i den historiske Tid i det mindste nogle Tyrster og Heroer, f. Ex. Absalon og Valdemar I., hvis Levnets og Bedristers Fortælling hos Saxo har en Deel af den islandiske Sagas biographiske Hylde, af dens Dvalen ved individuelle Smaatræk, ved en halv dramatisk Fremstilling af de handlende Personer, og en livfuld Udmaling af enkelte Scener. Men Saxos Maal var et andet og større, end Sagafortællerens. Han vilde ikke engang indskrænke sig til Kongehistorien. Han vilde fortælle det danske Folks Skiebne og Bedrister paa en Maade, hvori man vel seer, at en eller anden romersk Historieskriver og Forfatter sildigere har medvirket til at danne hans Foredrag; men hvori der dog, netop ved Saxos i høj Grad eiendommelige Natur, hersker en saa original og egen Charakter, at denne, i Forening med Stilens Kunst og poetiske Færvning, giver hans Historie det Præg,

⁶⁰⁾ »Seine gelehrte Kunst, worauf er sich etwas wußte, war Latinität; sein Sachwissen war Kenntniß der einheimischen Sagen; den historisch oder geographisch Belesenen zeigt oder ostentirt er nirgends.«
Dahmann. I. c. S. 271.

hvorved den skiller sig fra enhver anden i hele Middelalderen. — Hvor finde vi vel i det hele Tidsrum, fra det 8de til det 13de Aarhundrede, et historisk Værk, der saaledes reber en Forfatter med geistlig Dannelse, hvis levende Phantasi med forunderlig Lethed kunde opfatte hele Masser af det mest eventyrlige Sagnstof, samle det i en episk Forbindelse under en lang, mythisk Kongerække, og med en ikke mindre beundringsværdig Færdighed overføre det i en meget modstræbende Sprogform: den gamle romerske? — Hvor finde vi en clericalsk Skribent, med et i det 12te Aarhundrede sjeldent og overraskende classisk Studium, med en herpaa bygget eiendommelig blomstrende og elegant latinsk Stil — og med en for denne Tid, for Saxos simple Livsforhold og Kulturforholdene i Danmark ikke mindre mærkværdig Verdensklogskab og Menneskefundskab, en liberal og fordomsfri Tænkemaade, endog i geistlige og kirkelige Forhold? — Hvor finde vi en saadan Forstand og Dannelse i hiin Tidsalder, forbunden (som det maa forekomme os) med den mest naive Sorgløshed og Lige gyldighed imod al Tvivl og Kritik? — Hvor møder os, ved Siden af en reen og værdig moralsk Charakter, og af en human og patriotisk Tænkemaade, en saa tydelig Indslydelse og stærk Virkning af Phantasieens Element, som i vor Saxos Aand? — og dertil endnu en for hiint Aarhundrede sjelden og udmærket Digterevne i det Sprog, hvori Saxo var dannet; ja endog en vis Tilbeielighed til at anvende denne Evne med en poetisk Frihed og Dypighed, der undertiden kunde synes temmelig slibrig og anstødelig hos en alvorlig og geistlig Forfatter. — Denne Forening af Aands-gaver og Egenskaber, som vi kunne finde samlede og udprægede i Saxos Værk, maa forud give os den Forventning, at Beundringen, som det vakte i det 16de Aarhundrede hos Europas Lærde, ikke var uden Grund.

Der kunde være Anledning til at oplyse Saxos Charak-

teer ved en Sammenstilling og Sammenligning med meer end een af Middelalderens bedre Kronikere; uagtet man dog hverken i dens tidligere Aarhundreder, eller i Saxos Samtid, kan finde Noget, hvis Arbeide kan siges at være nær beslagtet med hans. Jeg vil saaledes netop vælge en noget nær med ham samtidig tysk Historiker, der i sin Aand og sine Værkers Charakter er Saxo meget ulig. Otto, Biskop af Treisingen, død i sine bedste Aar, (1158) omtrent ved Saxos Fødselstid, tør vel kaldes en af de lærdeste, mærkeligste og mest begavede af Tysklands Historikere i det 12te, og flere af de foregaaende Aarhundreder. Han skrev, som Saxo, baade ældre Tiders, og efter Keiserens Døds, sin Samtids Historie; men hans Aand og hans historiske Standpunkt vare lige saa forskellige fra Saxos, som begges Værker bleve det. Jeg mener, at en i saa Træk udført Charakteristik af Otto, som historisk Forfatter, vil være skiftet til at bringe Saxos Standpunkt i et klarere Lys, netop ved flere Modsetninger og Uliigheder imellem hans Arbeide og denne geistlige Tyrstes Værker.

I tidligere Aarhundreder vil man i Middelalderen finde enkelte latinske Forfattere i de fleste europæiske Lande, som ikke ganske havde tabt de gamle romerske Historikere af Sigte — i det mindste de sildigere af disse; men som heller ikke (lige som vor Saxo) hvor de stige op i den fjerne Fortid, opgive hver sit Folks Sagnfortælling; eller som optage meer og mindre af Traditionens dunkle og eventyrlige Stof, og blande Myther eller Fabeldigtning med den sildigere, mere sikre Erindrings Fortællinger.⁶¹⁾ Vi finde denne Egenskab hos Gother-

⁶¹⁾ Jvf. herom G. Waiz "über die Entwicklung der deutschen Historiographie im Mittelalter." Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, von W. A. Schmidt. 1841. II. p. 43—46.

nes Historiefriever den fagurige Jornaundes; vi finde den hos den ypperlige, stofrige Gregorius fra Tours — udmærket blandt alle Middelalderens ældre Historikere, efter det vestromerske Riges Fald, ved sin livfulde, anstuelige og ærlige Skildring af Frankernes og deres merovingiske Kongers Skiebne og Bedrifter. For ham er Kirken paa en Maade det samme, hvad Romersfolket og dets Verdensherredømme er for de gamle romerske Historiefrievere. Han begynder med en Indledning over den hellige og profane Historie; gaaer derfra over til Frankernes Sagnhistorie, og ender (som Saxo) med en udførlig Fortælling om sin Samtid. Beda hos Angelfaxerne staaer omtrent paa samme Standpunkt; hans Behandling er maaffee noget mere lærd og mere antik; den nationale angelfaxiske Kirke er hans Verden. Paul Warnefrid, i hvem hans Nation, den longobardiske, fandt sin tidligste Historiefriever, forener endnu Folkesagnet's Element med Kirkens og Verdens Historie. — Der ligger et langt Tidsrum imellem den longobardiske Warnefrid og Saxo; men den sidste tilhører dog paa en Maade, og tildeels i endnu større Grad, hiin halypoetiske Tidsalder i Middelalderens Historiefrievning, som især for det frankiske og angelfaxiske Folk blev saa indholdsrig. — I Tydskland indtraadte, med den carolingiske Tid, en anden Charakter i Historien, den annalistiske. Man optegnede de blotte Begivenheder i chronologisk Folge, meer eller mindre noiagtigt. Saadanne Aarbøger og Tidsregistre bleve affkrevne, forøgede, bearbejdede; og ved dem lagdes egentlig Grunden til den nyere, mere factiske, om end ikke kritiske Historiefrievning, der vel ikke kunde tilegne sig de Gamles historiske Konst; men derimod i Fortællingen fienede sig fra det eventyrlige Sagnstof, og den blotte Tradition af udfmykkede Heltebedrifter, som man herefter tildeels overlod til Middelalderens rimede Romaner. Man opgav heller

ikke ganske Læsningen af de romerske Historieforfattere, eller forsagede Indskydelsen af samme; men det var dog for det meste kun de sildigere af dem, Valerius Maximus, Justinus, Drossius, m. fl., der kunde faae Indgang i den scholastiske Middelalder; Cæsar, Sallust, Livius og Tacitus vare fældene Gæster i Capitler og Klostre, især i Norden. — Tilføjemed det annalistiske eller factiske, udviklede et andet vigtigt Element, det biographiske, sig i vorende Betydning og Omfang. Eginhards biographiske Historie af Keiser Carl hører til de allertidligste Menstre af den Art. Man vilde ikke blot optegne Handlinger og Begivenheder; men ogsaa lade Fortællingen fremstille Keiseres, geistlige og verdslige Fyrsters, eller enkelte betydende Statsmands, offentlige og private Levnet.

Historien vedblev saaledes længe at dele sig imellem Annalernes, Kronikens og Biographiens Art og Begreb. Uden at ville forfølge den videre giennem Middelalderens Aarhundreder fra det 9de til det 12te, tilføie vi kun, at i det mindste hos de Tyske var maaskee Biskop Otto af Freisingen den første, som gik ud fra en vis høiere Idee, et levende universalhistorisk Princip, og satte sig som Historieforfatter paa et saadant politisk og videnskabeligt Standpunkt, som hans fornemme Fødsel, hans alvorlige theologiske Studier under et to Gange gientaget Ophold i Paris, hans Deeltagelse i et Korbog, hans høie Stilling og hans Slægtsforhold til to Keisere (Conrad III., Ottos Halvbroder, og Frederik I., hans Broder søn) kunde giøre det lettere for ham at naae, end for de fleste andre. Naar Hensyn tages til Ottos Tidsforhold, kan det med Grund siges, at han var meer end Annalist og sædvanlig Kronikforfatter; at han heller ikke var fremmed for Philosophering i Historien; eller han havde dannet sig et vist, men ikke trosteligt System for den tænkende Beskuelse af de store Verdensbegivenheder og af Forholdet imellem forskjellige Tids-

aldere. Som Fortæller af Historien, vilde Otto dog ikke give sig af med at forklare alle dens Gaader;⁶²⁾ men han betragtede Menneskeslægtenes Liv og Skiebner fra sit eget Synspunkt; og dette var overhovedet mørkt og melancholisk. Han saae i den gamle Verdens Historie kun Billeder af en tragisk Forgængelighed og Omflistelse af al menneskelig Størhed og Herlighed. Store Monarkier havde afløst hinanden; omfæder havde det største af alle, det romerske, udstrakt sit Herredømme næsten over den hele Verden, og nu var neppe en Skygge af dets Glands og Magt tilbage; Menneskeslægten gif Oldingsalderen i Mode og tærede paa sine sidste Kræfter; ligesom med Stater og Monarkier var det gaaet med den videnskabelige Kultur; den var vandret fra Assyrien og Ægypten til Grækerne; fra disse til Romerne; fra Osten var den udgaaet, og nu dalede den stærkt i Vesten.⁶³⁾ Otto skrev i sin „Chronicon“ virkelig et Slags Verdenshistorie, der begynder med Skabelsen; men han skrev den mere fra et theologisk, kirkehistorisk og ascetisk, end fra et politisk Synspunkt; „ikke for at tilfredsstille sin egen eller Andres Videlyst; men for at vise de forgængelige Ting's ynkelige Beskaffenhed“: („non curiositatis causa; sed ad ostendendas caducarum rerum calamitates“. Chron. II. 32. Ed. 1569. p. 33.)⁶⁴⁾ Verdens Historie er for en stor Deel Krigenes Historie; han skriver dog ikke for at

⁶²⁾ „Res enim gestas scribere, non gestarum rerum rationem reddere proposuimus.“ Chron. VI. 23. (Ed. Basil. 1569. Fol. p. 120.) Andenstedts: „Historiam enim non disputantis more, sed disserentis ordine prosequi intendimus.“

⁶³⁾ Zof. „Wilmans über die Chronik Otto's von Freisingen.“ Archiv der Gesellsch. für ältere deutsche Gesch. X. 1849. S. 133–35.

⁶⁴⁾ Et Billede af en lignende Beskuelse af Tidsalderens Dalsen med Verdens Alderdom, fremtræder i en Ytring af Svend Nagesen i hans Bertale: „crebrescentibus malis sub mundi senescentis interitum.“ Scr. Rer. Dan. I. p. 43.

opflamme til Heltebedrifter; men for ogsaa i Krigens Omstiftninger at vise Ubestandigheden af al verdslig Lykke og Magt („ut in bellis variisque alternantium rerum casibus mutabilium miseras ostendamus.“)

Hvor høit derfor endog Otto selv stod, i Lærdom, Videnskab, politisk Indsigt og Erfaring, saa vel som i sin ydre Stilling som fyrstelig Prælat, som Keiserens Slægtning, og en af hans betroede Raadgivere: see vi ham dog i hans Verdenshistorie aldrig som Træl af den ydre Verden, eller overvunden af verdslig Høiheds Glands og Tillokkelser, endskiøndt han maatte leve midt i deres Kreds,⁶⁵⁾ hvori han betragter sig selv mere som hensunken i aandelig Slummer, end som levende i Mændens Liv og Sandhed (*longo me jam otio torpentem & diversas ob occupationes quasi dormientem. Chron. VIII. 7. pag. 159.*) Man kunde snarere antage, at han som Historiefriver havde overgivet sig for meget til en idealistisk Bestuelse af Livet; at han var for meget speculativ Scholastiker og Theolog, til at kunne opfatte Begivenheder, Verdensforandringer og Statsforhold fra en reen historisk Side, og med ubildet, upartisk Dommekraft. Men naar vi henseette os i hans Tid, i dens Cultur, i dens politiske Skikkelse og gjeldende Grundsaetninger: da ville vi komme til Overbeviisning om, at der vanskeligen i det 12te Aarhundrede kunde findes nogen lærd Geistlig, (og uden for denne Stand kunne vi ikke gaae), hvis

⁶⁵⁾ „Otto ist kein Kind der Zeit, kein Weltkind, obgleich er viel mit ihr zu thun hat, von Geschäften überhäuft ist. Er lebt wie ein Christ in der Welt, als ob er nicht in ihr lebte; er treibt, wie der Heil. Bernhard, Politik ohne an ihr Gefallen zu finden.“ Otto v. Kreising, von Benifac. Huber. München 1817. S. 78. (Vf. Waig, ari. St. S. 111. Og saa denne Hof. mener: „at man vel tør betragte Otto's Aeonike som den tidligste filosofiske Behandling af Historien; men denne Philosophie er theologisk, og minder om Augustinus.“)

Egenskaber i høiere Grad gjorde ham værdig til det Foretagende, hvortil indvortes Drift har ført Otto af Freisingen. Det var langt fra, at hans Stand, hans theologiske og ascetiske Synsmaade for Verdenshistorien, eller hans Tilbeielighed for en streng og tungstundig Betsuelse af hans egen Tidsalder, har gjort Otto fordømsfuld, eensidig eller fanatisk i hans Bedømmelse af historiske Charakterer — endog af Personer eller hele Folkeslag, som han maatte regne for fiatteriske (s. Ex. Saracenerne.) En sund, rolig og gennemskuenende Forstand var, ved Siden af lige streng kirkelig Religiositet, moralsk Reenhed og Redelighed, med en beskeden Mildhed og Godmodighed i Sindet, Hovedtræk i hans aandelige Natur; og man kan tilskrive dette, at der i hans Værker findes ikke saa Beviser paa, at han baade var ophøiet over sin Stands Fordomme, og ligesaa maadeholden, beskeden og forsigtig, som retfærdig og upartisk i sine Meninger og Domme.⁶⁶⁾ Om Indflydelsen af Ottos

⁶⁶⁾ Disse to uundværlige Egenskaber for en Historieforfatter, der ikke blot vil vinde et Navn blandt Medlevende, men bevare det for Efterverdenen: har Otto af Freisingen upaarbejdet besiddet i en høit Grad. Man finder s. Ex., at naagt han var saa nær beslagtet med to høhensaufiske Keisere, og vist nok nærede en umiskendelig Agtelse og naturlig Fængselighed for dette Puns, særdeles for K. Frederik I.: fortæller han dog deres Strid med Bælserne om Baiern uden mindste Partiskhed; han lægger paa flere Steder høi Berømmelse paa Keiser Lothar, endstiondt denne havde været Hohenstaufernes farligste Fiende og Førfølger; han fortæller Striden imellem dem med kold Kælighed; og man finder ligesaa lidt i hans Værker et eneste smigrende Udtryk til Kees for Keiser Frederik, naagt Otto virkelig var hans Beundrer, som man finder nogen Ytring, hvori han frembæver sin egen Slægt eller sit personlige Forhold til Keiseren. Man har derimod tillagt Otto en aabenbar Partiskhed imod Huset Wittelsbach, der viste sig som ubetingede Fiender og Modstandere af Pavenmagten, hvilken Biskop Otto altid hylkede paa Kirkens Vegne. (Vfs. Otto von Freisingen, von Bonif. Huber. S. 178—181.) Dette er et Punkt, som det her ikke vedkommer os nærmere at berøre.

Lærdom i scholastisk Theologie og Philosophie paa hans Fortælling af Historien, indskrænker jeg mig til, kun at bemærke, at den er betydelig, og fremtræder hyppigt i hans Værk; men den afbryder snarere Beretningen, end indvirker umiddelbart paa dens Aand, eller Skikkelse; den gaaer i det Hele mere ud paa at lægge Ottos Kundskaber og Dpflysning, hans eiendommelige religiøse, maaskee og politiske Betragtningssmaade for Dagen, end den strækker sig til hans Fremstilling af det historiske Stof, som overhovedet udmærker sig ved liberal Upartiskhed, Sandhedskærlighed, Retfærdighed og Frimodighed.

Man maa med Berømmelse erkende Biskop Ottos eiendommelige Gaver som Historiefriver i Middelalderen, ikke mindre med Hensyn til Composition og Form, end til filosofisk Aand og Betragtning. Han indskrænker sig ikke til en annualistisk Forbindelse af Begivenheder ved den blotte Tidsfølge; Otto viser hen til deres Sammenhæng, Aarsager og Følger; man kan regne ham til Middelalderens pragmatisk Historikere, og ligesom han, ved sin religiøse Betragtning af Livet og Tilværelsen, har bragt en vis Eenhed i sin Universalhistorie: saaledes har han ikke manglet Gaver til at overfsue dens Stof, og at samle, vælge og fordele det i passende Tidsrum og Grupper. Overhovedet vil man endnu i vore Dage ikke frakende Otto af Freisingen den udmærkede Plads, som en af hiin Tidsalders mest begavede, videnskabelige og politisk dannede Historiefrivere, hvilkken ogsaa Schiller ikke har frakendt ham, i det han optog Otto's Historie af Keiser Frederik Barbarossa (med Radewichs Fortsættelse) i sin bekjendte Samling af oversatte „historiske Memoirer“ fra det tolvte Aarhundrede af.⁶⁷⁾ Man vil vel ogsaa være enig

⁶⁷⁾ Allg. Sammlung historischer Memoiren, etc. Herausgeg. von Hr. Schiller. 1. Abth. 2 Bd. S. 113—516. De i 1. Hfd. 3die Bd.

om, at Otto i dette Værk har overgaaet det tidligere, saavel i Stil og Foredrag, som i den hele historiske Composition. Hvad Stilen angaaer, da kan man vel kalde den eiendommelig, klar, undertiden livfuld, ofte sammentrængt kiærnefuld, og hverken Historien, eller Forfatteren uværdig. Men skiondt man overhovedet i Biskop Ottos Værker finder tydeligt Præg af en høiere dialectisk Dannelse, en større Fiinhed og Dybde i den psychologiske Charakteristik, og i det mindste i de ogsaa af ham ikke sjelden anbragte historiske Taler, en Værdighed, Elegants og ædel Betsalenhed, som Schiller sætter meget høit: saa har dog den tydske Otto af Freisingen hverken Saxos ofte beundrede, rigt uddannede og blomstrende Latinitet, eller hans stillistiske Talent, understøttet og tildeels fremkaldt ved den poetisk livfulde, let modtagende Indbildningskraft, som var den danske Forfatters Eiendom.

Man vil overhovedet vanskeligen imellem to udmærkede og meget begavede Historiekrivere fra samme Aarhundrede finde en saa grundforskjellig Aand, en mere afvigende Beskuelse af Historiens Indhold, af Stoffets Burdering og Behandling, eller af Historiographien, og Bestemmelsen for et historisk Værk — med andre Ord, en saa stor Forskjellighed i den historiske Synsmaade eller Grundidee, som imellem Otto af Freisingen i hans Verdenskronike og Saxo i hans fædrelandste Historie. I hiin ville vi allerførst og overalt troe at see den dybsindige, religiøse Tænker og Dialectiker, i Forening med den fornemme, fyrstelige Prælat, den hofvante, verdensflogne, men uafhængige og upartiske Statsmaad; i denne see vi langt for den patriotiske, jævne, og tillige forstandige, men poetisk-

S. 255--298 meddeelte Anmærkninger til Ottos Værk ere gode og brugbare, og formodentlig af Schiller selv, ligesom maaſte ogsaa Oversættelsen, hvis Stil er fejervintig; men Oversættelsen selv langt fra at være noiagtig. (s. Huber's Otto von Freisingen. S. 71.)

begavede, med Sagupoesien og dens Phantasterverden fortrolige, paa engang konstfulde, veltalende, blomstrende, og dog episk-naive Fortæller. En større Liighed indtræder, som man let vil tænke sig, imellem Saxo i hans sidste Bøger, og Biskop Otto i dennes begyndte Fortælling om Keiser Frederiks Levnet og Regiering. Men endskiøndt det her kan gælde om begge, hvad Otto i sit sidstnævnte Værk vedkiender sig som sit Begreb om Historien: at „i Folge de Gamles Skik, skulde de, der selv havde seet og iagttaget Begivenhederne, som de foregik, beskrive dem“: (ut illi, qui res ipsas, prout gesta fuerunt, sensibus perceperant, earundem scriptores existerent. *Gesta Friderici Imp. Lib. II.*), saa er det dog paa en anden Maade, med en anden Mandsætning og Skrivemaade, at Otto skildrer sin Keisers daadfulde Levnet, og at Saxo fortæller Valdemar den Seierriiges og hans Son, Kong Knuds Bedrifter, tilligemed Absalons betydende Deeltagelse i samme. Biskop Otto har skrevet sin Keiserhistorie efter autentiske Documenter og efter skriftlige Optegnelser af Keiser Frederiks Haandskrivere, som denne, efter Ottos Anmodning, havde sendt ham. Saxo har nedskrevet sine senere Bøger, ligesom de 9 første, fornemmelig efter mundtlige Beretninger, men som i hiint Tilfælde vare af anden Natur og Besskaffenhed: nemlig Samtidiges Kundskab eller en efterfølgende Slægts paalidelige Erindringer om Begivenheder under de nærmest foregaaende Slægter; ikke eventyrlige Traditioner om Sagatiden, som Saxo har ladet sig fortælle af sine Landsmænd, eller af islandske Skialde og Sagamænd.

Der er saaledes en stor og giennemgribende Forskiel imellem Stof eller Indhold i Saxos første ni Bøger, og i de senere — en Forskiel, der heller ikke har været uden al Virkning paa Form, Tone og Foredrag i de sidste Bøger. Enhver veed, at Saxo i disse med en kiendelig Omhu, med en i det

hele troværdig Noiagtighed beretter sin Samtids Begivenheder, de vendiske Krige og andre politiske Tildragelser. Det er ikke ganske usandsynligt, at han, foruden sin Hovedkilde, mundtlige Meddelelser og Oplysninger, ogsaa kan have modtaget, f. Ex. af Abfalons Capellaner eller Haandskrivere (som Kong Baldemar og Knud I. tør man ikke antage, at de selv have kunnet eller villet paatage sig noget slegt) efter Erkebiskoppens Dictat nedskrevne korte Optegnelser, saaledes som Otto af Freisingen udbad sig og erhøldt dem af Keiser Frederik I.⁶⁸⁾ At Saxo selv kunde have ledsaget Abalon paa enkelte af hans Reiser og Krigstog, var vel ei umueligt; men der findes ikke mindste udtryffelige Spor hertil i hans Historie; og han havde vist ikke fortiet denne Omstændighed, hvis den nogentid havde fundet Sted. Vi maae derimod ved denne Leilighed bemærke: at Saxos Fader havde gjort Krigstjeneste under Kong Baldemar; og det er ikke umueligt, at Faderens Erindringer fra vendiske Felitog kunne have udgjort en Deel af Kilderne til Sønnens omstændelige Fortælling om disse Krige.

Naaget de her berørte Omstændigheder, vil man finde, at Saxos livfulde Fortælling af Danmarks Historie fra Svend Estrithsen, om Borgerkrigene imellem de tre Medbeilere til Thronen, Svend (Grathe), Knud Magnusen og Baldemar Knudsøn, og om den sidste og hans Søn Kong Knud VI. berømmelige Bedrifter, ere næsten ligesaa forskjellige fra Otto af Freisingens to Bøger af Keiser Frederiks Historie (tilligemed Fortættelsen af samme ved Radewich, Ottos Capellan), som Saxos danske Sagnhistorie er fra den Freisingffe Biskops Verdenskrønike. Denne beretter sin Keisers Regierings- og Krigshistorie baade

⁶⁸⁾ „Gestorum Vestrarum memoriam, per notarios Vestrae Celsitudinis digestis capitulis mihiq[ue] commissis, stylo commendare læto animo prose qui non pigritabor.“ *Gesta Friderici I. in præmio ad Imperator.* (Ed. 1569. p. 181.)

fra Biographiens og Statskonstens Synspunkt, med den ligesaa erfarne og verdenskloge, som religiøse og dybsindige Politikers skærpede Blik og tænksomme Betragtning. Saxo skriver sin Samtids Historie halvt som en classisk latinisk Stilist, halvt som en ved Nordens Sagafortælling dannet, med det episke Sagustof og dets naive Fremstilling fortrolig Skildrer af Personer, Handlinger og Bedrifter. Han udvikler disses Sammenhæng og Forbindelse i denne Deel af sit Værk med Orden og Tydelighed; men han betragter dem dog mere som enkelte, individuelle Tildragelser, end som Led af en historisk Heelhed; han vurderer eller bedømmer dem mere som en redelig, frimodig, med sund Fornuft og med gode Grundsatninger udrustet Moralist og Didactiker, end som praktisk Politiker, med Bevidsthed om en overlegen aandelig Kraft, en gennemskuenende Klogskab og kritisk Auctoritet. Han fortæller endog sin egen Tids Begivenheder snarere som Sagafriver, end som Forfatter af en pragmatisk Statshistorie. Han forbigaaer vel ikke Kongernes Krigsbedrifter og andre vigtige Foretagender; men taber sig med synlig Tilboielighed i en Mængde, for Statshistorien fremmede eller overflødige Enkeltheder, mindre vigtige Handlinger og personlige Hændelser, efter Sagafortællingens Maade. I det historiske Foredrag ligger hans Forfærlighed og hans Styrke i den stilistiske Form, i den glimrende rhetoriske Kunst, hvormed han forstaaer baade at fortælle en Tildragelse; at fremstille en Handling bekvæmlig for Læserens Øie; at smykke Fortællingen ved en mangengang virkelig ædel og værdig, men ofte mere søgt og overflødig Beltalenhed; og at indlæde moralske Grundsatninger, Lovregler, psykologiske Bemærkninger, eller politiske Maximer i vel valgte, fyndige, elegante Udtryk.

Det offentlige Liv, Stats- og Regieringskunst, politiske Klogskabsregler, Forskrifter og Betragtninger ere vel ingenlunde

udelukkede af vor Historieſkrivers rige Forraad af Læreregler. Men Saxos jævnlige anbragte politiske Sententſer ere af ſamme Udſpring og af ſamme Væſen, ſom de øvrige; det er almindelige Maximer, eller Udſagn af ſund Fornuft og ærlig Moral, meer end det er Reſultater enten af Skoleviisdom, eller af en ſiin Statsklogskab, ſom hverken Saxos Natur og Livſtilling, eller Danmarks daværende Forhold, kunde lære ham. — At han har fundet ſtadigt og overveiende Velbehag i at krydre ſin episke Fortælling ſaavel af dunkle eller digtede Sagn, ſom af virkelig Historie, med hyppigt indſtreede Tankeſprog, Sententſer og korte Betragtninger, erfarer man ved at giennemlæſe en eneste Bog af hans Historie; man erfarer det ogſaa ved den hos ham ikke ſjeldne Gientagelse af ſamme Bemærkning eller Læreregel, ſom han dog altid giver en ændret Form, i forſkiellige Bendinger og Talemaader. Ligeſaa eiendommelig, Saxo er i Middelalderen, baade ſom phantaſterig Dpfatter og Fortæller af ſit hiſtoriske Stof, og ſom latinſk Stilift: ligeſaa meget er han det, ved den Blanding af et afgiort poetiſk Element med et didactiſk eller moraliferende, der gaaer igiennem hans hele Historie. I det ſidſte af diſſe Elementer er Saxo ogſaa langt mere Ethiker, eller Moralphiloſoph, end han er den i Hoffets Sphære, i det bevægede Verdenſliv, i den kirkelige eller hierarchiſke Politik, eller i ſit Aarhundredes ſtore politiske Forhold dannede Statsmand. Handlinger og Begivenheder bedømmer han ſom ofteſt efter den almindelige Morallov eller Klogſkabslære; dog ikke uden beſtandigt Henſyn til det offentlige Vel, til en Fyrſtes Pligter og roedværdige Egenſkaber, eller til de forſkiellige Stænders, navnlig den Fornemmes eller Adelen, Krigerens og den Geiſtliges, ſæregne Livſtilling og Forhold.

Saa lidt man kan tillægge Saxo, i Folge hans Historie, en dybere chriſtelig religiøs Aand: ſaa lidt kan

man sige om ham, at han fornægter sin catholske Kirke-
tro, eller hvad han skylder Kirkens og den geistlige Stands
Værdighed, hvortil han selv paa en eller anden Maade har
hørt. Men heller ikke fremviser Saxos Værk, saaledes som
Dito af Freisingens, nogen theologisk Retning, eller at han
har befattet sig med Grublen over Kirkens Dogmer, og deres
Anvendelse og Fortolkning efter en eller anden Scholastikers Sy-
stem. Saxo er ligesaa lidt streng Hierarch i sine Grundsaetninger
eller sin Lære, som han er scholastisk Theolog i sin Fremstilling
eller Anvendelse af historiske Facta. Han viser ved forekom-
mende Leiligheder ingen mærkelig Partisshed for Geistligheden
eller høie Prælater; s. Ex. hvor han i 14de Bog (Müllers Udgave, p. 769-72) fortæller om Erkebiskop
Gustafs Fiendskab til Kong Baldemar og Uenighed i den An-
ledning med Abjalen. Vi maae tillige erindre, at den siden
opkomne, i den danske Historie dybt indvirkende Strid imellem
Hierarchie og Kongemagt, heller ikke endnu har kunnet frem-
træde i Saxos historiske Beretning, eller yttre nogen Indfly-
delse paa denne.

Spør til en høiere politisk Dannelse, eller til nogen
Deeltagelse i det practiske Statsliv, vil man neppe kunne op-
dage i Saxos Historie; i hvor heldigt man seer, at han har
vidst at anvende Resultaterne af et uden Tvivl for hans Tid
betydende og dybere Bekendtskab med adskillige romerske Histo-
rikere og Digtere, ligesom formodentlig med enkelte latinske
Kirkefædres Skrifter. — Man kan derhos bemærke: at Saxo
vel overhovedet i sin Dom over Handlingers Værd og Mora-
litet, baade hos Tyrster og Private, lægger Reenhed, Retfær-
dighed og frimodig Upartisshed for Dagen; men uagtet han,
som vi have bemærket, selden led nogen Leilighed gaae forbi
til at ytre en saadan Dom, enten om det Gode og Berem-
melige, eller om det Umoraliske, Ufornuftige, Uflege i Personers

Udfærd og Handlemaade: er det dog ikke uden al Undtagelse, eller ved enhver Tildragelse, at han lader en saadan moralsk Bedømmelse indflyde i sin Fortælling, eller følge paa denne. Der gives endog enkelte Tilfælde, hvor man med nogen Forundring finder, at Saxo, enten af Forkærlighed for en og anden udmærket historisk Person, eller af andre Grunde, kan forekomme os mere lemfældig, end ved andre Leiligheder; saaledes f. Ex. i den altfor milde Dom over Knud den Store, da denne lod sin Svoger Alf Jarl dræbe med beraadet Hu i St. Lucii Kirke i Roskilde, efterat Jarlen prægtigt havde modtaget og bevertet Kongen.⁶⁹⁾ Det kan ogsaa synes paafaldende, at Saxo, der saameget elskede at anvende sin rhetoriske Kunst og Klegt til at udsmykke Fortællingen af enhver noget ualmindelig Begivenhed, dog undertiden med et Slags episk Rolighed, eller uden al Reflection over Personers og Handlingers Charakter, beretter en Række af blodige og sorgelige Tildragelser. Saaledes fremstiller han Erik Emuns hele, af Brodermord og andre Misgjerninger besmittede Levnet, uden at ytre nogen udtryffelig Misbilligelse eller Dadel. Mindre kan det undre os, at Saxo har skrevet sin Samtids og Erkebiskop Absalons Historie under Indflydelsen af en hoi Afgtelse, Orøbdighed og Tilboielighed for denne sin geistlige Herre. Han har uden Tvivl, uden Hensyn til personligt Forhold, havt saa god Leilighed til, bedre end de fleste Andre at kiende den ved saa mange fortrinlige Egenskaber udmærkede Prælat, at vi maae finde det naturligt, at Saxo gierne har dvælet ved

⁶⁹⁾ Vi forbigaae her, at Saxos Beretning om Drabet i de historiske Omstændigheder er upaalidelig, og afvigende fra Snorre Sturlesens. (Jes. Suhm, Danm. Hist. III. S. 638—640. P. C. Müller, om Saxos syv sidste Bøger. S. 72.) Her er kun Tale om den Maade, hvorpaa Saxo, med mere Drøktigt, end Uparthid, fortæller Mordet. (Lib. X. Ed. Mülleri p. 521, 525.)

Skildringen af Absalons daadfulde og berømmelige Levnet, uden at det kan tillægges ham, at overvælde sin Helt med lav eller uværdig Smiger. Man vil derimod oftere overraskes ved den, i øvrigt til hele Charakteren af Saxos Historie passende naive og ganske uforbeholdne Maade, hvorpaa han fortæller Træk af Forholdet imellem Absalon og Kong Baldemar, der baade vise, at det maa have været et meget fortroligt, og at Saxo ikke engang betænkte sig paa at fortælle Exempler paa den Dristighed og Klæthed, hvormed Biskoppen offentlig tiltalte og irettesatte Kongen, ja endog bebreidede ham Svaghed, Modløshed og Uklogskab — og det med en Skarphed og Bitterhed („summa verborum acerbitate“), som Saxo heller ikke delger (P. G. Müllers Udg. S. 742. 743. 745. 819 og fl. St.)

Overhovedet kan man sige om Saxo, at han vel er oratorisk i sin Fremstilling, moralsk og forstandigt reflecterende i sin Betragtning over Begivenhederne; men at han ikke desmindre i deres Fortælling ogsaa er episk-objectiv Herre over sit Stof, ikke henreven af dets Indhold, eller behersket af nogen pathetisk og lidenskabelig Stemning. Ligesaa lidt som man møder Spor af religiøs Vegeistring eller Dybde hos Saxo: ligesaa lidt kan man opdage nogen hierarkisk eller politisk Idee, eller nogen filosofisk og speculativ Grundtanke, der har ledet og fulgt ham paa hans Vandring giennem det danske Folks og Kongestammens Historie, saaledes som han udvikler den, dels i et vilkaarligt tilveiebragt Sammenhæng, dels i en chronologisk begrundet Tidsfølge, skøndt uden noiere Bestemmelse af Aar og Tidspunkter. Man vil heller ikke i Saxos hele Historie, eller i nogen reflecterende Bemærkning over Tildragelser eller Personer, finde mindste kiendelige Indflydelse af et eller andet af de til hans Tid giældende scholastiske Systemer. Endskiøndt der saaledes vel ei kan være Tvivl om, at Saxo kun ved et Ophold af flere Aar i Paris

— paa den Tid Scholastikens Hovedsæde — har været i Stand til at erhverve sin ualmindelige og lærde Dannelse: maae vi dog antage, at denne Middelalderens eiendommelige Philosophie, hverken i sin dialectiske⁷⁰⁾ eller mystiske Tendents, fortrinlig har tiltalt hans Aand, saaledes at den kunde efterlade nogen bestemt eller afgjorende Virkning paa hans Tænke- og Skrivemaade. Det vil ogsaa være ligesaa vanskeligt at tænke sig enten en speculativ Grubler, eller en historisk Kritiker, i den Forfatter, der med en saa poetisk Natur, og et saa betydeligt og saa udviklet Talent for Digtekunsten i det latinske Sprog, fulgte dette Kald i den hele Deel af Historien, hvor Stoffet og de islandske Skialdes og Sagafortælleres Exempel indbød dertil. — Hvor meget han ogsaa heri staaer i Modsetning til Ditto af Freisingen, vil man kunne erfare af denne udmærkede Historieforfatteres Arbejder, og ved at gjøre sig bekendt med de forskjellige Charakteristiker af samme, som ere fremkomne i den nyeste Tid.

Ikke mindre er Forskiellen mellem den danske og den tydske Historikers Aand og Egenskaber, saaledes som de ytre sig i begges Behandling og Fremstilling af Stoffet. Af hvad Art dette for en stor Deel er hos Saxo, og hvorledes Stoffet, i Folge sin Beskaffenhed, var fortrinlig skiftet til at opfattes giennem den poetiske Side af hans Natur: er tildeels allerede omtalt. Hvis derimod Alt, hvad Saxo fortæller, havde været virkelige Tildragelser, og hvis han havde været ligesaa meget Kritiker, som han var Epiker: da maatte man

⁷⁰⁾ Det er hermed ikke Meningen, at frænkende Saxo logisk og dialectisk Dannelse. Men den vilde hans Stil ikke have naaet de glimrende Egenskaber, som man til enhver Tid har beundret. Saxos Bestaenhed, og hans logiske Argumentation i mange Tilfælde, vidner derimod om, at det dialectiske Element i Scholastiken har kunnet faae meer Indgang hos ham, end det dogmatiske eller mystiske.

viist nok ubetinget tilstaae, at han i Talent for den historiske Fortælling og Composition overgaaer Otto af Freisingen lige-
 saa meget, som i sin kunstrigt udviklede latinske Belsæthed. Men i Kritik staaer Saxo saa langt tilbage for den lærde og filosofihisfe tydske Biskop, at man paa en vis Maade kan sige, at han enten slet ikke maa have vidst at giøre Forskiel paa Sandhed og Fabel (hvilket hos en Forfatter med saa sund og fornuftig en Demmekraft i andre Forhold synes utroligt;) eller at han med Bevidsthed og Hensigt har blandet de to, efter vor nyere Synsmaade, i Historien reent uforenelige Elementer. — Vi komme saaledes til at berøre det Hovedpunkt i Saxos Charakteristik, hvorom man i ældre Tider har været meget uenig, men hvorom der i vore Dage, efter B. G. Müllers, Dahlmanns og Andres kritiske Undersøgelser, ikke længere kan være Strid. Det er dog ikke meer end saadanne Hovedtræk af Saxos Fremgangsmaade, som historisk fortæller, der ikke reent berfattes i et nogenlunde fuldstændigt Udkast til hans Charakteristik, vi herefter ville meddele. En giennemgaaende Kritik af hans Historie, baade med Hensyn til Stof og Behandling i dens forskjellige Partier, maa søges hos de nylig nævnte Forfattere, fornemmelig hos B. G. Müller, der med lige Lærdom og Skarpsindighed har udtomt denne Gienstand.

Ligesom man hos Saxo savner den overhovedet for hans Tid fremmede Aandsdrift til at giennemtrænge det historiske Stofs ydre Phænomener, og at tilegne sig et Midtpunkt, hverfra Stoffets indre Sammenhang og Heelhed kunde opfattes og forstaaes — en Drift, vi derimod, i det mindste som en, om man endog vil sige forseilet Stræben, spore hos Otto af Freisingen: saaledes maae vi heller ikke i vor Historiekrivers 9 første Bøger sege noget Spor til kritisk Dreftning og Benyttelse af det fra Sagtuden

bevarede, mundtligt overleverede Stof. Dtt os Verdenskronike er uengetelig, hvad den gamle Tid angaaer, heller ikke bygget paa de bedste og paalideligste Kilder; da det fornemmelig er Kirkefædre og senere romerske Classikeres Bærker, som han i sine første Bøger har benyttet og fulgt. (Saaledes Josephus, Eusebius, Augustinus, Justinus (Udtoget af Trogus Pompeius), Drosius, Suetonius, Gtropsius, og fl.) Men vi møde dog allevegne meget af det os bekendte Indhold, baade af den gamle og af Middelalderens Historie. Til den sidste har Otto benyttet (seruden Cassiodors Kirkehistorie, Jordanes, Paul Warnefrid, og flere Oldre) adskillige Annaler, Kroniker og Biographier af Bærki,⁷¹⁾ og han har ikke ladet det blive ved at udskrive dem; man ser jævnlig, at han undertiden har prøvet og sammenlignet flere af sine Kilder, og at han har benyttet dem med Bals og Skionsomhed. Man behøver neppe at tilføie, at der hos Otto hverken findes Vilkaarlighed i en opfundne Chronologie, eller Fiction i Dynastiers og Regenters Tidssfølge. Om saadanne Egenskaber, som vi maae tilkiende Otto af Freisingen, kan der ikke være Tale hos Saxo, i den ældre Historie af Danmark. „Vi maae hverken søge Kritik eller Chronologie der, hvor Hensigten kun var: at bringe Traditonens Stof i et Slags Sammenhæng, og derved i Fortællingen give det Udseende af historiske Facta.“⁷²⁾ At dette har været Maalet for Saxos historiske Arbeide, for saa vidt det behandler den hele Fortid i Danmark — indtil han under Svend Estrithsen

⁷¹⁾ Heriblandt f. Ex. de gamle Annales Francorum, Annales Fulden-
ses, Eginhardi Vita Caroli M., Regionis Chronicon, Liutprandi
Hist. Libri II., Wipponis vita Conradi Salici, Ekkehardi Chronicon
universale, m. fl.

⁷²⁾ „Om nordisk Historiographie.“ Maanedsskr. for Literatur. XI. 1834.
S. 454.

(eller egentlig først under den sidste af Svends Søner, Kong Niels) har naaet den Periode, hvorom han af levende Folk kunde høre Fortælling om samtidige Tiltragelser — lader sig i vor Tid ikke længer benægte eller overse. Kritiken har saa noie drosket Beskaffenheden og Anvendelsen af det Sagnstof, Saxo har formet til en sammenhængende Fortælling om en Række af danske Konger fra Dan til Svend Tvestiæg: at det maa blive klart for Enhver, hvor lidt det er tænkeligt, at han selv kan have antaget Alt, hvad der indeholdes i hans første 10 til 12 Bøger, for reen historisk Sandhed; eller selv have været overbevist om Rigtigheden af den Række af Konger, han ligefrem opstiller som regierende efter hverandre i Danmark.

Dette kan synes at være Gientagelse af det stærkeste, som er sagt imod Saxos Troværdighed, eller noget endnu haardere; nemlig en Sigtelse for at have vitterlig udgivet Digtning og Fabel for Historie. Man maa tilstaae, det vil altid blive vanskeligt, eller rettere umueligt at afgjøre: hvorvidt Saxo i ethvert enkelt Tilfælde har troet paa de Fabler og Eventyr, han beretter; eller, om han virkelig har stølet paa Troværdigheden af ethvert Sagn, der mundtlig fortaltes ham, og saaledes mere har gjort sig skyldig i uforstandig Lettroenhed, end i forsættlig Dvælgelse af en fabelagtig Historie. Den tyske Udgiver, Klop, har allerede, ligesom i sin Tid And. Fosø, bemærket: at Saxo (vel ogsaa Absalon, som den første Dphavsmænd til hans Foretagende) har villet give det danske Rige en heiere Glæde og Anseelse, ikke allene ved Alder, men ved tidlig Udstrækning og Storhed; og at han derfor ikke forsømmer noget, der kan tiene til at forege en saadan Anseelse: „Men dog kunde man sige, at Saxo maaskee er bleven stuffet af dem, hvis Fortælling han har fulgt, og ikke selv er Dphavsmænd til samme: hvorom dog intet med Visshed lader sig

„afgiøre.“⁷³⁾ — For det første kan det dog med den fuldkomneste Bished siges: at den danske Kongerække hos Saxo er en Opfindelse; nemlig en vilkaarlig Sammenstilling af Navne, deels paa saakaldte „Leirekonger“, deels paa andre danske og jydskes Hovdinge eller Smaakonger, som Saxo har gjort til Regenter over et heelt samlet Rige, der aldrig var til, før i Gorm den Gamles og Harald Blaatands Tid. — Det er dernæst vel uimodsigeligt, at Saxo ikke selv kan have digtet sin Krønike om det gamle Danmark; men at han har havt sin Hiemmel og sine Kilder, nemlig islandske, formodentlig ogsaa danske Sagfortællere, der have meddeelt ham Indholdet af de Traditioner, Sagaer og vidunderlige Eventyr, hvormed han har fyldt sine 9 første Bøger. Neppes har dog nogen enkelt af disse Saga-Mænd kunnet falde paa, at sammensætte en Kongerække af saadan Art, som Saxos, og med de enhver Konge tillagte Handlinger og Begivenheder, der ikke stemmer overens med Svend Nagesens danske Kongerække (uden at vi ville tillægge denne stor Paalidelighed) og der har lidet tilfældes med nogen af de andre gamle Kongelister, (Langsedgatal, og flere andre „Series Regum Daniæ“) som Langebek har samlet. Saxo beraaber sig heller ikke nogensteds paa islandske Kongelister, Stamtafler eller Harbøger,⁷⁴⁾ ved Siden af de gamle Heltesange (patrii sermonis carmina) og Fortællinger, (Thylensium relationes), hvilke han havde bestræbt sig for, nøie at oversætte

⁷³⁾ „Nisi dicere velis, Saxonem ab illis deceptum, quos sequeretur, non ipsum auctorem harum narrationum fuisse. Sed de his non licet certi quidquam pronunciare.“ Klotzii Prolegomena in Saxonem, p. 36.

⁷⁴⁾ At han dog ikke har været usidende om, at Islænderne brugte, i Harbøger at optegne, endog Tildragelser af fremmede Nationers Historie: tør man vel slutte af hans Ord i Fortalen: „cunctarum quippe Nationum res gestas cognosse memoriæque mandare voluptatis loco reputant.“

paa Vers (metra metris reddenda curavi.) Vi kunne derfor ikke see og antage andet, end at den hele danske Kongerække for Gorm d. Gamle er Saxos eget Værk; og at han har samlet og ordnet sine Sagn og Fortællinger om danske Konger, saaledes som han meente, bedst at kunne anbringe dem i et Slags Sammenhæng, eller som et saadant vel undertiden, for et fortere Tidsrum, fandtes i en vis Sagnfreds, der er bleven ham meddeelt.

Det er vel ikke meer end en Formodning af Suhm,⁷⁵⁾ at Saxo „har hensfrevet sine Beretninger, uden at iagttage „Tiderne, Stederne og Personerne, efter den Islænder Arnold's Fortælling, som ei allene gav sig ud for Spaamand „— men ogsaa ofte fornøiede Erkebiskop Absalon og Saxo „selv, ved at fortælle dem gamle Historier. Arnold har „uden Tvivl kiendt Erkebispens, og især vor Skri- „bents svage Side, og har, for at sætte sig i Gunst, for- „talt eller givet Sagerne en saadan Bending, som han vidste, „bedst vilde behage og fornøie“. — Men det er baade troligt og sandsynligt, at Arnold, den eneste Islænder, som navnlig omtales hos Saxo selv, har været en af hans vigtigste Sagnfortællere og Hjælpere i at skaffe Stof til Historien; hvilket ikke udelukker, at han kan have havt flere. Hans eget Vidnesbyrd om Islænderne, om deres Interesse for Historien, og hans Brug af deres Beretninger, er alt for afgjørende. Hans Værk viser tydeligt nok i de tidligere Bøger, hvorledes hele Sagafortællinger (f. Ex. om Frode, Stærkødder, Amleth, Helge og Rolf Krage, Harald Hildetand, o. s. v.) i deres vigtigste Træk ere bragte i latinssk Form, og indlemmede i Saxos danske Kongehistorie. Det er i den Henseende nok, at hen- vise til Müllers kritiske Underjægelser, hvor man vil finde

⁷⁵⁾ Dammarks Hist. IX. S. 111, 112.

enhver saadan Bestanddeel fremhævet paa sit Sted, og dens Forhold til andre Traditioner m. m. oplyst.

Men hvorledes har Saxo i det Hele opfattet, betragtet og behandlet dette Sagustof? — Suhm har allerede for meer end 50 Aar siden besvaret dette Spørgsmaal — skiondt ikke i Overensstemmelse med sin tidligere Betragtningssmaade (i hans saakaldte kritiske Historie) eller med streng Consequents i sin Dom over Saxos Udfærd. Vor Historieskriver, siger han (paa nys anf. Sted) har „deels været alt for skiodesløs og lettroende“ — deels har han, som saa mange Andre i Mid- delalderens Tider, havt alt for stor Lyst til at sætte Begyndelsen af sit Folks Historie og Rigets Oprindelse saa høit op i Tiden, som mest mueligt var. Alle nordiske Prindsjer og deres Bedrifter, om hvilke han horte fortælle, har han derfor gjort til danske; „alle Ting, som med dem syntes at staae i nogen Forening, har han af Ufertænkksomhed, Over- ilelse og hiin Begierlighed (efter at give sit Fædreland og Riget en høj Alder) strax henført til Danmark.“ — Imidlertid, skiondt Saxo paa de fleste Steder „flet har be- tient sig af de Kilder, han har havt, og som vi nu savne“: vil Suhm dog ikke tillægge ham: „at han med Forsæt har villet bedrage.“ — Vi mene tværtimod, at netop de Kilder, Saxo har havt, kunde han ikke benytte bedre i latinsk Dragt, end han har gjort; men at den saakaldte pia fraus kan Saxo ingenlunde ganske frikendes for; og dette ligger for en Deel ogsaa i Suhms egne Ord. Alt noget af det eventyrlige Stof i hans Fortælling skulde oprindeligen være digtet af ham selv, er ikke rimeligt; at han med den livfulde Phantasie, der til- hørte ham, har udsmykket adskilligt i sin Fortælling, er troligt; at han kan have troet en stor Deel af de Fabler, han ind- samlede, og som man tydeligt nok seer, han med stor Lyst har behandlet: ville vi antage. Men at udstrække det til det

Øberste, til enhver Deel og Omstændighed i disse Eventyr, og det hos en Mand, der, endog midt under deres Fortælling, i sine Betragtninger og Læreregler saa ofte lægger det sundeste Omdømme for Dagen: gaaer udenfor al psykologisk Rime-
lighed. Vi ville ikke negte Saxo den billige Forudsætning, at ogsaa hos ham kan den Tanke være opstaaet: at mangen Sagnfortælling havde sin historiske Kiærne under Digtningens Skal. Men det er ikke mindre tydeligt, at Saxos Phantasi og hans Kiærlighed til det poetisk-vidunderlige og eventyrlige, have bragt ham saa vidt, at han ikke vilde miste noget af dette Slags Sagnstof, hvormed han var bleven forsynet; og vi have ikke mindste Grund til at ønske, at han havde skilt os ved noget deraf. Han behøvede ogsaa nødvendig en stor Deel deraf, dersom Danmarks Historie ikke skulde blive alt for kort og alt for ny; og hvorvidt vi endog ville gaae i at forestille os Saxo som lettroende i Sagnets og Fortidens Regioner: maa han dog i det mindste have været sig klart nok bevidst, at der laae et vidt Svælg imellem Saga-Fortællingen om hiin Tid, og det, han kunde erfare om Danmarks historiske Tidsalder, om det, som foregik for hans Dine, eller det, som Deeltagere og troværdige Vidner berettede ham om Samtiden og dens Begivenheder. Men dog er det, som Dahlmann har sagt:⁷⁶⁾ Saxo veed ikke, hvad Tvivl og Uvisshed er; kristelige Kilder (nemlig fremmede Forfatteres) søgte han ikke; og han forjmaaede dem endogsaa. („er stieß sie von sich; ließ keine Erinnerung an sie aufkommen.“) Forfædrenes Historie skrev han efter gamle Digte og Eventyr; og „Sagnets Grupper og Brudstykker satte han sammen uden al Chronologie, efter Sagn og Folketro, hvor disse raadede; efter Vilkaarlighed og eget Lykke, hvor de taug“.⁷⁷⁾

⁷⁶⁾ Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte. I. S. 191. 192—93.

⁷⁷⁾ „Er setzt diese Gruppen und Bruchstücke zusammen, nach Sagen und

Vi kunne saaledes ikke frakende Saxo en ivrig Benyttelse af det eneste Slags Kilder til hans Fortællinger om de gamle Tider, som han selv nævner; thi vi forbigaae naturligtvis ganske hans Tale om Steenskrifter, eller „Vers om Forfædrenes Bedrifter, som de Danske fordem lode indhugge i Steen og Klipper“; da man ved første Blik seer, at dette ikke er andet end en rhetorisk Fiction, og at hans Udtryk om saadanne historiske Monumenter — som man har villet forklare om Runeskrifter — netop lægge for Dagen, at han hverken har kiendt eller læst de nordiske Runestene, der intet Stof kunde give ham til en dansk Fortidshistorie. Han maatte jo ellers have erfaret, at disse kun ere Gravstene over ubetydelige, eller historisk ubekiendte Personer, som ikke lære os det mindste om Forfædrenes „herlige Bedrifter“ (res a se magnificè gestæ.) Da nu imidlertid Saxo ikke blot omtaler fædrelandske Digte (*patria carmina*;) men, som vi tydeligt see, ofte nok i sine tidligere Bøger har fulgt og omskrevet saadanne Sange paa latinske Vers, saa ligger her det Spørgsmaal meget nær: om han kun har kiendt islandske Skaldesange, eller tilligemed disse ogsaa Sagafortællinger i Prosa? — og om han har kunnet benytte saadanne Fortællinger i Skrift, eller ifkun giennem deres mundtlige Meddelelse efter Hukommelsen? — Det sidste, som flere Steder hos Saxo selv synes at bestyrke, holde vi overhovedet for den rimeligste Mening. Der er ikke et eneste Spor at finde enten hos Saxo eller Svend Aagesen, mindre endnu hos nogen Anden af vore geistlige Annalister, til at man i det 12te Aarhundrede har havt skrevne islandske Sagaer i Danmark, saa lidt som at danske skolelærde Geistlige (de

Volkmeinung, wo diese walteten; nach Gutdünken und Willkühr, wo sie schwiegen.“ Dahlmann. I. c. S. 193.

eneste, som den Tid hos os kunde læse) havde Færdighed i at læse det islandske og norske Sprog, hvori Sagaer bleve nedskrevne.

Dette var overhovedet endnu i Saxos Tidsalder et Foretagende, som endog paa Island selv ikke var gammelt. Ane Frode, som døde 1148, kaldes af Snorre den første „der i det norske Tungemaal skrev Beretninger“ (Frædi.) Vilde man endogsaa fortælle dette saaledes, at han var den første, der skrev egentlig Historie, og derfor antage det som uueligt, at enkelte Sagaer om islandske Begivenheder, f. Ex. Viga-Styrs-Saga og Heidarviga-Saga, kunde være nedskrevne paa samme Tid, eller endog tidligere, end Ane Frodes *Islendinga-bok*:⁷⁸⁾ saa see vi dog meget let ved at undersøge Sagalitteraturens Alder og dens Historie, saaledes som vor høit fortiente P. E. Müller har oplyst den: at egentlig Sagaskrivning, endog paa Island, ei kan være kommen i Gang før i det 12te Aarhundrede, eller omtrent ved Ane Frodes Levetid — snarere maaskee noget sildigere, eller i dette Aarhundredes senere Halvdeel, end tidligere. Endnu henimod Enden af samme skreve to islandske Munkes fra Thingøre Kloster, Oddr og Gunnlaug,⁷⁹⁾ Olaf Trygvessons Levnet paa Latin, eller rettere, „de oversatte paa Latin, og ledsagede med nogle Betragtninger, hvad der blev dem foredraget i sammenhængende Fortælling.“⁸⁰⁾ Her har man saa at sige et virkeligt Sidestykke fra Island til Saxos Arbejde i Danmark; kun har Forskiellen været den, at vor Historieforfatter havde sin eiendommelige

⁷⁸⁾ P. E. Müller „om den islandiske Historieforfættelse.“ Nord. Tidsskrift for Oldkyndighed. I. 1832. S. 40, 41.

⁷⁹⁾ Munkene Oddr skal være død A. 1200. Gunnlaug først 1278. Han maatte da have været over 100 Aar, siden han allerede var en anseet Munk i Thingøre A. 1200. (Müller, *Saga-Bibl.* III. 210.)

⁸⁰⁾ P. E. Müller, Nord. Tidsskrift for Oldk. I. 42. Jvf. hans *Saga-Bibliothek*, III. S. 199, 201, 206; og om den islandiske Oversættelse af Gunnlaug Munks *Saga* i *Platoebogen* (1387—1395.) S. 205, 208, 209. *Subm. kritisk Hist.* IV. Deel. Fort. S. VIII—X.

Charakter, og sin classiske eller latinske Dannelse, for sig selv. Det er et ikke ringe Tab for Historien af den nordiske Literatur, at de latinske Originaler af Oddr og Gunnlaug til disse Sagaers Oversættelser ikke mere have; da deres Sammenligning, baade med bemeldte islandske Bearbejdelser, og med Saxos Bærk, vilde have været meget lærerig.

Da nu den skrevne Sagafortælling paa Island selv i det 12te Aarhundrede⁸¹⁾ var saa lidt udbredt, at selv den navnkundige norske Konge Oluf Trygvessens Historie i dette Aarhundrede blev forfattet paa Latin -- ja at endnu Snorre selv (i Beg. af 13de Aarh.) ikke beraaber sig paa nogen ældre kristelig Kilde, end Are Frodes Bog om norske Konger, og da der ikke i Danmark findes ringeste Spor til nogen historisk Fortælling i Landets Sprog fra det 12te Aarh. (Knytlinga-Saga er islandsk, og formodentlig yngre, end Saxo:) saa svinder vel endog den sidste Rimelighed for Antagelsen af kristelige nordiske Kilder til Saxos Sagnhistorie. Har den tidt omtalte „Skioldunga-Saga“ nogenstunde været til: da er der intet Beviis for, at den var nedskreven for Saxos Tid. Vi kunne saaledes med mere Grund tænke os, at vor danske Historiefriver har af Arnold, og maaskee af flere kyndige Sagnfortællere, der længe nok havde opholdt sig i Danmark, for at kunne forstaae og udtrykke sig i den Tids danske Talebrug,⁸²⁾

⁸¹⁾ At den i Norge ikke har været ældre, end paa Island: maa vist nok antages som afgjort. Den 1847 af Munch og Unger udgivne gamle norske Kongesaga „Fagrskinna“, skreven i Norge, henføres af Udgiverne til „Slutningen af det 12te eller Begyndelsen af det 13de Aarhundrede.“ Forfættelsen af det mærkeverdige „Kongespeil“, hvoraf en ny kritisk Udgave ligeledes er udgaaet fra det norske Universitet 1848, henlægges i Bertalen af de samme Udgivere nærmest og sandsynligst til A. 1190—1202.

⁸²⁾ Der behøves ingen dyb Kundskab i Sproghistorien, men kun en fordomsri og sund Ofsertante, for at indsee, at man lige saa lidt i Saxos Tid har talt Islandsk eller Norsk i Danmark, som man har

ikke allene har hørt og ladet sig fortolke gamle, over hele Norden bekiendte Skialdeqvad om Rolf, og om Stærk-odder, om Hagbarth og Signe, om Braavalla-Slaget, m. fl.;⁸³⁾ men vi maae tænke os, at han, ligesom den islandfke Munk Oddr, har tillige udførligen ladet sig berette hele Sagaer, som han vel ikke ordret, men i deres vigtigste og væsentligste Indhold optog og omskrev i sin eiendommelige latinske Sprogform, hvori man skal have vanskeligt ved at gienfnde noget af Sagastilen. — Dette forekommer os at være den eneste naturlige og rimelige Maade, hvorpaa man kan tænke sig at Saxo har samlet og nedskrevet sine Materialier, eller Udkastet til Historien af det gamle Danmark. At han var i Stand til at giøre det paa denne Maade, see vi ogsaa af hans nyere Historie, fra den

talt Dansk i Island, eller reent Angelsaxisk i England under Richard Lovheierte og Kong Johan. Hos Saxo selv forekommer bl. a. et afgjørende Bøviis herpaa. Da den norske Høvding Erik vil speide Siælland, sender han to Normænd, „*danicæ sacundos linguae*” ind i Landet, som kunde udgive sig for Danske. (Ed. Stephani. p. 73.) Uden at gaae længere tilbage i en ældre og uvis Tid, som Sagnet kunde tilhøre, see vi i det mindste heraf, hvor betydelig Forskiellen i det 12te Aarh., eller da Saxo skrev, har været imellem Tale sproget i Danmark og Norge. Dahlmann, — der indrommer, at oprindelsen et og samme Sprog har hersket i hele Scandinavien, „endskiøndt det ikke med Strenghed kan bevises, da vi fattes danske Sange af lige Alder med de islandfke og norske” — siger derfor med fuld Grund: „*Zu der Zeit, von der die ältesten Aufzeichnungen in dänischer Sprache (Geschamlungen) datiren, im 12ten Jahrhundert, war bereits die Scheidung der Sprachen eingetreten.*” (Forschungen. I. 250.) Saxo modfiker ikke den her tilfattede Adskillelse, fordi han taler om Slægtskab imellem de tre Nigers Tungemaal. (*tam vocis, quam situs affinitas.* Præf. Ed. Müller. p. 13.)

⁸³⁾ Hovedstedet hos Saxo, L. III. Ed. Müller. p. 108, maa her især komme i Betragtning. Digtet om Rolfs Kæmper, som vel hører til det fortrinligste Saxo har skrevet af latinsk Poesie, er bearbejdet efter „*eurundem sententiarum intellectus, danici cuiusdam carminis compendio digestus*”; hvilket Qvad fandtes bevaret i Erindringer. (*memoriter usurpatur.*)

11te til den 14de Bog, hvis Indhold i Sammenhæng og chronologisk Følge uden Tvivl for den aller største Deel er nedskrevet efter Andres mundtlige og ganske udførlige Beretninger om den nærmeste Fortids og om Samtidens Tildragelser. At Saxo, (som P. G. Müller snart har været tilbøielig til at troe, snart ansee for uafgjort⁸⁴) har havt skrevne islandske Sagafortællinger for sig; er en Mening, der blot kan støttes ved et eneste Sted i hans Fortale, som vel ogsaa lader sig saaledes fortolke, at han har benyttet disse Sagaer efter sammes mundtlige Fortælling (ex eorum relationis imitatione.) Han har raadført sig med Islændernes Vidnesbyrd om historiske Tildragelser; men han undgaaer udtryffeligt at sige, at han har læst skriftlige Kilder. (Thesaurus, rerum historicarum pignoribus refertos, consulens — ikke perlegens, perlustrans, o. d.) Vi tør heller ikke her, og hvor Saxo ellers taler om sine Kilder, tage det aft for noie med hans Udtryk; thi vi maatte da ogsaa mene, at han virkelig havde fundet historisk Dplysning i de paa Klipper indgravede Steenskrifter, som han udtryffeligt anfører blandt disse Kilder.

Om man i øvrigt med P. G. Müller, i Følge hans tidligere Mening, (Krit. Undersøg. S. 8) vilde antage, at Arnold har nedskrevet⁸⁵) endeel af de „Sagaer og fortæ-

⁸⁴) Kritisk Undersøgelse. I. Om Kilderne til Saxos 9 første Bøger. S. 8. Anm. 3 Udgaven af Saxo, pag. 8, not. 2, i Anledning af det samme Sted i dennes Fortale: *thesaurus rerum historicarum, &c.* har Müller derimod forandret sin Mening: *Ex verbis Saxonis non liquet, utrum librorum volumina, an narrationes ore traditas, per istos thesauros intellexerit.* Dahmanns Mening er ligeledes i dette Punkt noget ubestemt. Frode's Saga, skreven af Arnold, troer han, Saxo har hørt for sig. (Forskungen, S. 263.)

⁸⁵) Der findes aldeles intet i Saxos Udtryk om Arnold („solerti historicarum narratione callebat”. Ed. Stephan. p. 316.) som tyder her derpaa. Heller ikke siges der, at han læste for Absalon, naar han fulgte med ham paa Krigstog. Saxo beretter kun paa bemeldte Sted om Arnold: „Absaloni, delectandi gratia, supradictæ expeditionis comes existebat.”

Fortællinger, Saxo har tilfælles med Islænderne," og at denne saaledes kan have benyttet dem i skriftlig Form til sin latinske Umarbejdelse: saa vilde dette i sig selv aldeles ikke forandre Forholdet. Alt lægger tydeligt for Dagen, at Saxo har skrevet uden nogen Hjælp af tidligere Kroniker og Annaler; at han ikke har benyttet fremmede Skribenter; og at der i hans hele Værk, ikke engang i de seneste Bøger, omtales et eneste Diplom eller skriftligt Document. Tillige veed man, at der ligesaa lidt hos Islænderne, som hos Saxo, findes nogen historisk Sagafortælling om Danmark, der gaaer længere tilbage, end til Harald Blaatand. Hans eneste Kilde om ældre Tider har altid været Folkesagnet og den eventyrlige Tradition; om han har kiendt den allene giennem mundtlig Fortælling, eller han tildeels skulde have oversat efter nedskrevne Sægaer, kunde hos ham ikke giøre nogen væsentlig Forskiel. At baade en let Opsætning af den mundtlige Beretning, og en tro Hukommelse, har hørt til Saxos fortrinligste Gaver: derom have vi tilstrækkeligt Vidnesbyrd i Historien af hans egen Tidsalder. Dennes hele Form viser tydeligt nok, at den er forfattet efter Andres mundtlige Fortællinger; skriftlige Optegnelser, som Saxo kan have benyttet til denne Deel af sit Værk, maae have været saa og ikke af Betydning. Der forekommer intet Mårstal, ingen annalistiske Elementer; heller ikke omtales udtrykkelig nogen Begivenhed, hvorefter Saxo kunde fortælle som Dienvidne. Ligesaa lidt forekommer der hos ham en eneste Ytring, af hvilken man med Visshed kunde slutte, at han selv blandt Folket og Almuen i Danmark havde opsegt og fundet nogle af de Sagn, hvoraf han componerede sin ældre Historie; endskiøndt der vel findes Spor til, at han i enkelte Tilfælde har hørt flere Traditioner, der vedkom den samme Person eller Tildragelse; og at han undertiden ikke vil tilkiende dem lige Troværdighed. Dette Slags Prover paa kritisk Tvivl ere dog

faa faa⁸⁶⁾ og faa lidt betydende, ved Siden af den Lethed, hvormed han ellers har modtaget og optaget det mest vidunderlige og eventyrlige Stof, og giengivet det som historisk Beretning: at de snarere vise Saxos Omhyggelighed i at ville glemme ethvert Sagn, end nogen Vanstuelighed eller Betænkelighed ved deres Benyttelse. De forandre saaledes ikke noget i den Forestilling, vi modtage af vor Saxo som mere Sagnskriver, end Historieskriver; mere begavet med det poetiske, end med det kritiske eller filosofiske Anlæg til den historisk-fortællende Kunst.

Men heri laae ogsaa Evnen hos Saxo til netop at kunne frembringe et saadant Værk, som hans Historie af Danmark, der ikke blot i sine glimrende stilistiske Egenskaber, men i sin hele eiendommelige Natur, i sin Materie, som i sin Construction, ikke har fundet Lige i Middelalderen. Værket har derfor heller ikke forfeilet at gjøre sin Virkning i de mest forskellige Tider hos Læsere, der kunde modtage Indtrykket af Saxos livfulde Fremstilling og underholdende Fortælling, uden at forstyrres ved nogen kritisk Betragtning over Beskaffenheden af hans Kronike som et historisk Arbejde. Ingen tænkte

⁸⁶⁾ Klop, P. C. Müller, (Krit. Unders. I. S. 9.) og Dahmann have anført Exempler paa saadanne Tilfælde, hvor Saxo da bruger Udtryk som: *Opinantur quidam — sunt quidam, qui asserant — si sanæ credi fas est — neque enim illa mihi recensenda videtur opinio* (om Stærkødder.) o. s. v. Om denne Fabel-Helt fortæller Saxo Alt, hvad der nogenlunde lod sig fortælle — og vel endnu noget mere; men har dog hørt eet og andet, der forekom ham for galt at troe. Han adskiller saaledes udtrykkelig Beretningen, at Stærkødder var født i Gihland (*memoriæ proditum constat*) fra Sagnet (*fabulosa & vulgaris opinio*) at han var født med 6 Arme, o. s. v. — Et seldent Exempel paa Anvendelse af kritisk Undersøgelse og Burdering giver Saxo ligeledes i Begyndelsen af 7de Bog, i Anledning af Oluf, Kong Ingilfs Son. Han skielner her udtrykkeligt imellem en gammel paalidelig Efterretning (*perita rerum prodit antiquitas*) og et usikkert Sagn (*quidam incerto opinionis arbitrio perhibent*). Ed. Müller, p. 319.

herpaa af dem, som i det 16de Aarhundrede beundrede Saxos Værk. Blandt disse vare ogsaa hans berømte Oversætter, Anders Bedel, der selv, uagtet sin Lærdom, og sine udmærkede Gaver som dansk Prosaist i sin Tid, var ganske svag i historisk Kritik. Han tog ingen Forargelse af den „underlige Snak, som iblandt findes i denne Kronike, og synes saa godt som utrolig“. Han mener ikke allene: „at Kroniken alligevel derfor ikke strax er at foragte eller bortkaste“; men han veed ogsaa, „at det, som kan synes aldeles utroligt til Rom og Constantinopel, det findes alligevel udi Sandhed paa Island, og saa tvært derimod.“ Det vilde være daarligt, siger han, at forskyde Saxo, fordi han fortæller saadant, „ligenviis som han har fundet det for sig i gamle Kæmpeviser og andre Monumenter.“⁸⁷⁾ — Deri har Bedel paa sin Maade truffet det Rigtige. Saxo er umistelig, som Sagnskriver; fra hans eventyrlige Heltesagn falder i det mindste et og andet historisk Lyøglimt paa den danske Fortid. Det vil heller ikke glemmes (uagtet det slet ikke vedkommer vor Historie), at uden ham havde Verden ikke eiet Shakespeares udødelige Tragedie om Prinds Hamlet. — I øvrigt seer man tydeligt, baade af Bedels Fortale til Saxo, og af hans egne historiske Arbejder, at han var mere aandsbefægtet med Saxo, end med Hvitfeldt

⁸⁷⁾ Det vil saameget mindre undre os, at finde en saadan Synsmaade for Saxos Fortælling af „præstigia & portenta“ hos A. Bedel, da man vil finde, at den grundlærde Physiker og Mediciner O. Worm, til hvis Indlingsfag desuden den nordiske Oldkyndighed i Særdeleshed horte, ever et halvt Aarhundrede efter Bedel, neppe var naaet meget videre i historisk Kritik, end denne. Worm betragter saaledes 1633 (i Fortalen til P. Clausens Oversættelse af Snorre Sturl.) Runestenene som vigtige historiske Monumenter; antager, at Saxo har fundet stor Hielt til sin Historie af danske Konger i de islandiske Skjaldefange; og mener, „at man udi vores egen Historie helst maa blive hos den lærde Saxonem, som af visse Documentis haver sanket vores Kongetal“. e. s. v.

og Niels Krag; med andre Ord, at det poetiske Element betydede mere hos Vedel, end det politiske; at Folkesagn og Viser galdt mere hos ham, end Annaler og Diplomer. Hvis derfor neppe Alle ville være enige i, at Vedel „som lærd og kritisk Historiker indtog en meget udmærket Plads“:⁸⁸⁾ saa vil man dog vel i Almindelighed finde, at han egentlig har sin sande Betydning og Vigtighed ved sin danske Sprogkraft, og ved den Indflydelse, han derved kunde udøve hos Samtiden og en Deel af det 17de Aarhundrede; ligesom Saxo, hvor umisteligt hans Værk i øvrigt er, først vandt sin store Navn- kundighed ved sin Styrke og Veltalenhed i Romersproget.

Vedel har imidlertid, som de ovenfor anførte Steder vise, meent hvad vi endnu mene: at Saxo maa vurderes, efter hans egen Natur, efter hans eiendommelige Anlæg og Charakter; og efter hans Forhold til den Nation, som han tilhørte, og den Tidssalder, hvori han fremtraadte. Han har, hvor de ham tilgængelige indenlandske Traditioner og meddeelte Sagnfortællinger ikke kunde slaae til, „uden Betænkelse ladet sin Phantasi og sin Combinationsevne raade, for at bane Veien til det Maal, som han i sit Værk ikke tabte af Sigte.“ Hans Idee var: efter Absalons Opfordring at skrive Fædrelandets Historie, for at gjøre Danmark bekiendt for Verden; at anvende sit Talent og sin Fortælling for at forkynde det danske Folks ældgamle Hæder; derfor ogsaa „at føre et dansk Kongedømme over det samlede Rige, eller en meget betydelig Deel af samme, mange Aarhundreder op i Tiden, for end et saadant Rige virkelig var til.“⁸⁹⁾ Man kunde sige, at

⁸⁸⁾ Wegeners Histor. Efterretninger om N. S. Vedel. S. 111.

⁸⁹⁾ Om nordisk Historiographie. Maanedsskr. for Literatur. XI. S. 453. Jvf. Klohes Fortale p. 36. Hans Mening, at man vel maa tillægge Absalon nogen Deel i Saxos Bestræbelser for at give det danske Rige baade høi Æde og Ansæelse i Oldtiden: er vel ikke uden Rimelighed.

han paa sin Maade efterfulgte Livius i den Grundsætning: at vi maae holde Oldtiden tilgode, hvad den tillader sig for at smykke Nationers eller Staters Tilværelse med en heiere Glænde.⁹⁰⁾

Vi have derfor ogsaa forhen meent: at man, uden at tænke sig Saxo som „reent vilkaarlig Digter af den ældste Tids Fabelhistorie“, dog maa komme til den Forestilling om ham: „at han var en ligesaa klogtig som phantasterig Mand, der „umueligen kunde være i Stand til at frembringe en for hans „Tid saa udmærket, man kan sige saa kunstfuld Composition, „uden selv at indsee, at Mangel paa Sifferhed, Orden og „Sammenhæng i Sagnene om Danmarks Heltealder, „gav disse en langt anden Charakter, end de Beretninger, han modtog og meddeelte om en sildigere Periode, eller om hans Samtid.“ — At prøve, drøfte, eller vel endogsaa reent forkaste det Sagnstof, der blev ham overleveret, laae baade udenfor hans Kald og Formaal. For at opnaae dette, eller for at give Danmark en Historie, der i Alder ikke skulde staae tilbage for andre Rigers, har han saaledes ikke gjort sig nogen Betænkning ved at give Digtning, Eventyr, Almuesagn, og paa lidelige Grundringer, omtrent een og samme historiske Farve. Allerede i den første Bog af Saxos Sagnhistorie fremtræder dette herskende Træk i hans Fortælling og Skrivemaade; og det følger os uafbrudt giennem de otte følgende. Han har neppe paa saa Sider fortalt Oldtids-Sagn om Kong Dan, Humbles Søn, fra hvem („ut fert antiquitas“) „vore danske Kongers Stamme udrinder i lige Linie“, og om deres Sønnesøn Skiold, „efter hvem de følgende Konger kaldtes Skioldunger“: ser han i Eventyret om Skiolds Søn Gram og den

⁹⁰⁾ Natur hæc venia antiquitati, ut miscendo humana divinis primordia urbium augustiora faciat. Livius, in præfatione.

svenske Brindsesse Gro finder den første Leilighed til at vise sit glimrende Talent i at overføre gamle nordiske Heltesange og eventyrlige Fortællinger i latinssk Poesie, og i de forskjelligste, de mest kunstfulde Versbygninger. Allerede her, ligesom saa ofte længere hen, nævner han os en gammel Kilde (*patria carmina*) til sine Digtninger i Romersproget, hvilke især i 1ste og 2den Bog næsten Blad for Blad afbryde Saxos Fortælling i Prosa; men derimod reent forsvinde i 3die og 4de Bog, for atter at fremkomme og optage en betydelig Deel af Indholdet i 5te, 6te og 7de Bog. — Det er umueligt at blive nærmere bekendt med denne tidligere Deel af Saxos Værk, uden at det maa blive os klart, at han ligesaa meget har fulgt et indvortes Kald til at dyrke og udøve den for hans Tidsalder ualmindelige Gave og Færdighed, han besad i den latinske Poesie: som han har arbejdet for sit Hovedformaal: at fortælle den danske Historie. Om han allevegne i sine Vers har havt et gammelt Skjaldeqvad som sin Original for sig — og ved hvilke Midler det er blevet den, ved geistlig Skolelærdom og Universitetsstudium dannede Klerk mueligt, at tilegne sig Indholdet af de som oftest dunkle, kun for Indviiede forstaaelige gamle Sange i det islandsske Digtersprog: ville vi paa dette Sted forbigaae. Vi maae derimod komme tilbage til den ovenfor yttrede Formening: at Saxo dog undertiden er bleven noget betænkelig ved det Unaturlige og Utrolige i de Eventyr, som han optegnede efter sine Sagnfortællere; men at han hverken selv tog det noie med det Eventyrlige og Vidunderlige, der blev lagt tilbage i en dunkel Fortid, fuld af hedens overnaturlig Trolddom; eller har tænkt sig sine Læsere mere vanskelige og kritiske i denne Sag, end han selv som Forfatter var det. Vi see derfor vel undertiden, at det falder Saxo ind at ville sige noget til Forsvar for sin Sandhedskærlighed, eller for Mueligheden af det, der kunde menes at overskride al Sandsynligheds

Grændser (f. Ex. der hvor han i 1ste Bog begiver sig til at fortælle Haddings Eventyr.⁹¹) Men det gaaer dog mere ud paa, at man maa tage det Vidunderlige saaledes som det fortælles, og forklare det ved Magie og Trolddomskonst; end paa at prøve det ved nogen historisk Kritik og Sandsynlighed.

Men med Alt, hvad vi heri maae indrømme, i Henseende til Saxos Mangel eller Tilfædsættelse af kritisk Sands og Dommeraft — eller, som man uden Tvivl før kan sige, hans Lige gyldighed i at afvæie Folkefagnet og den eventyrlige Fortællings Urimelighed, naar den kun havde et poetisk eller episk Element: saa maae vi dog ikke overse, at der, om ikke i Stil og Foredrag, dog i Charakter, Indhold og Tone er en afgjort og naturlig Forskiel imellem Saxos sidste Bøger og dem, som enten indeholde Sagnhistorie, eller uvis Fortælling. Fra Svend Estrithsens Tid seer man tydeligt, hvorledes Saxos Aand og Interesse vender sig til en anden Side, eller mod den historiske Verden; dermed ophører Poesien i hans Værk; vi støde hverken paa Eventyr, sammensatte Fabler, vidunderlige Sagn, (naar en og anden Helgenlegende undtages;) eller overhovedet paa noget, i og ved sig selv utroligt. Naar han endog fortæller Kong Baldemars og Abjalens Bedrifter i et Slags Sagaform, med en undertiden noget smaalig Udførlighed — saa gives der ogsaa Partier, hvori han hæver sig til et høiere, mere universelt Standpunkt, hvorfra han nu og da optager en egentlig politisk Betragtning af historiske Begivenheder, og af de handlende Personer.

Lader det sig nu ikke negte, at han i den ældre Sagnhistorie, bevidst eller ubevidst, har overført ikke saa af de

⁹¹) Ne publicæ existimationi contraria, aut veri fidem excedentia fidenter astruere videar. — Hæc ideirco tetigerim, ne cum præstigia portentave perscripsero, lectoris incredula refragetur opinio." (Saxo. Ed. Müller, p. 34. 35.)

sildigere Tiders eller sin egen Tidsalder's Meninger, Bedtægter, Indretninger eller Statsforhold paa Tider og Personer, som maatte være mange Aarhundreder ældre: saa har han ogsaa derved undertiden, uden at ville det, bidraget til at oplyse nyere Forholds Bessaffenhed (f. Ex. hvad der vedkommer de forskjellige Folkeclassers Vilkaar, og Adelsens Forhold til Bønderne.⁹¹⁾ At Saxo's Fremgangsmaade i hans Sagnfortælling ikke har været aldeles ulig den, som Livius har fulgt i den romerske Historie, turde vel — naar der tages tilbørligt Hensyn til Sagnenes forskjellige Natur hos Romerne og hos Nordboerne — ikke findes uantageligt. Saxo deler i det mindste den Fortieneste med Livius, at de begge, hver for sin Nation have bevaret Folkets, af Poesie og Historie blandede Sagnstof, fra en Tidsalder, om hvilken vi uden Livius og Saxo kunde sige, at knap dens Tilværelse havde været os bekiendt. At der imidlertid i de romerske Kongers Periode hos den første findes langt mere Historie, mere factisk Grundvold, end hos Saxo før Gorm den Gamle, er vel utvivlsomt; men vor Historiefriver har givet sit Stof som han foresandt det; og han fortjener Berømmelse, ikke Dadel, netop fordi han har meddeelt os de gamle Eventyr saaledes, at Ingen kan tage Feil af deres Natur.⁹²⁾ Man finder derimod hos ham ingen Myther eller Theogonier; ingen Uledning af den danske Kongestamme fra Odins Søn Skjold; ingen Fremstilling af den mythiske Odin som historisk Person, som Religionsstifter, som Ophavsmand til Cultur, Hierarchie og Statsindretning i Norden;

⁹¹⁾ Saaledes i det bekiendte Sted i 5te Bog (Müllers Udgave S. 229) hvor Saxo (under Kong Frode) navnlig adskiller de tre Stænder: Servus, Liber (agrestis) og Ingenuus (illustris) eller Trælle, frie Bønder og Adel.

⁹²⁾ Endog Philologen A. Løb har fundet, at man skylder Saxo Tak, fordi han har bevaret saa mange danske Oldtidsagn. (Prolegom. p. 47.)

og dette afgiver netop et historisk Beviis for, at Saxo ikke har forefundet noget saadant i de gamle danske Sagn. Hans Fremstilling af Odin som en med overnaturlige Kræfter begavet Troldmand, „der mest pleiede at opholde sig i Upsala“, lægger for Dagen, at der i de Sfialdejange om danske Fyrster og Helte, som han har kiendt, ikke kan have været noget Spor til Eddalæren og dens Mythologie; endskiøndt dog adskillige af dens Gudnavne (Odin, Frigga, Thor, Valder) forekomme hos Saxo i en eventyrlig, næsten komisk Travestering.⁹³⁾

Længe har man derfor vel dømt med Dahlmann (anf. St. S. 272:) „at for den, der vil see ogsaa det, han ugierne seer, findes der hos Saxo — i hans Fortællinger om Frode, Starkodder, Regner og andre danske Helte — fuldstændigt Beviis for, at Helte- og Konge-Sagaer, oversatte paa Latin, ordnede i Kongerækker, og afdeelte i Bøger, aldrig kunne blive til Historie.“ Men man har ligesuldt, uagtet alle Mangler, Svagheder og Urimeligheder, der fremstikke af Forsøget paa at sammenstykke Sagnene til en dansk Kongehistorie, maattet beundre den Raffhed og Dristighed, den levende og bevægelige Phantasi, og det poetisk-rhetoriske Talent i Fremstillingen, som Saxo har vedligeholdt — man kan sige, næsten uden al Svækkelse eller Mæthed i Foredraget, giennem sin hele danske Fabel- og Sagnhistorie. Denne har tre Gange givet den historiske Forskning Stof til kritisk Drøftning; og ligesom vi med taknemmelig Opmærksomhed og Interesse kunne tilegne os Udbyttet af den Lærdom, Skarpsindighed og ufortrødne Flid, hvormed P. C. Müller Skridt for Skridt har fulgt Saxo, og med Held stræbt at opklare hans Fortæl-

⁹³⁾ Jvf. Dahlmann's Forschungen. I. S. 199—206, hvor han har samlet de vigtigste herhen hørende Træk hos Saxo, hvori der findes Levninger af Sagn og Eventyr om Odin og andre Nordens Guder.

ling, baade om ældre og nyere Tider: saaledes vil man ikke let finde en mere klar og s ndrig, mere skarpt og sikkert træffende — man kan lægge til, i sin Tone næsten humoristiskvittig — historisk Kritik, end den, som Dahlmann har underkastet Indholdet af enhver Hovedgruppe i Saxos Sagnhistorie, eller hans 9 første Bøger. — Vi maae indrømme denne udmærkede, men i senere Tider imod Danmark indtagne Historiefriver, at han, uden at være dansk, for 30 Aar siden har karakteriseret den danske Saxo, hans Talent, hans Foretagende, dets eiendommelige Udførelse, og den nordiske Fortidshistories Natur og Besskaffenhed med genial Klarhed, og i saa rigtige, træffende og fyndige Ord, at vi her ei kunne andet, end tilegne os nogle saa af samme:

„I de skandinaviske Nordlande findes Fortidens Folkesagn bevarede i en ualmindelig Rigdom, der virker med stærkt tiltrækkende Kraft. Disse Landes Historie er derimod meget ung; thi ingen mere dannet, erobringssysten Rabe har i tidligere Aarhundreder med skarpe og felelige Træk („mit scharfen Streichen und Strichen“) betegnet deres Slægters Marsfolge. Derfor har Sagnet tilkæmpet sig en fuldstændig Seier i Skandinavien; og naar endogsaa paa dets Omraad Nord og Syd, Island og Danmark, ligge i Strid med hinanden: saa syntes dette altid meer at gielde Anordningen af de forskiellige Masser, enkelte Hovedtræk i Sagnene, end deres hele Bæsen og Indhold.“ — Det er unødvendigt, at lade vor nyeste Samtid i sin historiske Literatur commentere over disse Ord. Sagnetiden, med dens Phantasiebilleder og nationalpoetiske Laageskikkelser, er endnu bestandig Nordboernes og de Danskes Yndling.

Lige fort og udtryksfuldt har Dahlmann tegnet Virkningen af Saxos Sagnhistorie, eller Historiographiens Skiebne, da den atter oprandt hos os nogle Aarhundreder efter hans

Død. „Længe herskede han uden Medbeiler i Danmark“; thi Snorre, og de historiske Sagasrivere, der fulgte efter ham i Norge og Island, vidste intet af Saxo; og i Danmark kiendte man ikke til Snorre, før i det 17de Aarhundrede. Kranz byggede, som han selv siger, væsentlig paa Saxo; Hvitfeldt, Pontanus, Meursius og flere senere Lærde, vilde vel monstre og rette paa ham, ved at udrense nogle Fabler, udtørre hans Prosa, og forjage hans Poesie; „den Hrefrygt, som negtedes den levende Saxo, viste man villigere hans Skelet.“ Man gik i det 16de og 17de Aarhundrede snarere tilbage, end frem. „Thi Saxo bliver „stor i Nordens Oldtid, om det endog kunde bevisees, at „ikke en eneste af alle hans Konger staaer paa sin rette Plads. „Tanker og Dypfindelser i hans Værk tilhøre Norden; hans „Fortællinger (Geschichten) ere dets frie Afføddinger, og for en „Deel Skildringer af dets inderste Liv. Og har han ikke i „enhver af disse Fortællinger givet — om end ikke hvad der „var sandt, saa dog hvad Forfædrene for største Deel holdt for „sandt? — Men nu udgav [og udgiver] man for sandt, hvad „der ikke blot aldrig havde været det; men hvad der aldrig var „bleven anseet for Sandhed.“

Her standse vi; thi Dahlmanns efterfølgende aandsfulde Skitse af den danske Historieskrivning og historiske Kritik fra Torfæus til Suhm (hvis Fortienester og hvis ædle Tænkemaade Dahlmann paa en smuk Maade lader vederfares Ret) maa læses hos Forfatteren selv. (Forschungen. I. S. 342—402.) Man maa hos ham selv gjøre den Erfaring, at i det han omtalte, hvad der siden Suhms mejsommelige, den uforglemmelige Wedles halve Levetid medtagende Arbejder, er prøvet paa den samme Wei for at gjøre et spildt Forsøg paa at bringe „en Sammensmeltning af Saxo og Islænderne“ i Stand,

— da har Dahlmann ligesom ahnende forudsæet, at man i 30 Aar (fra 1822 indtil nu) ikke vilde komme videre i Nordens Oldtidshistorie. Det vil heller ikke lykkes Nogen, der ikke vil lære: at digtende Phantasi aldrig kan skabe en Kiendsgierning; og at man, selv med den dybeste Lærdom ikke vil udrette mere, end Saxo, naar man „vil lære Historie af Digtere.“ (Dahlmann. S. 396.) Dette viste bl. a. Schøning, da han af et temmelig nyt islandsk Eventyr (Fundin Noregr) konstruerede en Beretning om „den mærkværdige Begivenhed, hvorledes de Lande, som siden førte Navn af Norge, første Gang forenedes under eet Hoved“; nemlig da Nor og Gor, Søner af Thore, der var Sen af Sne den Gamle, og Sønnesøn af Frost, fandt Norge, ved at søge efter deres bortkomne Søster Gor.⁹¹⁾ „At Tildragelsen — siger Schøning — er rigtig i sig selv, det viser Fortællingens hele Sammenhæng, tilligemed flere Omstændigheder.“ Naar man nu læser denne Forsikring af en af de lærdeste Normænd for 80 Aar siden, og tænker paa, hvilke Bygninger den antiquariske Phantasi og Digtningsevne efter den Tid har opført, den ene i Gruset og Ruinerne af den anden: da vil man ikke længere forundres saa meget over den saakaldte „Hypothesis Saxonica“ i den danske Historie. Men man vinder da ogsaa ny Styrke for sin Overbeviisning: at den samme Grændse, som Saxo — maa skee uden at vide eller ville det — i sit Værk har trukket imellem Sagnfortælling og historisk Beretning, den overskrider Ingen, uden at han taber Udkomst til at kaldes „Tidernes sanddrue Tolt“, eller til Navn af en sandfærdig og troværdig Historiefriver.

⁹¹⁾ Björner's Kämpa-Dater p. 2. Jvf. Schønings Norges Hist. I. S. 113—117.

4.

Endnu kan det staae tilbage, ved Slutningen af de her samlede Bemærkninger over Danmarks og Nordens mærkværdigste, i sin Art eneste Historieforfatter fra Middelalderen, i det mindste at meddele nogle Bidrag til et Udkast af hans religiøse, moralske og politiske Tænkemaade, hans Charakter som Menneske, som Tænker, som Statsborger og Patriot — saaledes som den speiler sig i hans Forfatterværk, og i dets forskellige Elementer og Afdelinger. Hvad det sidste angaaer, da maae vi forudsænde den Bemærkning: at med Hensyn til Moral, Statsklogskab, Menneskekundskab og Anvendelse af Forstand og Dømmekraft — saaledes som Saxo ynder, ved enhver given Leilighed, at yttre sine Meninger i korte almindelige Sætninger og fyndige Læreregler — findes der ikke nogen kiendelig Forskiel i de forskellige Partier af hans Historie. Enten han lever i Sagnets, Eventyrets og Fabelens Phantasteverden, eller i den rene factiske Beretning om Samtidens oplevede Begivenheder: er han een og den samme som ethisk og politisk Didactiker, som Moralist, som forstandig og frimodig Tolk af sine Meninger og Overbeviisninger. Hvorledes disse komme tilhøve i hans historiske Værk — hvorledes baade hans Charakter og Tænkemaade, hans Stand og Stilling, og Tidsforholdene i Danmark, have yttret deres Indflydelse paa den egentlig historiske Deel af Værket, ligesom hans Iudbildningskraft og poetisk fremstillende Talent paa Sagnfortællingen: dette vil vi forsøge, i det mindste ved enkelte Prøver og Exempler at oplyse.

Det vil være naturligt for Enhver, som uden noiere Fortrolighed med hans Værk, kun tænker paa Saxos Stand og paa Geistlighedens Stilling, ligesom paa hans personlige Forhold til Landets fornemste Prælat, allerførst at forestille sig ham som en streng canonic, eller af den catholske Kirkes Læresætninger

giennemtrængt og behersket Hierarch — eller endog, i Betragtning af hans stærke Phantasie, som en mørk, eller overtroisk og bigot Klostermand fra Middelalderen. En saadan Forestilling vil allerede svækkes, naar man seer, med hvilken naiv Digterlyst han fordyber sig i Fabeltidens Eventyr; eller hvorledes han, ved at fortælle disse, ikke engang tager i Betænkning at udmale flibrige Situationer med en Art af poetisk Frihed, hvori Absalons Klerk neppe giver Ovid og andre romerske Digtere noget efter. Men denne Forestilling vil tabe sig endnu mere, naar man seer, at Saxo paa sine Steder ikke skaaner lastefulde Prælater, saa lidt som Konger og Fyrster, hvis Egenskaber og Levemaade ikke svare til deres høie Stand og Værdighed. Saaledes er han næsten udtømmelig i at udoise Dadel og Forhaanelse over Biskop Henrik i Dalby, der blev affat for hans Drifselighedens Skyld. Denne Biskops Hylteri, siger han bl. a., som ikke engang kunde være sømmelig for en Almuesmand, end siige for en Prælat, paadrog ham en uudslettelig Banære, Spot og Foragt. (Lib. XI. Ed. Müller, p. 549.) „En Biskop — hedder det paa et andet Sted — maa ikke blot i Død, men i sine Gierningers lysende Exempler (*serenis operum exemplis*) være Folkets Lærer og Mønster“. (12te Bog.) Heller ikke Svend Estrithsen bliver skaanet; uagtet denne Konge i høi Grad berømmes for sin store Yndest for Kirken og Geistligheden. Saxo nedsetter ham kiendeligt nok for hans svage Regiering; og Kongen maa høre meget ilde for sine grove Dvertrædelser af Sædeligheds Love, som Fyrsterne, baade i Middelalderen og i nyere Tider, gierne have villet betragte som gieldende allene for deres Undersaatter. — Svend Estrithsen, siger Saxo, kom paa Thronen mere ved Held, end ved egne Evner („*successu magis quam viribus*“); han havde hverken Folkegunst, eller Kraft nok i sin Regiering; han „var ikke en saadan Konge, at Rigets Fary

og Anseelse ved hans Regiering kunde fremmes;" og de „gode Egenskaber, han besad, fordærvede og besmittede han ved sin umaadelige Løbsagtighed.“⁹⁵⁾

Imidlertid maa man strax derpaa erfare, at Saxo dog finder en langt værre og himmelraabende Synd deri, at Kong Svend, da han vilde forlade sit ukyske Levnet, og skille sig ved sine Triller, tog sin afdøde Dronnings Stivdatter, som hun var et sammenbragt Barn, til sin Hustru; hvorimod Saxo berømmer Kongen meget, fordi denne omstøder, da Geistligheden ikke vilde med at forholde ham hans uhyre Forbrydelse, „dæmpede sin utugtige Brynde“, og skilte sig fra sin Dronning. Her kan vor Historieskriver forekomme os noget i Strid med sig selv; men naar man tænker paa Kirkens strenge Love om de forbudne Grader i Hæteskab, og Hierarchiets Grundsætninger i Saxos Tidsalder, da vil dette mindre overraske os. Derimod finder man Saxo consequent i den alvorlige Dadel, hvormed han længere hen revser Erik Giesgods løbsagtige Levnet, og ligefrem siger om denne Baldemard den Førstes Farfader, at han, ved Siden af alle de ypperlige Egenskaber og Fortrin, baade paa Siælens og Legemets Begne, som prydede ham, besmittede dem med Ukydsgheds stygge Pletter.⁹⁶⁾ Det er kun Skade, at Saxo selv svækker

⁹⁵⁾ Saxo. L. XI. Ed. Müller, p. 547, 557. Denne af Saxo høit fortiente Lærde finder i øvrigt hans Fremstilling af Svend Estrithsen som en upopulair Konge modsagt af Historien. Uagtet Svends idelige Nederlag og Uheld i Krigen med Harald Haardraade, forlode de Danste aldrig hans Sag. — Men det synes ikke unaturligt eller usandsynligt, at Saxo, der levede og skrev under seierlige og kraftfulde Konger, og fra Sagtidens Heltealder havde faaet Smag for Manddom og krigeriske Bedrifter, ikke kunde finde meget fra den Side at beundre hos en Konge, som dog ikke ganske kan have været uden Skyld i de uophørlige Uheld, der forfulgte ham i Krigene, baade med Magnus og Harald.

⁹⁶⁾ Corporis animique fulgorem sola libidinis vis tetris intemperantiæ maculis obscurabat. Lib. XII. Ed. Müller. p. 603.

Indtrykket af hans moralske Strenghed paa dette Sted ved en, jeg veed ikke om man skal sige mere umoralst, eller mere forunderlig naiv Berømmelse over Dronning Bothilde, som „udmærket baade ved Skionhed og ved Dyder“ gav sit Kion et glimrende Exempel paa qvindelig Taalmodighed i de Krænkelser, hun maatte lide (*tolerabunda mens ad insolentiam mariti*) ved at „vise sig som en Moder imod de Piger, med hvilke Kongen drev Utugt; i det hun ikke allene beholdt dem ved sit Hof; men ofte med egne Hænder pyntede dem, for at de kunde blive desto mere indtagende for Kongen.“⁹⁷⁾ Saxos videre Betragtning over Dronningens Udsærd er ikke mindre naiv, end den foregaaende Beretning; og hele Stedet kan tillige afgive et stærkt Beviis paa vor Historiefrivers ubetvingelige Lyst til at benytte sit rhetoriske og stilistiske Talent. „Det havde været meer end nok, om Dronningen havde holdt sin Fortørnelse tilbage; men hun lagde endog Dmhed til“; (*cumque abunde foret iram abjecisse, addidit caritatem*) og da hun ikke mere kunde behåge sin Mand ved egen Skionhed, vilde hun opnaae det ved Andres.“ Uden at tænke paa, blandt hvilken nedrig og vanæret Klasse af hendes Kion han nedsetter Dronningen, bliver Saxo ved, i udsøgte Talemaader at berømme hendes „exemplariske Taalmodighed“ (*„clarissimum muliebris patientiæ exemplum“*.) hendes Mildhed imod dem, „som berøvede hende Kiærlighed“ (*„amoris sui raptrices“*) og den ualmindelige Lemfældighed, „der gjorde hende fortient til et Hædersminde hos Efterlægten.“ Vi ville antage, at Saxo i Dronningens Opsærd har seet et Exempel paa en høi Grad af Selvfornegtelse og religiøs Idmyghed. I hans Ord er dog denne Synsmaade ikke yttret.

⁹⁷⁾ „Quarum ut formam quoque concinnioerem efficeret, sæpenumero capitibus earum cultum propriis manibus exhibebat.“ (L. XII, Ed. Müller, p. 602, 603.)

Ikke mindre Forundring, end en saa naiv, efter alle Anstændigheds og Sædeligheds Begreber meget anstødelig Fortælling om en Dronning, der var Moder til Erik Siegods eneste ægtefødte Sen, Knud Lavard, Kong Baldemars Fader, vækker den aabne Frimodighed, hvormed Saxo ved flere Leiligheder taler om Skindhellighed, om overdreven, hyklet, eller falsk Andægtighed. Saaledes dommer han med en Frihed, der ikke kan være større hos en catholsk Geistlig, om Unyttigheden af Anger og Omvendelse eller Syndsfortrydelse i Dødens Time.⁹⁸⁾ Hans Uttringer i Anledning af Kong Harald Heins Bigotterie ere ligeledes til den Grad frie og dristige, at man ikke kan tænke sig andet, end at Saxos Historie maa have faaet sin Plads paa Listen over de i den catholske Kirke forbudne Bøger, dersom den nogen Tid er bleven giennemlæst af de pavelige Censorer⁹⁹⁾. „Man behager „Gud mere (hedder det) ved at styre sit Rige troligt, end ved „tom og falsk Døvertro; (plus Deo sinceram regni administrationem, quam inania superstitionis momenta placere. L. XI.) „mere ved at holde strengt over Retfærdighed, end ved „overflødige og hykkelske Bønner“. („supervacua precum

⁹⁸⁾ „Scen og unyttig er den Fortrydelse, (sera & inutilis poenitentia) som af Sky for Bedring og Lyst til Synden udsættes til Livets yderste Grændse.“ (ad ultimum usque ætatis terminum prorogatur.) Lib. XV.

⁹⁹⁾ Man maa komme paa denne Tanke ved at sammenligne disse Uttringer hos Saxo med det eneste Sted, som var undsluppet den i høi Grad forsigtige Cervantes, og som Censuren i Spanien fandt Anledning til at stryge i Don Quixote. Dette Sted, som først nylig skal være opdaget, lød saaledes (L. c. 36:) „Sancho bør betænke, at Kiærlighedsgierninger, som udføres lunken og uden Iver have ingen Fortieneste og hjælpe til intet.“ (que las obras de caridad, que se hacer tibia y flojamente, no tienen merito, ne valen nada.) Carlo Aribau Vida de Cervantes. Biblioth. de Autores Españoles. T. I. 1816. p. 32.

„adulatione.“) „Gud feer hellere, at Lasterne tvinges, end at Knæene bøies (libentius criminum, quam genuum flexus adspicit), og intet Dffer er Gud saa velbehageligt, som at den Fattiges Frihed forsvares; thi Konger bør vel agte Religionen, men undertiden er det mere Ære for dem, at bellæde Dommersædet, end at gaae i Kirke.“¹⁰⁰⁾ — At vor Historiefriver, der er saa ugunstig stemt mod Harald Hein, derimod holder en prægtig Lovtale over Knud den Hellige som Religionens Haandhæver, som Kirkens og Geistlighedens Beskytter, vil man ikke finde uventet; snarere maaskee, at Saxo synes at have fuldkommen Tro paa de Mirakler, som efter hans Fortælling skulde være foregaaede, baade ved denne Konges, og tidligere ved den roskilde Biskop Vilhelms Grav. En nyere dansk Historiker har gjort sig Umage med at ville bortforklare denne Saxos Mirakel-Tro;¹⁰¹⁾ den ligger dog ganske klar og tydelig i hans hele Fortælling, særdeles om K. Knuds Død og Canonisation. At Saxo skulde have skrevet den som Hykler, imod sin Dverbeviisning, giver han os ingen Anledning til at antage. Vi maae heller ikke glemme, at han med al sin latinske Lærdom og med en ikke ringe Deel Dphlysning, ligesuldt var catholisk Geistlig. Man finder ham derfor ogsaa at klage over Forliget imellem Erkebiskop Eskild og Kong Valdemar, hvorefter denne Prælat ulovligen

¹⁰⁰⁾ Aliquanto tamen speciosius interdum tribunalia, quam aras excolere. (Lib. XI. Ed. Müller. p. 573.)

¹⁰¹⁾ G. E. Baden om Saxo Grammaticus, til Geh. Conferentsraad Fr. Moltke. Odense 1809. S. 28. 29. Baden veed ikke ret, hvad han skal gjøre af Saxos Fortælling om Jertegn; f. Ex. ved Biskop Vilhelms og ved Kong Knuds Grav. Han vilde gierne antage, at Historiefriveren selv ikke troede paa det, han fortalte, eller at han dog kun havde Troen paa slike Mirakler af Bane. Der er ligesaa lidt i de anførte Tilfælde, som i Beretningen om Poppos Jernbyrd (10de Bog) Spor til nogen tvivlsom Mening hos Fortælleren.

afstod geistlige Gudsjer, som tidligere Konger havde stienket til Kirken, og som nu imod Ret og Villighed bleve lagte under Kronen.¹⁰²⁾ Saxos Historie berettiger os overhovedet ikke til at regne ham til Skeptikernes Klasse. Vi maa ogsaa i Tilfælde, som det berørte, og et Par andre, hvor der handles om Jertegn, tænke paa, at Saxos Fremgangsmaade som historisk Fortæller overhovedet gif ud paa at samle, ordne og meddele Traditionens Stof; fielden udtryffeligt at berøre, hvorledes det kunde forholde sig med dets Rimelighed; men overhovedet at overlade Kritik og Døftelse af Stoffets Troværdighed eller Sandsynlighed til Læserens Sind og Dømmekraft.

Vi ville ved denne Leilighed i Forbigaaende med nogle Ord berøre Skrivemaaden i Saxos Historie, med Hensyn til dens Form og stilistiske Charakter. Der findes uimodsigeligt hos Forfatteren en afgiort poetisk Evne til umiddelbar Dyfatning af et episk Stof — det være nu for Digtning, eller for historisk Fortælling; ligesaa besidder han en ualmindelig Evne til at forme det modtagne Stof og at meddele det i en Beretning, der vel ofte bugner under Byrden af oratorisk Kunst og Prydelse, men dog hverken fattes Liv eller Klarhed, ffiendt den gives i et dødt Sprog. Dette behandler Historieforfatteren, som man veed, med en Styrke og Færdighed, der ikke viger tilbage for nogen Vanskelighed, men heller ikke tænker meget paa at giøre Veien let eller magelig for Læseren; og for denne vil desuden altid en stor Deel af Saxos danske Historie klinge omtrent som naar man læser en islandsk Saga paa Latin. — Naar vi derhos betænke Tiden, hvori Saxo levede, og denne Tidsalders latiniske Studier, som næsten allene

¹⁰²⁾ „Beneficia, quæ superiores reges sacris ædibus religiosa liberalitate detulerant, regiæ potestati præter fas potiènda restituit; quod parum licite gestum postera regum usurpavit auctoritas.” L. XIV. Ed. Müller. p. 772.

bevæge sig imellem Kirkefædre, Scholastikere og sildigere romerske Classikere: da vil det ikke forekomme os uventet, at hans Prosa, i hvor kunstfuld veltalende, eiendommelig og udtryksfuld den i det Hele er, dog ogsaa ofte er vanskelig, dunkel og tung, eller ogsaa mere sindrig og billedrig, end klar og simpel i Fortællingen. — Det vil heller ikke undgaae os, at endstøndt en livsfuld Phantasi og poetisk Mandsretning høre til Saxos umiskendeligste Egenskaber: saa var han ingenlunde en blot naiv, eller reen episk Fortæller af Fortidens Sagn eller af Samtidens Begivenheder. Han har en ligesaa afgjort Lyst til at moralisere, som til at fortælle; ja det kunde synes, som netop den ethiske og politiske Betragtning havde været ham en Hovedsag; eller at han fornemmelig ansaae Historien for det, Cicero kalder den, „Livets Læremesterinde“. Man har for lang Tid siden fremhævet den store Rigdom, Saxo har af didactiske Kiærnesprog og Læreregler, som han ved enhver given Leilighed anbringer i en saadan Fylde, at det kunde see ud, som han vilde bruge den danske Historie allene til Exemppler for en moralsk og politisk Lærebog. Det er ogsaa i dette Skatkammer af Sententjer, Ordsprog, Loveregler og practiske Reflexioner, hvor man kan vente sig den bedste Kilde til at finde de paalideligste og eiendommeligste Træk af Saxos Tænkemaade. Vi have i det Hele ingen Grund til at mistænke hans Oprigtighed fra denne Side; thi man seer alt for tydeligt, at Lyst og Drift til at give, endog den mest evenyrlige og phantastiske Fortælling en moralsk eller politisk Lære eller Betragtning med paa Veien, var uadskillelig fra hans Tænkemaade og Charakter som Historiker. Uden at ville negte, at Maaden, hvorpaa han anbringer sine Reflexioner og Lærdomme undertiden maa forekomme os noget tvungen og søgt; ligesom hans Læreregler stundom ere oversflødige, eller saa simple, at de saa at sige af sig selv maa danne sig hos enhver Læser: saa kan der dog

neppe tvivles om, at han har skrevet med samme naive Grønlighed i sit didactiske Foredrag, som i sin episke og historiske Fortælling. Ved det første har han ogsaa allerede i det 16de Aarhundrede, eller efterat Saxos Historie var bleven bekendt i det nyere Europas lærde Verden, vundet ikke ringere Navn, end ved sin latinske Belsøenhed; og endnu vil han mangen Gang overraske os ved den sunde Fornuft og træffende Sandhed i hans ethiske Sætninger og Betragtninger; om de endog ikke allevegne synes lige passende til Stedet, hvor de ere anbragte.

Her er allerede tilforn meddeelt nogle Prover paa, at man i det mindste ved visse Leiligheder finder Saxo frimodig og fordomsfri, endog naar han ytrer sig om geistlige Sager, og om den udvortes Andagts Værdi. Ikke mindre alvorlig er han i at foreholde Fyrster og fornemme Herrer de Pligter, deres Stand paalægger dem. Selv den mægtige Baldemar, under hvis Regiering Saxo levede og skrev, og hvis Bedrifter hans Historie fremstiller i al deres Glans, kan ikke altid gaae fri for dens misbilligende Dom; s. Ex. i Beretningen om Kongens Reise til det tydske Keiserhof, og hans Føielighed imod Friderik Barbarossas Fordringer. Saxo var vist nok langt fra en lav eller krybende Tænkemaade, hvoraf der ikke findes noget Spor hverken i hans Fortælling eller i hans Reflexioner. Men desuagtet lægger han ikke Skiul paa, at det er Kong Baldemars Slægt, som han især har givet sin Hylding; og vi see af hans Tilsegnelse, at han ligesaa vel forstod, i udsøgte latinske Talemaader at berømme sine høie Herrer, som at lægge Alvor og Sandhed i almindelige Læreregler og moralske Sententser. — Hans Moral for Konger og Regenter er overhovedet henvendt til at fremstille deres Magt og Heihed som Egenstaber, de ikke besidde for deres Person allene, men for at anvende dem til at

fremme Folkets Hæder ved frigerste Bedrifter, ligesom dets Belfærd og Sikkerhed i Fredens No. Fyrstens Omhu maa være henvendt paa det, som kan forfremme Landets Vel; det er ikke sit eget Bedste, men Fædrelandets, som han har paataget sig at sørge for.¹⁰³⁾ At befordre sit Lands Belfærd, maa han foretrække for at herske over fremmede. (*Salus patriæ exterarum rerum dominio præferenda est. Lib. I.*) Egennytte og Sierrighed maa han sbye; det er Grens Binding, han allene maa eftertrægte“ („*solius gloriæ lucrum appetere*“.) Regentens Myndighed er den høieste, og maa være udeelt; („*Det Rige, hvor Magten er deelt, agtes ringe af Fremmede*“;¹⁰⁴⁾ men den maa ikke være despotisk, ikke udøves for at tilfredsstille private Lidenskaber,¹⁰⁵⁾ eller forsmæde de Støtter, som Fyrstemagten eier i Folkets Bifald og Bistand, hvilke endog, ved Siden af Hærens Trofskab, ere uundværlige for Herskeren. „*Kongernes Myndighed har en Støtte i Folkestemmen.*“ („*Regum auctoritas popularibus innititur suffragiis.*“ L. XI.) — „*Fyrstens Hæder pleier at vore ved hans Krigeres Trofskab; men hans Herredomme betyder ikke meget, naar det ikke tillige støttes ved Almuens Hielp.*“¹⁰⁶⁾

Paa mange andre Steder fremstiller og indskærper Saxo den sande Guds frygt, streng Retfærdighed, ved Siden af forsønlig Mildhed, Ordholdenhed, Raadehold, Agtelse for Sandhed og et aabent Øre for frimodige Raad og Advarsler, som

¹⁰³⁾ Dette hører til de Fortienerier, som Saxo tillægger Skjold. „*Non armis modo, verum etiam patriæ caritate extitit. Quicquid ad emendandum patriæ statum attinet, summa diligentia præstitit.*“ o. s. v. (Lib. I. Müller. p. 21.)

¹⁰⁴⁾ „*Unius Regni dividua potestas sperni solet ab exteris.*“ (Lib. IX.)

¹⁰⁵⁾ *Privatum abest crimen, ubi publicæ libertatis vindicta peragitur.* (Lib. XI.)

¹⁰⁶⁾ *Principum nullius momenti imperium est, si non plebeis subsistat auxiliis.* (Lib. XI.)

væsentlige Egenskaber hos en god Regent. Heller ikke vil Saro, endskiødt han levede under en Række af tre Konger, som alle vare Krigsfyrster og Erobrere, at det kun er ved Vaaben, en Fyrste vinder Navn og Ære. „Fredens Hæder (virtus togata) bør en Fyrste holde ligesaa heit, som Krigsbedrifternes.“ — „Udvortes Gudsdyrkelse er berømmelig hos Fyrster; men Gud seer mere paa Retfærdighed, end paa Doffer.“ — „Konger maa ikke taale Uret eller Uretfærdighed af Nogen — var det endog deres nærmeste Slægt og Venner.“ („Non sanguini, non necessitudini, indulgentiam habere.“ L. XI.) „Fyrstens Yndest eller Fortrolighed maa ikke befrie Nogen fra den fortiente Straf.“ „En Konge er bedre tiemt med dem, som foreholde ham Sandhedens Alvor, end med dem, der stufte ham med Smige-rens Løgn.“¹⁰⁷⁾ „Aldrig bør Fyrsten fortryde paa et nyttigt Raad; det er langt bedre, at tage Lærdom af Venners aabenbare Raamindelser, end at mishandles af lønlige Uvenners bitre Smædelser.“ (L. XV.) — „En Regent maa hverken være grufsom eller blodagtig; han maa holde Middelveien imellem overdreven Haardhed og Mildhed“: „(medium inter desidium & ferociam tenere temperamentum.“) „Redelighed og en aldrig rokket Bestandighed i Ord og Gierning („animi integritas, perpetuaque in cunctis constantia“) høre til Kongers og Fyrsters skionneste og ypperste Prydelser.“ (15de B.) o. s. fr.

Uagtet nu vel Ingen i det Hele vil kunne frakende Saro Reenhed og Dyrigtighed i moralske Grundsætninger, fordomsfri Upartisthed og Retfærdighed, eller en tidt frembrydende Frimodighed i at bedømme Begivenheder og Handlinger uden Hensyn til Stand eller Personer: saa har man dog ikke overalt villet tilstaae ham en saadan Upartisthed. Man har bebreidede

¹⁰⁷⁾ „Regem veritatis seria monere, quam adulationis mendacio fallere, preciosius.“ (Lib. VIII. Müller. p. 431.) Denne Lære tillægges Istænderen Ræf, som hellere vilde besyldes for Uafnæmmelighed, end rose med sin Overbeviisning.

ham, at han mere holdt paa Hierarchiets og Adelenes Fordeel, end paa Folkets Frihed og Bondestandens Rettigheder.¹⁰⁸⁾ — Det vilde have været besynderligt, eller endog unaturligt, dersom en Mand med Saxos geistlige Opdragelse og Dannelse havde skrevet imod sin egen Stand; eller dersom han i det 12te Aarhundrede havde hyllet demokratiske Ideer, og en revolutionair Politik. Det er Alt, hvad vi kunne vente os af en tænkende og rettskaffen geistlig Historieskriver i hiint Aarhundrede, at han fordrer af sin egen Stand et Levnet, der i Sæders Reenhed og Anstændighed svarede til Christendommens Lære; og af Landets Fornemme eller Adels, at de ved egne Bedrifter eller Fortienester maatte vise sig deres Forsædres Navn værdige. Saxo havde alt for megen Estertanke og Forstandighed til ikke at indsee, at hos ethvert Folk og i enhver Tilstand maa den raade Kraft vige for Intelligents og Klogskab, hvor det gielder om at styre og raade i en Stat. I Saxos Tidsalder fandt man disse Egenskaber, for saa vidt som de skulde erhverves ved Studier, Lærdom og Livserfaring, kun hos den høiere Geistlighed. Hos den allerede udviklede Adelsstand vare krigerisk Dygtighed, Vaabensfærdighed og Tapperhed, de især betydende og fremtrædende Egenskaber. At den nylig opkomne Borgerstand, og selv den endnu vel temmelig talrige Stand af frie Bønder og Kronebønder, maatte, som Saxo mener, vige for de Høiere, og lade sig lede og styre af dem: er ikke meer, end hvad Enhver, som kiender til Tidsalderen, vil vente sig.

Man har tillagt ham Partiskhed; saavel for hans Belynder og Beskytter Erkebiskop Absalon, som for Knud Lavards Afkom, Kongerne Baldemar I. og Knud VI. I sidstnævnte Henseende tilskrives

¹⁰⁸⁾ Suhm tillægger ham »Partiskhed for de Mægtige«. (Dann. Hist. IV. 577.) Jvf. Dahlmanns Forschungen. S. 257.

Suhm ham denne Feil. En anden blandt de mest belæste af vore nyere Historikere (hvis Lærdom dog i Almindelighed kun anvendes paa kritisk Døftelse af et eller andet Punkt) beskylder endog Saxo for „en uedrig Kryben“,¹⁰⁹⁾ fordi han berømmer Knud VI., der paa Absalons Forben tilbagefaldte sin Befaling, at straffe de oprørske Bønder ved Ddelæggelse af et heelt Herred i Skaane. Den Declamation, hvormed Saxo ved denne Leilighed ophøier Kongens Mildhed og Raade, kunde han vel have sparet, eller nedstemt sine Udtryk; men i sig selv siger hans oratoriske Udraab her ikke meer, end at Kongen gjorde bedre i at følge Absalons kloge og sündige Raad, end sin siebliffelige Forbittrelse over en betydelig og farlig Opstand. Vilde man overhovedet fordre, at Saxo skulde have skrevet sin Historie uden al Indflydelse af Absalons fremragende Egenskaber, og af de to Kongers Personlighed og store Bedrifter, i hvis Regjering den fiendne Prælat saa længe var Siælen: da vilde man forlange det Umuelige, eller forlange Betingelser, der ikke fandtes i Tidsalderen, og en anden Individualitet, end Saxos, hos Historiens Fortæller. Hvad der undertiden skader ham, er ikke saameget en forsætlig Bestræbelse efter at sætte hans Histories Helte i et glimrende Lys, som det er den stærke Drift til at følge sin poetisk-rhetoriske Natur, hvilken han fielden kunde modstaae. Man kan vel have Ret til at sige, at det ikke var Saxo givet, at gennemskue enhver Begivenhed med en Statsmands kyndige og skarpe Blik — saalidt som at fortælle den uden personlig Deeltagelse, med en altid lige kold og afmaalt Rolighed; men man vil aldrig faae en mere klar Beskuelse af den uvrdeerlige Fortieneste, som han desuagtet

¹⁰⁹⁾ A. Kall, i en Anmærkning til Suhms Dann. Hist. VIII. S. 595. (Saxo Lib. XVI. Ed. Müller, p. 964. 965.) (Svf. Belschovs Not. I. pag. 964.)

erhvervede sig af Danmarks Historie i det 11te og 12te Aarhundrede, end naar man vil tænke sig den, i nyere Tider eller i vore Dage behandlet og skrevet, uden at kunne benytte Saros Værk fra den 11te til den 16de Bog.

Af de ovenanførte Steder maa dog Ingen forledes til den Mening, at der hos Saro, uagtet hans Frimodighed i at foreholde Kongerne deres Kald og Pligter, fandtes noget Ansæg til Folkesmiger, eller noget Spor til, at han kunde ansee Mængdens Despotie for bedre end Fyrsternes. Som Geistlig og Abfalens Klerk, forsvarede han Kirkens Myndighed i dens egne Sager; for dens Dom gielder ingen Standsforskjel. Saro vil ikke indrømme Adelen større Uafhængighed af Kirkens Ret, end den ringeste Mand i Landet;¹¹⁰⁾ men han er en lige saa stærk Forsvarer af Aristokratiet, naar det ikke blot vil hovmode sig af adelig Fødsel, men fortiene sin Anseelse og Hæder ved Egenskaber og Bedristeres Glæde. („*Avitæ nobilitatis splendor conspicuis virtutis operibus æquandus est.*“ L. XIV.) De høibyrdige Fornemme („*majores*“) maae gielde noget, og det er ikke den raade Mængde („*plebs, minores*“) der kan eller skal herske; men ligesom Folkets Bistand behøves for at styrke Kongemagten,¹¹¹⁾ saaledes hjælper ikke Herrestand, eller høi Fødsel, til politisk Magt og Betydning, naar ikke aandelig Kraft, personlig Dyd og Tapperhed forhøie Slægtens Hæder — dette er Grundsætninger, som ofte og idelig gientages hos Saro. Saaledes hedder det f. Ex. „*Slægtens Adel fornædres hos den, som gjør sig selv uadelig i Sæder.*“¹¹²⁾ Den Udelige,

¹¹⁰⁾ „*Sacerdotii jura, quibus servorum æque ac dominorum, neque ingenuorum parcius quam ignobilium, flagitia vindicari par est.*“ (Lib. XI.)

¹¹¹⁾ *Regum auctoritas popularibus innitur suffragiis.* (Lib. XI.)

¹¹²⁾ *Sanguinis pretium evalescit, quum se moribus ignobilem homo fecerit.* (Lib. XI.)

der pletter sin Stammes Ære ved nedrige Forbrydelser, tugter Saxo uden Skaansel;¹¹³⁾ og han vil ikke vide af Ahnes stolthed, der mener at kunne sove trygt i Skyggen af et Stammetræ. „Gammel Adels Glands maa vedligeholdes ved lige glimrende Bedrifter.“ — „Den, hos hvem Dyd fattes, vinder aldrig Agtelse for sin Herkomst; („quem virtus defecit, nullam stirpis reverentiam obtinet;“) og ved Siælens Lyde svinder enhver Glands, som følger med fornem Slægt.“ — „Den Adels allene er fuldkommen, som hverken har Mangel paa Dyd, eller staaer tilbage i ædel Byrd.“ o. s. v.

Aristokratiet vil Saxo saaledes vel ikke tillægge en sfranke-
 løs Magt, eller Anseelse og Rettighed, grundet allene paa
 adelig Fødsel, hvilkken han betragter som et Skield, der kun
 ved personlige Fortienester kan holdes blankt og frit for den
 fortærende Rust. Men tillige er det efter hans Anskuelse ikke
 meer end naturligt, at de Ringere og Mængden (hvis
 Hylding og Bifald han heller ikke sætter høit)¹¹⁴⁾ maae vige
 for de Fornemme. „En ædel og fast Siæl sætter ringe Priis
 paa at ophøies af den ustadige Mængdes Hylding; („mobilis
 vulgi adulatione“) og viser sig ikke mindre i Ligegyldighed
 imod Roes, end i Foragt for nedrige Angreb.“ („vituperiis.“)
 Lib. XIV. „Mængden bør at lyde de Høibyrdige, ikke diøse
 adlyde Mængden („plebs patribus, non plebi patres obtem-

¹¹³⁾ Om en Adelsmand, (quidam ingenuæ stirpis) der begik lave og skam-
 melige Gierninger, siger Saxo: at han »fernedrede sin glimrende
 Fødsel, og flammede sig ikke ved at lade den, fra det høieste Trin i
 Adelsværdighed, synke ned i den gemenesse Døpforsøls Kloak“ („cla-
 rissimam indolem suam ex summo nobilitatis fastigio in obscœnis-
 simam turpitudinis sentinam abjicere non erubuit.“ Lib. XIII.
 (Ed. Müller. p. 622.)

¹¹⁴⁾ »Mængden er en idvillig Bedømmer af Fortienester; hvad den burde
 holde i høi Ære, sætter den ofte ved den uretfærdigste Dom.“ (ini-
 quissima meritorum æstimatione damnat.) Lib. XI.

perare debent;“) thi der er ingen Rimelighed i (non par est), at de Høiere skulle vige for de Ringeres Tykke“ („maiores minorum arbitrio cedere.“ Lib. XIV.) Saa lidt det nu egentlig er, hvad man hos Saxo finder af bestemte Data til Kundskab om Landets indre Forfatning, Styrelse og Tilstand i hans Tidssalder: saa bliver det os dog ganske tydeligt af disse og lignende Udtryk, at en mægtigere Slægtadel allerede længe havde hævet sig over de ringere Fries Stand („liberis;“) og at Saxo allerede, ved at betegne de sidste ved Navnet minores, plebs og vulgus, gjør en stærk Forskiel paa disse og de Fornemmes eller Høibyrdiges Stand („maiores, ingenui;“) ligesom han ogsaa under Benævnelsen rustici og agrestes uden Tvivl forstaaer en fra hine adskilt Bønderstand, om hvis Stilling og Forhold, saavel til Kronen, som til Herremænd (Adelsmænd, adelige Jordeiere), man dog vil finde lidt eller intet hos vor Historieskriver. Imidlertid kan der neppe tvivles om, at han har regnet Bønderne med til den Mængde, („plebs, multitudo“), hvis „suffragia popularia“ han dog betragter som en Støtte for Kongerne, og hvis Stemme disse, i det mindste ved enkelte Leiligheder, (Hyldeinger, Raaring af Thronfølgere m. m.) maatte lade komme til Orde ved de større Folkething eller Landsting (∴ Provincialthing, saasom i Ringsted og Viborg;) hvor Almuen dog som oftest mere gjorde Bulder, end udrettede noget. Man seer tydeligt ogsaa af Saxos Historie, af hans Fortællinger om Bønde-Oprør og deres Udfald m. m., at i det 11te Aarhundrede, og formodentlig allerede fra Knud den Stores Tid, var Magten hos den, som havde den tungt væbnede og vaabenøvede Adels, eller den største Deel af samme, (Ridderne med deres Svende) i sin Tjeneste, eller til sin Befaling. — Den lovlige, i Riget herskende Kongemagt, vil i øvrigt Saxo altid have holdt i Hævd og Lydighed hos Folket, især naar Kongen ved Mod, Tapperhed, og andre Egens-

skaber, som fordres af en Regent, viser sig Thronen værdig. Man maa ikke i Saxo vente sig en Talsmand for nogen Revolution eller voldsom Opstand. Saadanne Bevægelser ere, efter hans Mening, kun skikkede til at omstyrte en gammel og god Forfatnings faste Bygning.¹¹⁵⁾

Det er kun enkelte af Saxos Meninger og Læreregler, og det især politiske, som ovenfor ere fremhævede, til Dplysning af hans Grundsætninger og Tænkemaade fra en Side, der altid hos en Historiefriber bliver af fortrinlig Betydning. At giennemgaae alle øvrige Capitler af Saxos Ethik, Klogskabslære, og „Moral for Folk og Stat“, saaledes som han har indvævet den i sin Historie, fra dens første Bog til den sidste: er her ikke Sted til. I Almindelighed maa erindres: at Maaden, hvorpaa Saxo indblander Reflexioner i sin Fortælling, er meget ofte middelbar, eller dramatisk. Hans egne Meninger og Grundsætninger maae vi hyppigen udlede af dem, han tillægger historiske Personer, eller af den Maade, hvorpaa han omtaler Handlinger. — I øvrigt vilde der dog ikke behøves et alt for vidtloftigt Uddrag af Saxos Læresætninger, for at fremstille ham fra en agtværdig Side, baade som Moralist, praktisk Philosoph og Klogskabslærer. Men det meddeelte maa her være nok til at vise, hvormeget man vilde tage fejl, ved at domme om Saxos Forstand, Dplysning og politiske Dannelse, eller om hans Tænkemaade og Moralitet, allene efter hans besynderlig naive, trolige Opfatning og poetiske Meddelelse af de Folkedigtninger og eventyrlige Traditioner, hvoraf han har komponeret Danmarks Sagnhistorie i Middelalderen. Man vilde efter saadanne Egenstaber, der have afpræget sig overalt i de

¹¹⁵⁾ „Ubi domestica quies seditionum fluctibus agitatur, prisca & bonæ consuetudinis forma convelli solet.“
(Lib. X.)

tidligere Bøger af hans Værk, kunne antage ham for en Mand fuld af Subbningskraft, med fortrinlig Tilbeielighed for det Romantiske og Vidunderlige (som heller ikke har manglet ham), og for hvem den episke Fremstilling af det Poetiske i Sagtiden var mere værd, end alle politiske og moralske Resultater af Historien, eller enhver practisk Anvendelse af dens Optrin og Lærdomme paa det menneskelige Liv i Almindelighed, eller paa Statsliv, Regiering og borgerlige Forhold. Men vi finde ham tværtimod — vel ikke som en Macchiavelli fra det 12te Aarhundrede, indviet i den fine Statsklogskab og politiske Erfaring; men dog heelt igiennem reflecterende over en Mængde af de Handlinger og Tildragelser, som han fortæller; mænggang med en naiv Alabenhed, som ikke udelukker den Forstand, der ikkeielden yttre sig i hans Sagttagelser og finere Bemærkninger over Livet, dets psykiske og ethiske Forhold. Man seer ogsaa, at Saxo, skiondt mere Lærd end Statsmand, heller ikke har været ganske fremmed for Hoflivet og Fyrsternes Svagheder; naar han f. Ex. siger: „Fyrster ere ikke altid frie for at fæste Lid til Løgn og Falskhed; man seer dem undertiden skienke Gigglere deres Raade, og tildele Bagvaskere Grestegn.“ („Non semper apud Principes deest mendacio fides; scurris interdum gratia redditur, obtrektoribus honos“); eller om Banskkeligheden i at forjone en Fyrste: „Ea solet esse principibus iræ pertinacia, ut semel accensa, funditus exstingui vix possit.“ (L. XIV.)

Undertiden vil man endog i Saxos didactiske Prosa forundres over, hvad der hist og her fremtræder stærkere i hans Vers: at ikke engang den qvindelige Verden, eller Kiærlighedens Uttringer og Virkninger, have været en reent tilluft Bog for den lærde, geistlige Historieskriver.¹¹⁶⁾ Det kan ved

¹¹⁶⁾ Saaledes f. Ex. Stedet i 4de Bog: „Votum omne femineum fortunæ varietas abripit, temporum mutatio dissolvit“ &c. „Muliebris

den Leilighed bemærkes, at gyindelig Ustadiighed og Lyst til Forandring især er et Thema, hvortil Saxo oftere kommer tilbage; ligesom at han ved enhver Leilighed anbefaler jævnbrydige Ægtefælder.¹¹⁷⁾ Det mangler heller ikke paa Tilfælde hos Saxo, hvor man ikke blot i hans Læreregler maa erkende den logiske Rigtighed, der som oftest tilhører dem; men endogfaa den finere ethiske Skienhed og psykologiske Sandhed, der pleier at være Frugt af Erfaring og en dybere Menneskekundskab. Til saadanne høre Bemærkninger, som følgende, der tillige kunne give Prover paa Saxos Gaver til at udtrykke sig i Tautologisk Sprog: „Stærke Siæle glemme baade Velgierning og Fornærmelse dybere, end de svage.“ (6te Bog.) „Gavens Værd berøer ofte paa den, som byder den.“ (3. Bog.) „Imellem den Rige og den Fattige er sjelden langvarigt Venkab.“ (3. Bog.) „Dadest (gratia) kan let gaae over til Uvillie; men langt vanskeligere er Overgangen fra Had til Kiærlighed.“ „For Elskerens Bestræbelser er intet mere virksomt, end Udholdenheds Magt.“ (3. Bog.) „Frygt for et større Onde (Saxo) fordriver undertiden Smerten af det mindre.“ (14. Bog.) „En Fiende, som paa Flugten kan blive ligesaa farlig, som i Angrebet, skal man ikke være for ivrig i at forfølge.“

animus — ad pollicendum facilis, ad persolvendum segnus, variis voluptatis irritamentis astringitur, atque ad recentia semper avidius expetenda, veterum immemor anhela præcepta cupiditate dissultat.“ (Ed. Mülleri. p. 191) eller i 10de Bog p. 513: „Quo non penetrat, aut quid non excavat amor, &c.“ og i 3die Bog: „Multiplices aditus amor habet — — nec levius vulnus fortes, quam pulchri, puellis insligere solent.“ etc. (Ed. Müller, p. 112) m. fl.

¹¹⁷⁾ Om saadanne siges bl. a. (Lib. I. p. 580) „Infortunatam principis prolem, quam thori lege plebeius æquiparat!“ — En Bemærkning hos Saxo, der endog kunde finde nogen Anvendelse paa et Tilfælde af politisk Vigtighed i vore nye Forhold, er følgende: „Principes ex suis legere, quam ex finitimis mutuari, satius est.“ (Lib. X.)

(14. Bog.) „At lægge sit Had for Dagen imod en mægtig Fiende, er uflogt.“ (10. Bog.) Gode Love ere de, som holde Middelveien imellem overdreven Strengthed og Mildhed. (10. Bog.) „En adelig Seiervinder skal ære sin styrkede Modstanders fordums Glands; og i den Ulykkelige's Skiebue skal han lære at agte hans forrige Dages Held.“ („discantque in miserorum sorte præteritam æstimare fortunam.“ L. II) „Bedre er at døe en ærefuld Dod, end at fornædres ved Begierlighed efter at leve.“ („lucis aviditate vilescere.“) Den vil ikke stifte sig med Beskedenhed i Medgang, der aldrig har lært at taale Modgang.“ (5. Bog.) „Det er ædlere, at stræbe over sine Kræfter, end at bruge dem med Slaphed.“ („viribus remisse uti.“ L. X. p. 495.) „Skient borttager intet fra Tingenes sande Væsen.“ („Veritati rerum nihil per jocum detrahitur.“) (3. Bog.) — „Haabet er Ungdommens Ledfager; hos Oldingen daler det tilligemed Livet.“ („senium spes inclinat occasum.“) (5. Bog.) v. s. fr.

Ikke uden Grund vil tilsidst det Spørgsmaal fremtrænge sig: hvorledes bringe vi den i mange Tilfælde sunde Forstand og til en vis Grad udviklede Erfaringsklogskab, som Saxo i Betragtninger og Læreregler lægger for Dagen, i Harmonie med en Synsmaade for Historiestrivning, eller en Behandling af det givne historiske Stof, der synes at røbe en ringere Grad af Dømmekraft, Udvikling i Tænkningen, og Modenhed i Forstanden? — De Banffeligheder, som det medfører, i den Henseende at bringe Consequents, eller Overeensstemmelse med sig selv, ind i Saxos Charakter som historisk Forfatter, have ikke undgaaet nogen af dem, som med et meer eller mindre kritisk Blik have grundset hans „vidunderlige Bær“. Enhver af disse har fundet noget at forsvare hos Saxo; men Forsvaret er blevet saa meget mindre heldigt, jo mere man har villet bedømme hans Historie efter det Standpunkt, Kritiken

kunde tage i det 18de eller 19de Aarhundrede, i Stedet for efter Saxos eget i det 12te; da hans Herre eller Foresatte paalagde en ved latinſt Skolelærdom dannet, men tillige med rig Indbildningskraft og poetiſke Anlæg begavet Mand — der efter al Rimelighed har levet fiæret fra Hoffet og det offentlige Statsliv — det Hverv, at ſkrive den danſke Hiſtorie, til Nationens Hæder og Kongeſtammens Berømmelſe. Saxo manglede allermindſt den hertil fornødne Nationalfølelſe; han havde den endog i en temmelig ſtærk Grad; og man kan om ham ſige: at han har aabnet Veien for dem, ſom til forſkiellige Tider, lige til de allernyeſte, have ladet ſig henrive, baade af Phantaſie og Følelſe, til at bringe meer af poetiſt Colorit og national Begeiſtring ind i den danſke Hiſtorie, end en rolig Betragtning, philoſophiſt Aand og kritiſt Demmekraft tilſteder den rene hiſtoriſke Fremſtilling af forbigangne Tiders Liv og Bedrifter. Saxo var ingenlunde uvidende om Hiſtorienſ ſtrengt Fordringer; han fornegtede dem ikke; han erkjendte, at ſelv Patriotiſmen har ſine af Retsfærdighed foreſkrevne Grændſer;¹¹⁸⁾ men hans Stilling, det rige Sagſtofs, ſom han hverken kunde eller vilde forkaſte, hans ualmindelige Talent til at behandle det, og et ſvagere Anlæg til at betragte Hiſtorienſ Stof med det kritiſke Blik, eller fra et mere almecngyldigt og philoſophiſt Standpunkt, ſom deſuden var fremmedt for hans Tid, bragte ham til at give efter for Motiver, hvori han ikke altid fulgte eller kunde følge de Ideer, han ſelv opſtillede.

Man vil dog neppe finde nogen geiſtlig Hiſtorieſkriver i Middelalderen, med høiere Begreber om ſit Kalds Værdighed. Det er ikke nok, at Saxo priiſer Iſlænderne, ſom anſee det for

¹¹⁸⁾ Endſkiøndt det er priiſværdigt at arbejde for ſit Fædrelands Frihed (patriæ libertatem quarere), maa man dertil ikke anvende ſvigfulde og forræderiſke Anſlag.“ (dolus ac proditiōe.) Lib. VI.

ikke mindre hæderligt, at skildre Andres berømmelige Handlinger og Egenskaber, end selv at udøve eller besidde dem;¹¹⁹⁾ han, der saa godt som aldrig nævner en fremmed Forfatter, glemmer ikke Beda, „som holdt det for en Gud ligesaa velbehagelig Gierning, at fortælle Forsædrenes Bedrifter, som at afhande gudelige eller theologiske Materier.“¹²⁰⁾ Vi finde endog Steder hos Saxo, der nu kunde forekomme os næsten som en skult Ironie, eller som en Kritik over hans egen Skrivemaade. Hans Hensigt med sin Historie er (som Bedel giver det) „ikke at brasse med megen Svalder“; men meddele en tro Kundskab om Oldtiden.“ („Quia præsens opus non nugacem sermonis luculentiam, sed fidelem vetustatis noticiam pollicetur.“ Præf. p. 8.) Vi kunne vist nok med Grund og Føie sige, at Saxo trodsigen har meddeelt sine Sagn; han har ikke digtet, om han endog stundom har udsmykket dem i deres romerske Dragt. Hvormeget han derimod selv har troet af det, han fortalte om de gamle Tider — hvormeget Sikkerhed han har tillagt sin Kongerække og Tidssfølgen, hvori han bragte det Sagnstof, som han indsamlede: dette er et Punkt, hvorom der altid kan blive Uenighed, eller hvori der altid vil blive meer eller mindre hypotetisk Uvisshed tilbage. Hvad det sidste angaaer (Tidssfølgen og Kongerækken i Sagnhistorien) da kan det jo heller ikke med nogen Visshed siges, hvormeget af dens Fiction eller Composition, der tilhører Saxo selv, og hvormeget han ligefrem har optaget efter den islandske Arnolds, og andre Sagnfortælleres Meddelelser og Gietning. Der vil, ved enhver Bestræbelse for at forklare Forholdet imel-

¹¹⁹⁾ „Res gestas cognoscere, memoriæque mandare, voluptatis loco reputant; non minoris gloriae iudicantes, alienas virtutes disserere, quam proprias exhibere.“ (Præfat. Ed. Müller. p. 8.)

¹²⁰⁾ „Æque ad religionem pertinere iudicans, patriæ facta literis illustrare, et res divinas conscribere.“ (Lib. I. Ed. Müller. p. 22.)

lem Saxo som phantasierig, naiv og poetisk Sagnfortæller — og som forstandig, tænkende og reflecterende Historiefriver, altid blive noget uoploseligt tilbage. Selv har han et Sted sagt: at der, hvor Historiefriveren fortæller mere efter Andres Overlevering, end efter egen Erfaring, der maa hans, eller Læserens Demmekraft veie Troværdigheden: „ubi tradita magis quam cognita referuntur, ibi solum arbiter penset.“ (L.VI.) — Derjøm vi vilde holde os til denne Sætning som en Grundlære, Saxo havde foreskrevet sig selv at følge: da maatte vi antage ham for langt mere skeptisk og kritisk, end vi, efter Virkningen af hans levende Iudbilledningskraft, og efter alle de vidunderlige og eventyrlige Sagu, han synes at fortælle for fuld Alvor, tør forudsætte. Vi kunne imidlertid sige: han har dog selv heller ikke kunnet undertrykke enhver Tvivl; men den træder kun sjelden frem, som et temmelig ligegyldigt Element i Fortællingen; den kan saaledes neppe fjerne den Tanke: at Saxo, med sin hele let opfattende Phantaste, med sit overordentlige Talent, som latinist Digter og som livfuld episk Fortæller, men tillige med den betydelige Grad af Intelligents og Dannelse, som hans Foredrag rober, dog maa have holdt en stor Deel af sin Tvivlen om Vissheden eller Sandheden af sin Sagnhistorie tilbage. Heldigviis har for vor Tid Uenigheden herom ingen Betydenhed. Vi ere tilfreds med at Saxo har bevaret os saameget af Traditionen om det danske Folks eventyrlige Barndoms minder. Om han selv har seet noget mere deri, eller ikke, maa være os langt mere ligegyldigt, end at kunne vinde Overbeviisning om, at han med Trofast og Sanddrøhed har fortalt sin Samtids mærkværdige Historie.
